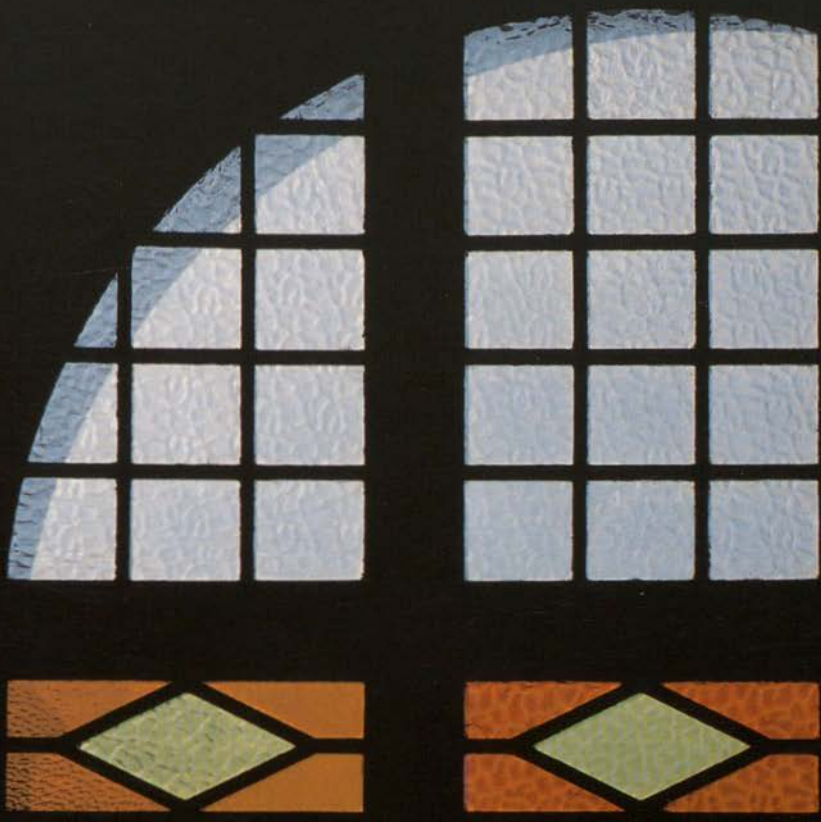
PASSEJADES

PER SANT FELIU DE GUÍXOLS

Itineraris arquitectònic
i d'evolució urbana

QUIM DÍAZ OLIVERAS • JORDI GAITX MOLTÓ

PASSEJADES

PER SANT FELIU DE GUÍXOLS

Itineraris arquitectònic
i d'evolució urbana

SANT FELIU DE GUÍXOLS 2002

Vitrall de la porta principal del mercat cobert de Sant Feliu de Guíxols.
Fotografia: JORDI GALLEGO.

ESTUDIS GUIXOLENCS

EDITA
Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols
Diputació de Girona

IMATGES
Arxiu Històric Municipal de Sant Feliu de Guíxols
Quim Díaz
Jordi Gallego
Josep M. Oliveras
Víctor Pascual
Publicacions:
- Gerard BUSSOT, 2000, *Carrers, cases i arquitectes. Sant Feliu de Guíxols, dels inicis fins el 1931.*
- Àngel JIMÉNEZ, 1997, *Sant Feliu de Guíxols. Una lectura històrica.*
- Àngel JIMÉNEZ, 2001, L'Església parroquial del Monestir de *Sant Feliu de Guíxols.*
- *L'Arjau.* Números 36, 39 i 40.
- Fulletó del Museu Municipal d'Història de la Ciutat.

ASSESSORAMENT LINGÜÍSTIC
Josep Solà

DISSENY I MAQUETACIÓ
Dosis Disseny

IMPRESSIÓ
Palahí, Arts Gràfiques

DIPÒSIT LEGAL
GI-267-2002

ISBN
84-932263-0-0

Cap part d'aquesta publicació, incloent-hi el disseny, no pot ser reproduïda, emmagatzemada ni transmesa de cap manera ni per cap mitjà (elèctric, químic, mecànic, òptic, de gravació o bé fotocòpia) sense autorització prèvia de l'editor i l'autor.

ÍNDEX

PRÒLEG 5

CONSELLS PER A LA REALITZACIÓ DELS ITINERARIS 7

I. ITINERARI ARQUITECTÒNIC 9

INTRODUCCIÓ A L'ITINERARI 13

PUNTS DE L'ITINERARI 15

1. Casino dels Nois (passeig dels Guíxols, 1-3) 15
2. Casa Patxot (passeig del Mar, 40-41) 16
3. Casa de la Campana (rambla del Portalet, 9-11) 18
4. Casa Arxer (c. Girona cantonada c. Sant Ramon) 18
5. Baranes i desguàs d'aigua (rambla del Portalet) 19
6. Casa Isern (c. Joan Maragall, 23) 20
7. Casa de la vídua Sabater (c. Major, 33) 22
8. Edifici de la Caixa de Pensions (rambla Vidal, 20-22) 23
9. Cases Ribot, Perdrieux Cateura, i Perdrieux Jofre (passeig del Mar, 19-20, 21, i 22) 24
10. Mercat cobert Municipal (plaça del Mercat, 1-5) 25
11. Font pública (plaça del Mercat) 26
12. Casa de la Marquesa (c. Joan Goula, 10-12) 28
13. Impremta Comas (c. Joan Goula, 16) 29
14. Conjunt del Monestir i església (plaça del Monestir) 30
15. Porta Ferrada, torre del Corn, torre del Fum i frontís romànic (plaça del Monestir) 32
16. Monestir (hort interior) 33
17. Arc de Sant Benet (plaça del Monestir) 34
18. Fàbrica Andreu (plaça del Monestir, 26-28) 36
19. Casa Albertí o "casa alta" (c. Hospital, 3) 38
20. Casa en cantonada (c. Hospital, 12-14) 38
21. Hospital Municipal (c. Hospital, 25-35 i c. Mall, 9) 39
22. Casa mitgera (c. de Sant Pere, 47) 40
23. Casa Viader (rambla Vidal, 43) 41
24. Casa Vilaret (rambla Vidal, 48-50) 41
A. Edifici del Salvament (passeig del Fortim) 42
B. Ermita de Sant Elm (avinguda de Sant Elm) 43
C. Xalet Rosselló (passeig President Irla, 27) 44
D. Pany de cases (carrer Sta. Magdalena, 34 a 54) 45

AMPLIACIÓ DEL TEMA 46

VOCABULARI 58

BIBLIOGRAFIA 63

II. ITINERARI D'EVOLUCIÓ URBANA 65

INTRODUCCIÓ A L'ITINERARI 69

PUNTS DE L'ITINERARI 70

1. Plaça del Monestir 70
2. Torre del Fum 71
3. Porta Ferrada 72
4. Arc de Sant Benet 74
5. Avinguda Juli Garreta 76
6. C. de les Voltes i de la Notaria 78
7. C. Joan Goula, cantonada c. Estret 79
8. C. del Call, cantonada travessia del Call 80
9. Plaça del Mercat 81
10. Passeig del Mar 84
11. Rambla Vidal 85
12. Placeta Sant Joan 86
13. C. Hospital 88
14. C. Especiers 89
15. Rambla Vidal 90
16. C. de la Rutlla 91
17. C. Joan Maragall 92
18. Rambla del Portalet 94
19. Pujada al promontori dels Guíxols 96
20. Promontori dels Guíxols 98
21. Promontori dels Guíxols 99

AMPLIACIÓ DEL TEMA 101

VOCABULARI 107

BIBLIOGRAFIA 110

AGRAÏMENTS 113

PRÒLEG

Des de fa molt temps, la ciutat de Sant Feliu estava necessitada d'una guia itinerari que fes redescobrir -per a la majoria de guixolencs i visitants en general-, el patrimoni urbanístic i arquitectònic amb què encara compta la ciutat.

Aquesta guia que avui es publica, tot i tenir l'objectiu d'explicar l'evolució urbana que ha experimentat la nostra població al llarg dels anys, es referma especialment en una descripció física i actual dels elements que han caracteritzat la seva configuració urbanística -sortosament preservada-, com és el cas del passeig del Mar, el dels Guíxols, la rambla Vidal, la del Portalet, el Fortim o Sant Elm.

La muntanya de Sant Elm s'havia de transformar en una ciutat jardí el 1919, però el projecte es va desvirtuar posteriorment.

Tanmateix, la possibilitat de contemplar i, alhora, entendre la diversitat arquitectònica que ens ofereix el llibre, bastit cronològicament des del romànic, gòtic i barroc (conjunt monumental de l'església i Monestir), passant per les tipologies dels habitatges semirurals, fins arribar als casals burgesos d'estils neoclàssic, modernista i noucentista propis de les famílies benestants de Sant Feliu, fan d'aquesta una obra d'importància provada.

Així, l'edició de *Passejades per Sant Feliu de Guíxols. Itineraris arquitectònic i d'evolució urbana*, del qual són autors els joves historiadors guixolencs Jordi Gaitx i Quim Díaz, arriba en un moment òptim per a la recupera-

ció del patrimoni de Sant Feliu. Amb la publicació del seu llibre, es fa realitat un vell projecte forjat des de l'Àrea de Patrimoni Cultural de l'Ajuntament: es pretén donar a conèixer -mitjançant dos itineraris-, per una banda, els aspectes urbanístics més característics de la formació de la ciutat i, per l'altra, les edificacions més emblemàtiques que han estat inventariades al catàleg del *Pla Especial de Protecció del patrimoni arquitectònic i elements d'interès artístic i històric.*

Estic segur que en iniciar el recorregut descobrireu, amb sorpresa, històries urbanes poc conegudes, el desenvolupament constructiu dels barris i disseminats de Sant Feliu, així com la riquesa arquitectònica que encara serva la ciutat.

Felicitem-nos, doncs, els guixolencs i visitants pel fet de comptar a partir d'ara amb una guia de butxaca útil i profitosa que ens mostri aquests exemples. He estat testimoni de primera mà de l'estima i pulcritud que els seus autors -Jordi Gaitx i Quim Díaz- han demostrat en la confecció d'aquest llibre, no tan sols en la seva redacció, sinó també en l'estructuració de les passejades que conté.

Sant Feliu està de sort; poques ciutats tenen tants estudiosos interessats en el seu patrimoni. Ara cal que amb l'ajut de tots fem realitat aquest important projecte.

GERARD BUSSOT I LIÑÓN.

CONSELLS
PER A LA REALITZACIÓ DELS ITINERARIS

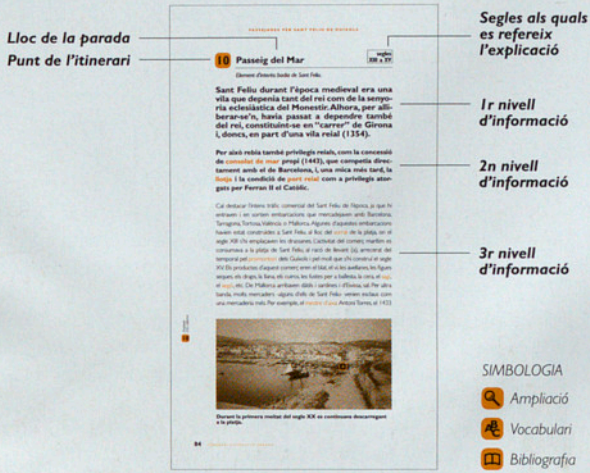
Per a poder dur a terme els itineraris d'aquesta guia cal tenir en compte un seguit de recomanacions que ens ajudaran a la bona realització i comprensió dels recorreguts:

• El llibre que teniu a les mans s'estructura en dos grans blocs, referents a cadascun dels dos itineraris: l'arquitectònic i el d'evolució urbana. Cada bloc conté l'itinerari en si, una ampliació del tema, un vocabulari i una bibliografia.
• Cada itinerari té un principi i un final i consta de diferents punts, numerats en un plànol. Cadascun d'aquests punts és una parada que s'ha d'efectuar en un lloc concret i a la qual hom pot llegir o explicar un text que fa de suport al visionat concret d'aquell lloc.
• L'itinerari el podeu seguir mitjançant el plànol que s'adjunta, en què hi trobareu indicats tots els punts del recorregut.
• Disposeu d'una fitxa de cadascun dels punts. Quan és necessari, les explicacions remeten a imatges -mitjançant lletres entre parèntesis- que les fan més entenedores.

Model de fitxa de l'itinerari arquitectònic:

Model de fitxa de l'itinerari d'evolució urbana (sVaC-sXVIII):

• En els itineraris, quan s'indiquin els números dels edificis de cada carrer, ens estarem referint a la numeració actual, feta amb números de metall platejat en relleu damunt les façanes.

• A l'hora de fer el recorregut teniu diverses opcions: la més senzilla és la de seguir-lo tal i com està estructurat, però si esteu interessats en algun aspecte concret i voleu fer-vos un itinerari a mida, només cal que busqueu allò que us interessi a l'estructura de cadascuna de les fitxes i seguiu només aquells punts que continguin aquesta característica. Per exemple, si voleu fer un itinerari de l'arquitectura modernista, només cal que us fixeu en el primer nivell dels punts del primer recorregut i seguiu aquells que us indiquen que es tracta d'un edifici d'aquest estil, o si, en canvi, voleu fer un itinerari de l'evolució urbana dels segles XVII i XVIII, caldrà que mireu el requadre de la primera fila a la dreta del segon recorregut i seguiu només els que indiquen aquests segles.

• Cada fitxa estructura la seva informació en tres nivells, diferenciats per la mida de la seva lletra, ordenats de més a menys important. Per a una informació menys concreta, podeu fer el recorregut llegint només els primers nivells.

• Per a tots aquells que desitgeu més informació sobre el tema de cada itinerari hem inclòs una ampliació teòrica 🔍 i una bibliografia 🕮 que, si bé estan situades després dels punts del recorregut, les podeu consultar abans de fer la passejada.

• Les paraules que trobeu de color groc es troben definides en el vocabulari 🔠 situat després de cada recorregut.

• Per tal de tenir una visió correcta de la configuració del paisatge urbà de Sant Feliu és recomanable fer els dos itineraris que us proposem, ja que són del tot complementaris.

ITINERARI

ARQUITECTÒNIC

ITINERARI
ARQUITECTÒNIC
Plànol realitzat a partir del document informàtic cedit per SR ASSOCIATS.
01
02
03
04
05
06
07
08
09
10
11
12
13
18
19
20
21
22
23
24
A
B
C
D
PLATJA SANT FELIU
BADIA DE SANT FELIU
MAR MEDITERRÀNIA
JARDINS JULI GARRETA
CLUB TENNIS GUÍXOLS
CLUB NÀUTIC
EL FORTIM
LLOTJA
PASSEIG DELS GUIXOLS
C/ DE SANT RAMON
C/ JOAN MARAGALL
C/ NOU ALGAVIRA
C/ DE LA RUTLLA
C/ DE CAPMANY
C/ DEL CALL
PLAÇA DEL MONESTIR
PLAÇA DEL MERCAT
PLAÇA DE SANT PERE
PLAÇA FERRAN AGULLÓ
PLACETA DE SANT JOAN
PLACETA DE LLUÍS ESTEVA I CRUAÑAS
RAMBLA PORTALET
RAMBLA ANTONI VIDAL
AV. DE JULI GARRETA
PASSEIG
C/ DE GIRONA
C/ DE LA PENITÈNCIA
C/ DE L'HOSPITAL
C/ DE LA NOTARIA
C/ DE SANT JOAN
C/ DE L'ESTRET
C/ DE SANT DOMÈNEC
C/ DE SANT ANTONI
C/ DE LA CLAVE
C/ DE LES ESPECIERS
C/ VOLTES
C/ MONESTIR
C/ CASTELLAR
C/ CONSOLAT
C/ MONTJOI
C/ DEL RAIG
C/ DE ST. ELM
C/ JECSALIS
C/ DE LA MERCÈ
C/ DE LA CONCEPCIÓ
C/ DE L'HORTA
C/ DE F. ROMAGUERA
C/ M. ROBERT
C/ ST. FÉLIX MÁRTIR
C/ DE ST. LLORENÇ
C/ DE ST. SEBASTIÀ
C/ DE SANT ISIDRE
C/ STA. MARGARIDA
C/ DR. ZAMENHOF
C/ SANT ROC
C/ D'ÀNGEL
C/ DEL PALAMÓS
C/ DEL COMERÇ
C/ D'ÁLVAREZ
C/ CALASSANÇ
CTRA DE GIRONA
CTRA BARCELONETA
TRAV. D'ALGAVIRA
TRAV. SANT ISIDRE
TRAV. BARCELONETA
TRAV. DE LA RIERA
TRAV. CALL
BDA. METGES
BDA. DE LES
MALL
SURIS
LLIBERTAT
N
E

INTRODUCCIÓ
A L'ITINERARI ARQUITECTÒNIC

El primer itinerari que us presentem té per objectiu fer un recorregut per les diferents tipologies arquitectòniques que podem trobar a Sant Feliu. No és una mostra exhaustiva de cap d'elles en concret, ni d'una època determinada, sinó que vol ser una introducció al patrimoni arquitectònic de la ciutat, tant per als habitants -acostumats al fet que les edificacions formin part del seu paisatge quotidià- com per als visitants -que possiblement es preguntin sobre el perquè de les construccions-. Es tracta d'un recorregut amable en forma de passejada a l'abast de tothom, durant el qual veurem habitatges, fàbriques, edificis civils i religiosos, tallers i mobiliari urbà que ens donaran una idea del ric testimoniatge arquitectònic i la seva evolució. Així doncs, hem tingut en compte el fet que les edificacions representin la diversitat socioeconòmica de cada moment històric, més que únicament la seva bellesa. Veurem, alhora, exemplars arquitectònics d'onze autors diferents, entre els quals hi ha mestres d'obres i arquitectes tan importants per a la ciutat com foren Pere Pascual, General Guitart o Joan Bordàs.

Detall decoratiu per a les façanes d'edificis del canvi de segle (XIX i XX).

A l'hora de fer la tria dels punts concrets a visitar ens hem basat en els testimonis arquitectònics que ens queden, i a partir d'aquí hem optat pels més representatius de cada tipologia, o els menys modificats al llarg del temps. Possiblement en el recorregut trobareu algun edifici que us crida l'atenció pel seu valor estètic i/o arquitectònic que, malgrat tot, no hem inclòs en aquest itinerari perquè n'hem trobat un altre que exemplificava millor allò que volíem explicar. Tampoc hi trobareu una informació massa extensa sobre la vida dels propietaris de les edificacions que es visiten, fet que hagués allargat considerablement la duració de la visita i, de ben segur, mereixeria un recorregut diferent.

Hem combinat la visita de llocs propers entre ells amb l'interès dels edificis que es visiten. No hem pretès en cap moment unir forçadament dos punts geogràficament distants, tot i pertànyer a una mateixa tipologia.

Estructurem el recorregut en vint-i-quatre punts que configuren un itinerari, però, fora d'aquest, hi afegim quatre punts més (A, B, C, D) que ens semblen interessants perquè aporten quelcom més a la visió general de l'arquitectura de la nostra ciutat. La visita de vint-i-quatre punts es pot realitzar en unes dues hores, a les quals caldria afegir-hi el temps que destineu a visitar els quatre edificis complementaris.

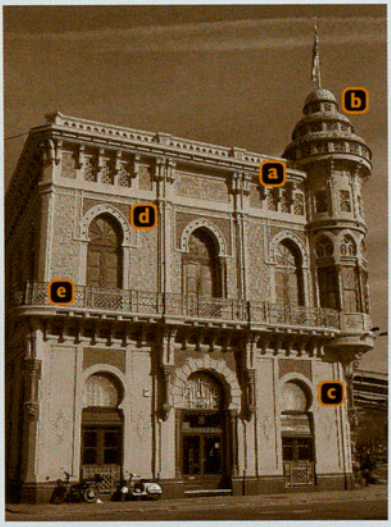
Recomanem efectuar la passejada en dia feiner per tal de poder veure elements interiors d'edificis oberts al públic com són la casa Patxot (actual Cambra de Comerç), la casa de la vídua Sabater (actual Farmàcia Ruscalleda), l'església parroquial de Sant Feliu de Guíxols, l'Hort del Rector -al Monestir-, l'hospital Municipal, i la casa Viader, corresponents als punts número 2, 7, 14, 16, 21 i 23.

PUNTS
DE L'ITINERARI ARQUITECTÒNIC

01 Casino dels Nois
(passeig dels Guíxols, 1-3) 1888

Autor: General Guitart i Lostaló (1859-1926)[1]

Edifici de caràcter social[2] d'estil historicista, predominantment neoàrab o neomudèjar.

Edifici de l'entitat recreativa Nou Casino La Constància.

Presenta trets molt singulars com l'ús d'elements arabitzants: les gelosies (a); la cúpula triple (b), que fa que les dues façanes es trobin formant una línia corba; i les portes i finestres d'arc de ferradura (c). En destaquen també els esgrafiats (d) i els balcons correguts (e), que uneixen diferents finestres.

Les portes d'entrada recorden tant una porta dovellada medieval catalana com una porta àrab d'arc de ferradura. Guitart, doncs, aconsegueix mantenir l'equidistància necessària per a fusionar amb naturalitat dues arquitectures llunyanes en el temps i en l'espai. I és per detalls com aquest

1. Per a fer un itinerari dedicat només a aquest autor cal efectuar aquest punt, el 5 i el 7.
2. Per a fer un itinerari dedicat només als edificis de caràcter social (de lleure, assistencials i de serveis) cal efectuar aquest punt i els 10, 21 i A.

que podem dir que l'edifici és d'estil historicista, no només pel rescat d'arquitectures remotes, sinó també per l'espontaneïtat amb què les utilitza l'arquitecte.

La seu del casino dels Nois s'inaugurà el 1889. Només deu anys després ja s'hi van fer modificacions i ampliacions -com la ja mencionada cúpula-, encara seguint l'estil de Guitart. El 1926 se'n produïren de noves -nou saló de ball-, trencant ja amb l'estil d'aquest arquitecte. L'edifici fou la seu de l'associació cultural Nou Casino La Constància, fundada el 1851, encara que popularment era el casino dels Nois. La paraula "noi" a Sant Feliu es referia a tot aquell que tenia inquietuds progressistes o una certa empenta. Els "nois", doncs, desenvoluparen en aquest edifici tota mena d'activitats: filatèlia, gestió d'una biblioteca, fòrums de discussió, balls, etc. Amb l'arribada del turisme massiu i les discoteques, però, la joventut es va allunyar de l'entitat: el nombre de socis va decaure i la junta de l'entitat es va plantejar l'enderrocament de l'edifici per construir-hi pisos. Però es va crear una comissió per a la salvació del casino dels Nois que, amb l'ajuda de la premsa i d'altres col·lectius, s'oposaren a l'enderroc, amb el resultat positiu de la conservació d'un dels edificis que, avui, és dels més valorats de tot el conjunt patrimonial de la ciutat. Tal i com va ocórrer amb aquesta entitat, altres -també culturals i de lleure- escolliren el Passeig, a finals del XIX, per situar-hi llurs seus socials, totes d'una gran bellesa estètica. L'edifici que observem, però, és l'únic d'aquells edificis socials del vuit-cents que ha arribat intacte al present. Per últim, podem afegir que el casino dels Nois, pel fet d'estar ubicat entremig del passeig del Mar i del dels Guíxols sembla fer la funció de xarnera entre aquests dos, que formen un llengua de terra flexionada[3].

02 Casa Patxot

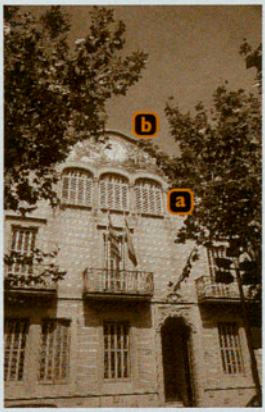
(passeig del Mar, 40-41) **1917**

Autor: Albert Joan i Torner (1872-1957)

Habitatge burgès[4] d'estil noucentista[5].

L'actual casa Patxot fou edificada al costat d'un altre edifici de la família -a la seva esquerra-, on hi havia instal·lat un observatori meteorològic. L'eix principal de l'edifici el marca el conjunt de les tres finestres

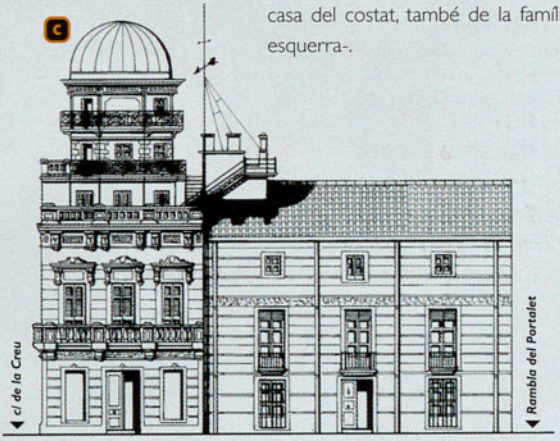
3. Més informació sobre el Passeig al punt 18 de l'itinerari d'evolució urbana.
4. Per a fer un itinerari dedicat només a l'habitatge de les classes benestants, cal efectuar aquest punt i els 3, 4, 6, 9, 12, 19, 20, 22, 24 i C.
5. Per a fer un itinerari dedicat només a l'estil noucentista cal efectuar aquest punt i els 8, 10, 21 i C.

La més imponent de les cases de la família Patxot, situada a l'emblemàtic xamfrà entre la rambla del Portalet i el passeig del Mar.

d'arc el·líptic (a) rematades pel plafó del rellotge solar (b), que és decorat amb rajoles de ceràmica i un vers de l'obra *Canigó* de Jacint Verdaguer: "Lo ritme van seguint de les estrelles", que al·ludeix al pas de les hores marcades pel rellotge de la façana. La seva simetria es trenca per la porta situada a la dreta. A l'interior es conserven interessants treballs de vidriera i falsos sostres, que podeu entrar a contemplar.

És uns dels pocs exemples que queden de l'esplendor dels edificis de l'entorn urbanístic del passeig del Mar, actualment inexistents a causa de la desaparició d'una burgesia que promovia aquesta arquitectura. També a causa de les necessitats d'espai per al negoci del turisme, que no ha valorat prou l'arquitectura bella i singular. La nissaga dels Patxot va incidir fortament en la història guixolenca: Rafael Patxot i Ferrer va ser alcalde de la ciutat durant força anys, a la segona meitat del XIX. El seu cosí, Ferran Patxot i Ferrer fou l'exitós novel·lista romàntic autor de *Las ruinas de mi convento* (1851). Eusebi Patxot i Llagustera fou el pare de Rafael Patxot i Jubert -ambdós, industrials del suro-. Aquest últim va encarregar l'edificació d'aquesta casa, aixecada al mateix lloc on hi havia l'antiga casa pairal, i també la construcció de l'observatori (c), que es va situar a la casa del costat, també de la família -a la nostra esquerra-.

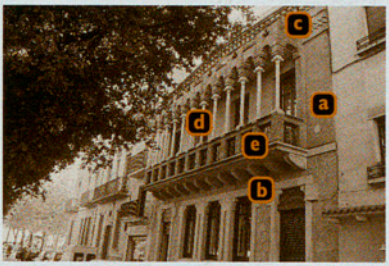
Dibuix que reconstrueix l'aspecte que tenien les dues cases Patxot del Passeig a principis de segle XX: la de l'esquerra, encara amb l'observatori meteorològic al capdamunt; la de la dreta, anterior a l'actual de 1917.

03 Casa de la Campana

(rambla del Portalet, 9-11) **1911**

Autor: Bernardí Martorell i Puig (1870-1937)

Habitatge burgès d'estil modernista[6].

La casa de la Campana destaca per la seva balconada, que mira a les alzines de la Rambla.

L'edifici evoca les preocupacions habituals del modernisme: s'expressa mitjançant l'ús d'obra vista, adopta elements ceràmics vidriats a la coberta i reprodueix motius orgànics, per exemple, a les mènsules i a les columnes. La seva tribuna correguda (a) té a sota dotze mènsules (b), i s'hi combinen els arcs escalonats (c) de totxo amb les fines columnes (d) de pedra. Les baranes de ferro forjat (e) representen motius vegetals. Tot i ser una casa construïda amb materials massissos, es mostra molt lleugera.

L'edifici s'insereix a la rambla del Portalet, que ja era un vial important a finals del segle XIX[7].

04 Casa Arxer

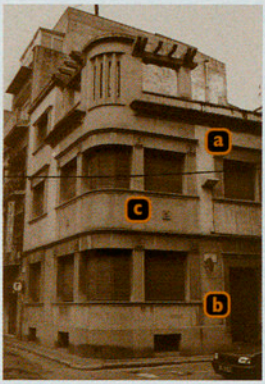
(c. Girona cantonada c. Sant Ramon) **1947**

Autor: Joan Bordàs i Salellas (1888-1961)[8]

Habitatge burgès d'estil modern.

La innovadora estructura de la casa fa que les finestres siguin de proporcions diferents de les tradicionals: són apaïsades. Això és així perquè la nova arquitectura

6. Per a fer un itinerari dedicat només a l'estil modernista cal efectuar aquest punt i els 5, 6, 7, 13 i 23.
7. Més informació sobre la rambla del Portalet del segle XVIII al punt 18 de l'itinerari d'evolució urbana.
8. Per a fer un itinerari dedicat només a aquest autor cal efectuar aquest punt, el 10 i el 21.

La casa Arxer. La seva cantonada efectua un gir que suavitza les arestes vives.

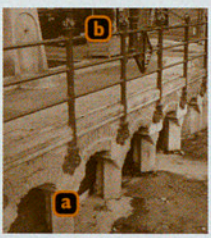
moderna permet fer obertures a les façanes de dimensions lliures, ja que l'evolució de l'estructura de les cases no obliga a fer portes i finestres petites ni verticals. Per acabar d'accentuar l'horitzontalitat de la casa, les seves llindes (a) i escopidors (b) són continus. Es manté l'ornamentació noucentista mitjançant quadres concèntrics i columnes estriades (c). Aquest mateix tipus de columnes ja havien estat utilitzades per Bordàs el 1920 a l'hospital Municipal[9]. L'arquitecte pretén potenciar la característica de casa en cantonada. Per a fer-ho, arrodoneix el xamfrà i així li dóna més força, atès que s'allunya del concepte de simple intersecció entre dues façanes diferents en forma d'angle recte.

La casa es basteix vora la rambla del Portalet, després que aquest espai hagués estat reconstruït a principis dels anys quaranta. La reforma de la Rambla la va projectar el mateix Bordàs.

05 Baranes i desguàs d'aigua
(rambla del Portalet) **1895**

Autor: General Guitart i Lostaló (1859-1926)

Mobiliari urbà d'estil modernista.

La barana i el desguàs amb les seves cinc boques.

Tant les baranes com el desguàs responen a un projecte signat per Guitart i executat per a l'embelliment d'aquest extrem de la Rambla. El desguàs recull les aigües pluvials que baixen pels carrers de Girona i Algavira i les condueix cap a la claveguera que hi ha sota la Rambla. Té cinc boques d'entrada (a). L'obra es completa amb unes baranes

| **9.** Punt 21 d'aquest itinerari.

Espai de la rambla del Portalet a finals del segle XIX.

de protecció (b) per als vianants. Cada boca té un arc amb ús d'obra vista. Les baranes recullen detalls artesanals. Tot plegat, però, queda deslluït per un ús inadequat de l'entorn immediat.

La Rambla deu el seu aspecte actual al fet que és una construcció per sota de la qual hi passa una clavaguera que recull aigües provinents dels carrers propers.

06 Casa Isern

(c. Joan Maragall, 23) **1898**

Autor: Francesc de Paula del Villar i Carmona (1860-1927)

Habitatge burgès d'estil modernista.

La casa Isern està decorada a l'estil modernista: en destaquen les baranes dels balcons (a) amb treballs de forja que representen motius florals (b), i la façana s'ornamenta amb ceràmica esmaltada. Les obertures de la façana ja no segueixen el model tradicional anterior, com veiem, per exemple, a la casa de la seva esquerra. Aquesta (número 21) està luxosament ornamentada seguint els cànons estètics neoclàssics i, per tant, és molt probable que la seva data de construcció sigui anterior a la de la casa Isern.

L'actual carrer Maragall havia estat l'antic camí d'anar a Palamós. Per aquesta condició de vial d'entrada i sortida, a mitjans del XVIII s'hi produí

Façana de la casa Isern, amb incrustacions ceràmiques.

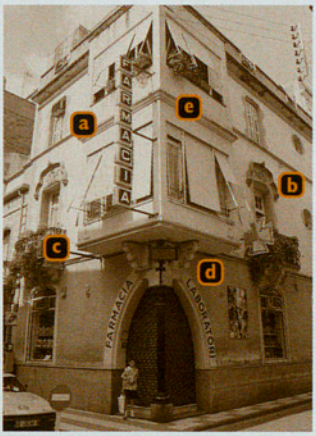
un ràpid establiment de cases, i passà de ser un paratge d'hortes a una important barriada de la població -on fins i tot hi havia un teatre i una fonda-. Per això la burgesia industrial també començà a instal·lar les seves residències en aquesta zona des dels anys setanta del segle XIX[10].

07 Casa de la vídua Sabater -actual farmàcia Ruscalleda-

(c. Major, 33) **1909**

Autor: General Guitart i Lostaló (1858-1926)

Comerç[11] d'estil modernista.

La porta de la casa de la vídua Sabater dóna a dos carrers alhora.

A l'edifici s'hi observa una expressivitat edificatòria assolida a través de la imitació del totxo vist -feta amb estucat- situada a la planta baixa i als brancals de les obertures superiors (a). En l'elaboració de la porta d'accés a la farmàcia i els trencaaigües de les finestres (b), Guitart utilitzà la línia corba i, en els balcons, el ferro forjat artesanal (c). Un altre element d'interès és la vidriera emplomada (d) que podem veure en el rètol exterior. La tribuna (e) actualment adossada al cos de l'edifici, però, no és pas l'original. A l'interior de la farmàcia es conserven, també, les prestatgeries i armaris originals.

El carrer Major ha estat un vial de màxima importància des del naixement del raval de Tueda el segle XIV[12], barri del qual era el carrer principal. En època contemporània aquest vial ha estat un dels eixos bàsics del centre social i comercial de la ciutat.

10. Més informació sobre aquesta zona durant els segles XVII i XVIII al punt 17 de l'itinerari d'evolució urbana.
11. Per a fer un itinerari dedicat només a edificis comercials, de serveis i industrials privats cal efectuar aquest punt i els 8, 13, 18 i 23.
12. Més informació sobre el raval de Tueda als punts 11 (segle XIV), 15 (segles XVII i XVIII) i 18 (segle XVIII) de l'itinerari d'evolució urbana.

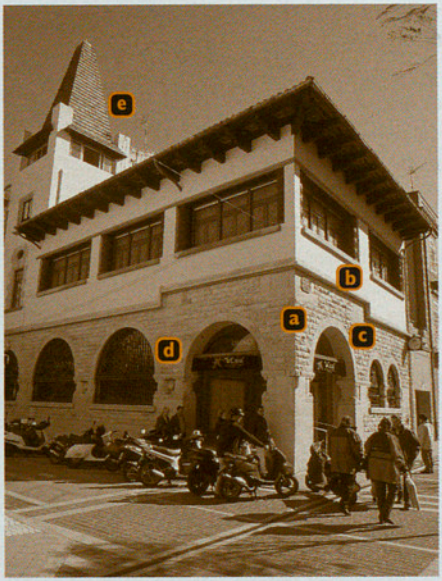
08 Edifici de la Caixa de Pensions

(rambla Vidal, 20-22) 1923

Autor: Rafael Masó i Valentí (1880-1935)

Edifici de serveis d'estil noucentista.

L'edifici recrea alhora un to modern i tradicional català. Aquesta tradicionalitat passa, però, per damunt de la modernitat centreuropea, que fins llavors havia estat una influència bàsica de l'arquitecte. Això es concreta en el porxo (a), les columnes estrigil·lades (b), els arcs de mig punt (c), les columnes xaparres de pedra (d) i la torre mirador (e).

La torre mirador de l'edifici de Masó es podia veure des del moll.

Aquest edifici és el punt de partida dels treballs arquitectònics de Masó d'aquests anys, entre els quals s'inclouen, per exemple, les cases de la urbanització Ensesa de S'Agaró. "Pertany a l'època de major productivitat de Rafael Masó, tant pel número d'obres construïdes com per la varietat de temes que tracta"[13]. La torre mirador de l'edifici, que s'alçava per damunt de terrats i teulats en la visió del perfil de la ciutat des de la barana de mar o des del moll, va ajudar a configurar l'*skyline* irrepetible del passeig del Mar, entre els anys vint i cinquanta del segle XX. A partir d'aleshores, però, la singular torre mirador fou ocultada per altres edificis més alts i també més impersonals, que ocuparen la primera línia del Passeig amb l'arribada del turisme de masses.

| **13.** TARRÚS I COMADIRA, 1996, citat a REVERENDO I GINESTA, 2000.

09 Cases Ribot, Perdrieux Cateura, i Perdrieux Jofre

(passeig del Mar, 19-20, 21, i 22)

1904
1892
1891

Autors: Pere Pascual i Baguer (1848-1926)[14] *- cases Ribot i Perdrieux Cateura; Ramon Otzet i Corominas (1837-1897) - Casa Perdrieux Jofre.*

Habitatges burgesos d'estil neoclàssic[15].

Tot i pertànyer a una mateixa concepció estètica -la neoclàssica-, les tres cases responen a interpretacions particulars d'un mateix cànon: mentre la casa Ribot (número 19-20, a l'esquerra) fou ideada per fer ostentació del potencial econòmic burgès expressat en l'ornamentació de la façana (a), la casa Perdrieux Jofre (número 22, a la dreta) presenta la major contenció estètica de la zona. Entremig, podríem situar-hi la casa Perdrieux Cateura -després casa Sibils- (número 21, al centre), decorada, com la casa Ribot, amb estuc generalitzat imitant obra vista. Si enfileu el carrer Sant Pere, podreu contemplar el pati i la part posterior de la casa Ribot, de la qual destaca la façana bellament acabada.

Cases Ribot i Perdrieux Cateura, de dalt a baix.

Després de l'enderroc de la muralla el 1696[16], l'entrada principal de les cases d'aquest sector, que estaven enganxades

14. Per a fer un itinerari dedicat només a aquest autor cal efectuar aquest punt, i els 18, 19, 23 i 24.
15. Per a fer un itinerari dedicat només a l'estil neoclàssic cal efectuar aquest punt i els 11, 18, 19, 24, A i D.
16. Més informació sobre l'enderrocament de la muralla al punt 12 de l'itinerari d'evolució urbana.

Casa Perdrieux Jofre.

als murs, es va reorientar cap al carrer del Mar, el nou front marítim de la vila i actual passeig del Mar. Això fou així perquè els propietaris dels estatges van preferir dirigir la façana principal cap a un espai més ampli i obert al mar. Però no va ser fins a finals del segle XIX quan la burgesia va començar a valorar aquest entorn per fixar-hi la seva residència. De fet les dues cases Perdrieux, juntament amb les dues Llagustera -avui enderrocades, situades a la part oest del Passeig-, conformaven el paradigma arquitectònic de la nova burgesia en aquest vial.

10 Mercat cobert Municipal

(plaça del Mercat, 1-5) **1929**

Autor: Joan Bordàs i Salellas (1888-1961)

Edifici civil d'estil noucentista.

Edificació pública localitzada al costat de la plaça, on històricament s'havien emplaçat les parades de productes de pagès, al descobert[17]. Va ser dissenyat per emplaçar-hi parades de venda a la planta baixa. La mitja planta subterrània era destinada a magatzem, frigorífics i fàbrica de gel. Té portes d'accés a cadascuna de les seves façanes, ressaltades amb arcs de mig punt (a) i grans finestrals rectangulars amb llibret de fusta (b). La coberta (c) té quatre vessants i en el seu centre s'hi eleva un lluernari (d). Per últim, l'esgrafiat situat damunt la porta

Vista panoràmica de l'edifici del mercat; poderós i delicat alhora.

17. Més informació sobre el lloc de realització del mercat al punt 9 de l'itinerari d'evolució urbana.

que dóna a la plaça ens indica l'any de finalització de l'obra: el 1930. L'arquitecte i el contractista van voler deixar constància de la seva autoria signant físicament l'edifici, cosa que us proposem de buscar a la façana que dóna al carrer Sant Joan.

Aquest tipus d'edifici també el trobem en altres poblacions per donar resposta a la creixent preocupació social per la higiene i la salubritat en la venda de productes alimentaris. A Sant Feliu s'havia plantejat la necessitat d'edificar un lloc cobert per a la venda del peix ja des de la segona meitat del XIX, ja que aquesta activitat comercial es feia a l'aire lliure a llocs com els actuals Passeig o rambla Vidal.

11 Font pública
(plaça del Mercat) **1859**

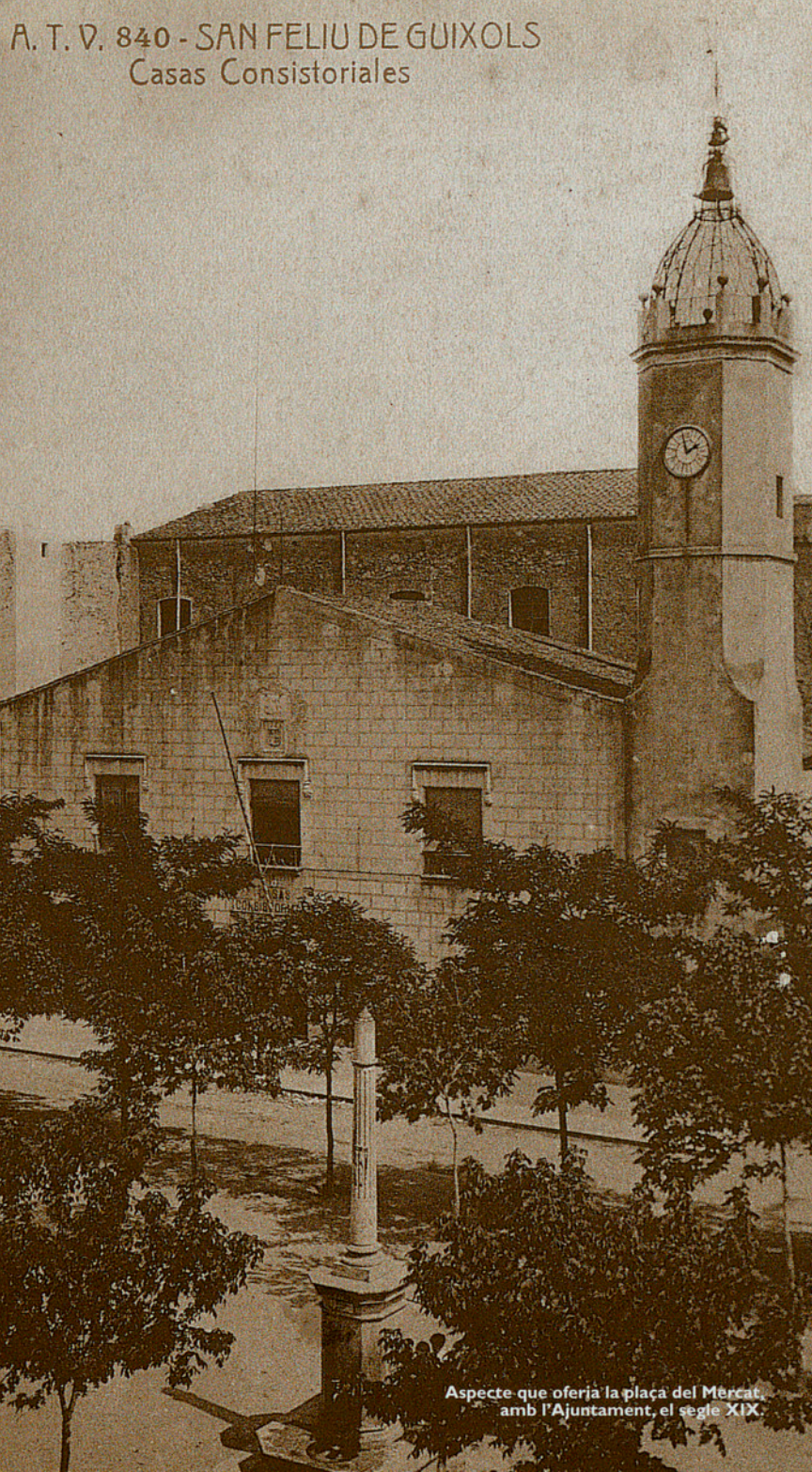
Autor: desconegut

Mobiliari urbà d'estil neoclàssic.

Es tracta d'una de les primeres fonts públiques de Sant Feliu. Donació feta a la ciutat per Feliu Cabarrocas, guixolenc afincat a Cuba. Una làpida encastada al mateix monument deixa constància d'aquest fet.

La font del segle XIX és l'element central de la Plaça, on substitueix l'om medieval.

Aspecte que oferia la plaça del Mercat, amb l'Ajuntament, el segle XIX.

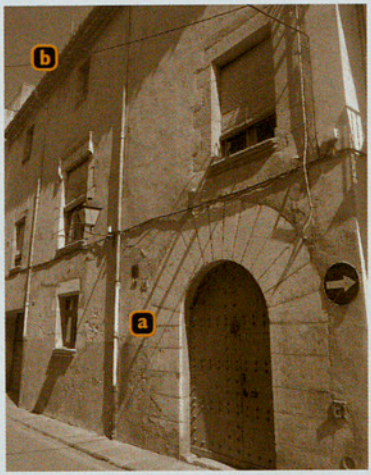
12 Casa de la Marquesa
(c. Joan Goula, 10-12)

segle XVII

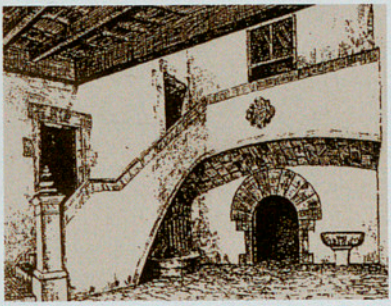
Autor: desconegut

Habitatge senyorial d'estil semirural[18].

Únic exemple de les cases senyorials de l'època que ha perviscut fins avui sense excessives modificacions. La façana presenta els trets originals d'un sistema constructiu no massa agosarat, amb absència de balcons i porta solar (a). La casa s'estructura en planta baixa al voltant del pati d'arribada, planta noble i golfes sota coberta de teula a dues aigües. El punt més alt de la façana es remata, a més, amb l'ús de cornisa i tortugada (b), com era habitual en les cases dels segles XVII i XVIII. A l'interior, hi destaca el pati, el pou, l'escala, els abeuradors, la sala i els festejadors.

Casa de la Marquesa, a l'antic barri emmurallat.

Interior de la casa de la Marquesa.

Cronològicament, cal situar l'edifici a l'època en què Sant Feliu encara tenia muralles i, geogràficament, al nucli medieval que s'estructurava al voltant de la plaça i prop de l'antic call jueu[19].

18. Per a fer un itinerari dedicat només als primers estils arquitectònics i artístics conservats a Sant Feliu -romànic, gòtic, renaixement, barroc i semirural (segles X a XVIII)- cal efectuar aquest punt i els 14, 15, 16, 17, 20, 22 i 8.
19. Més informació sobre el nucli emmurallat de la ciutat i el carrer Joan Goula durant els segles XII a XIV als punts 6, 7 i 8 de l'itinerari d'evolució urbana.

13 Impremta Comas

(c. Joan Goula, 16) 1910 ?

Autor: desconegut

Taller familiar i habitatge d'estil modernista.

El modernisme és de caràcter senzill i econòmic a la façana de la impremta Comas.

Aquest edifici combinava l'ús industrial -a la planta baixa- i el residencial -a la planta pis-. Per òbvies necessitats d'espai del taller, l'autor va elevar el nivell del sostre de la planta baixa i ocupà una parcel·la de major volum que les habituals. Pel que fa a la façana, recorre a l'obra vista, al trencadís de rajola esmaltada (a) i a les formes sinuoses de les llindes (b). Tot plegat, doncs, prova que el modernisme s'havia introduït en la societat de l'època i que, per tant, no amaravà només l'estil dels creadors de les residències burgeses. Malgrat això, cal remarcar el fet que, en aquest edifici, l'estil esmentat s'hi manifesta d'una forma molt sòbria.

El barri d'origen medieval, al mig del qual hi situem aquesta impremta, va oferir noves possibilitats d'edificació a partir de la posada en marxa del Pla de Reformes i Millores de l'arquitecte Guitart (1897), cosa que va afavorir la construcció de nous edificis com el que estem veient.

14 Conjunt del Monestir i església

(plaça del Monestir)

segles X a XV

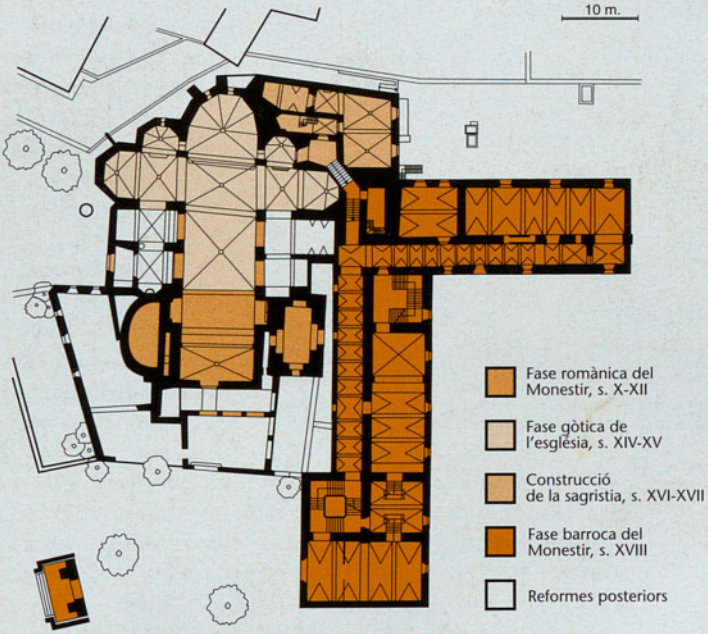
Autor: desconegut

Monestir i església[20] d'estils romànic i gòtic.

Edifici fundat molt probablement durant la primera meitat del segle X però assentat damunt de fonaments romans. Al seu voltant hi havia les cases del poble de Sant Feliu[21]. El conjunt del Monestir, el segle X, comprenia l'església, les habitacions per als monjos i, probablement, una capella dedicada a Sant Nicolau.

Clau de volta de 1443 amb la imatge de sant Feliu l'Africà.

20. Per a fer un itinerari dedicat només a l'edificació religiosa i defensiva cal efectuar aquest punt i els 15, 16, 17 i 18.
21. Més informació d'aquesta zona durant els segles X a XIII als punts 2 i 3 de l'itinerari d'evolució urbana.

Aspecte de la nau gòtica de l'església.

Escuts de l'abat Llabià -a l'esquerra- i d'armes de la vila -a la dreta-. Ambdós daten del segle XIV.

Si accedim a l'interior de l'església podrem apreciar-hi clarament dos estils: una part més baixa (a la dreta) romànica, amb coberta de canó, sota la qual hi ha el cor, i una part alta (a l'esquerra), gòtica, on destaquen les claus de volta de la coberta amb nervadures i els arcs ogivals (a). L'any 1342 va ser cobert l'absis i es va col·locar la primera de les claus de volta, en què hi ha representat l'escut de l'abat Llabià. A la segona clau de volta, al centre de la coberta, hi ha esculpit l'escut d'armes més antic de la vila. La tercera, que és la que hi ha més a prop de la part romànica i fou col·locada l'any 1443, conté la imatge del patró de la ciutat: Sant Feliu l'Africà[22].

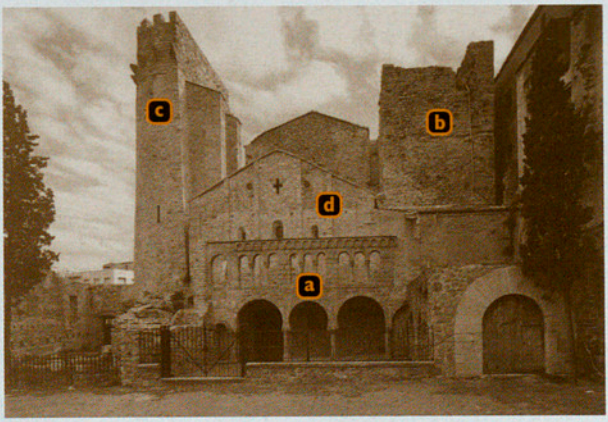
15 Porta Ferrada, torre del Corn, torre del Fum i frontís romànic

(plaça del Monestir)

segles X a XI

Autor: desconegut

Elements romànics del Monestir.

Porta Ferrada i frontís romànic, entre les dues torres, els anys seixanta.

| **22.** Personatge al voltant del qual existeix una llegenda, recollida a JIMÉNEZ, 1997, pàg 41.

La Porta Ferrada (a) del Monestir (segles X) tenia, potser, la funció de pòrtic de l'antiga església. Constitueix un exemple molt singular de construcció, localitzat en molt poques ocasions en altres indrets, tant del romànic peninsular com del de la resta d'Europa.

A banda i banda hi trobem la torre del Corn (b) (segle X-XI) -quadrada, a la dreta- i la torre del Fum (c) (segle X) -semicircular, a l'esquerra-. Els seus noms vénen donats per la seva funció defensiva: en cas d'atac -sovint, de pirates- un membre de la comunitat eclesiàstica pujava a la primera de les torres i feia sonar un corn, un instrument fet de banya, per avisar els vilatans que s'havien de refugiar dins les muralles del monestir. Al mateix temps, s'encenia un foc a dalt de la torre del Fum per avisar, amb aquest altre sistema, els pobladors que vivien lluny o treballaven al camp i no podien sentir el corn. El segle XI s'afegí un frontís (d) al conjunt del Monestir.

16 Monestir
(hort interior)

segle XVIII

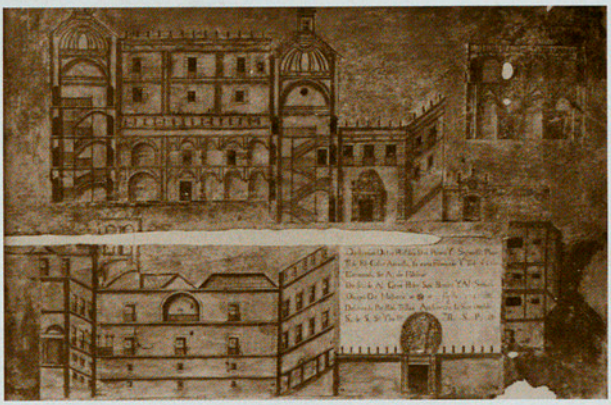
Autor: Pau Trilla, entre d'altres

Edifici per a la comunitat monàstica d'època barroca.

Antic hort del rector, dins l'espai del Monestir.

Durant la primera meitat del segle XVIII l'edifici del Monestir prenia l'actual forma a conseqüència de l'aixecament d'un nou edifici en forma de L -del qual tenim una mostra aquí davant-. Al costat d'aquesta construcció hi havia l'espai obert de l'hort, amb un pou, una mina d'aigua i l'entrada a uns túnels de clavegueram del mateix edifici. Dins de l'edifici s'hi emplaçaven les habitacions dels monjos -benedictins- i el menjador o refectori. Aquesta informació ha arribat a nosaltres gràcies a l'existència de tres plànols d'aquesta edificació.

Plànol del costós nou edifici del Monestir del segle XVIII.

Fins aleshores el monestir tenia l'aspecte d'un vell castell, proveït de muralla i unes torres a banda i banda. Fou l'abat Panyelles el que donà l'impuls perquè la congregació benedictina del monestir de Sant Feliu disposés d'un convent amb una grandesa que resultà desmesurada tant en relació a la realitat social de la vila com pel que fa al volum de la comunitat religiosa: l'any 1787 el Monestir allotjava només trenta-quatre persones: vint-i-un monjos professors, un novici, sis criats, dos llecs i quatre infants[23].

17 Arc de Sant Benet
(plaça del Monestir)

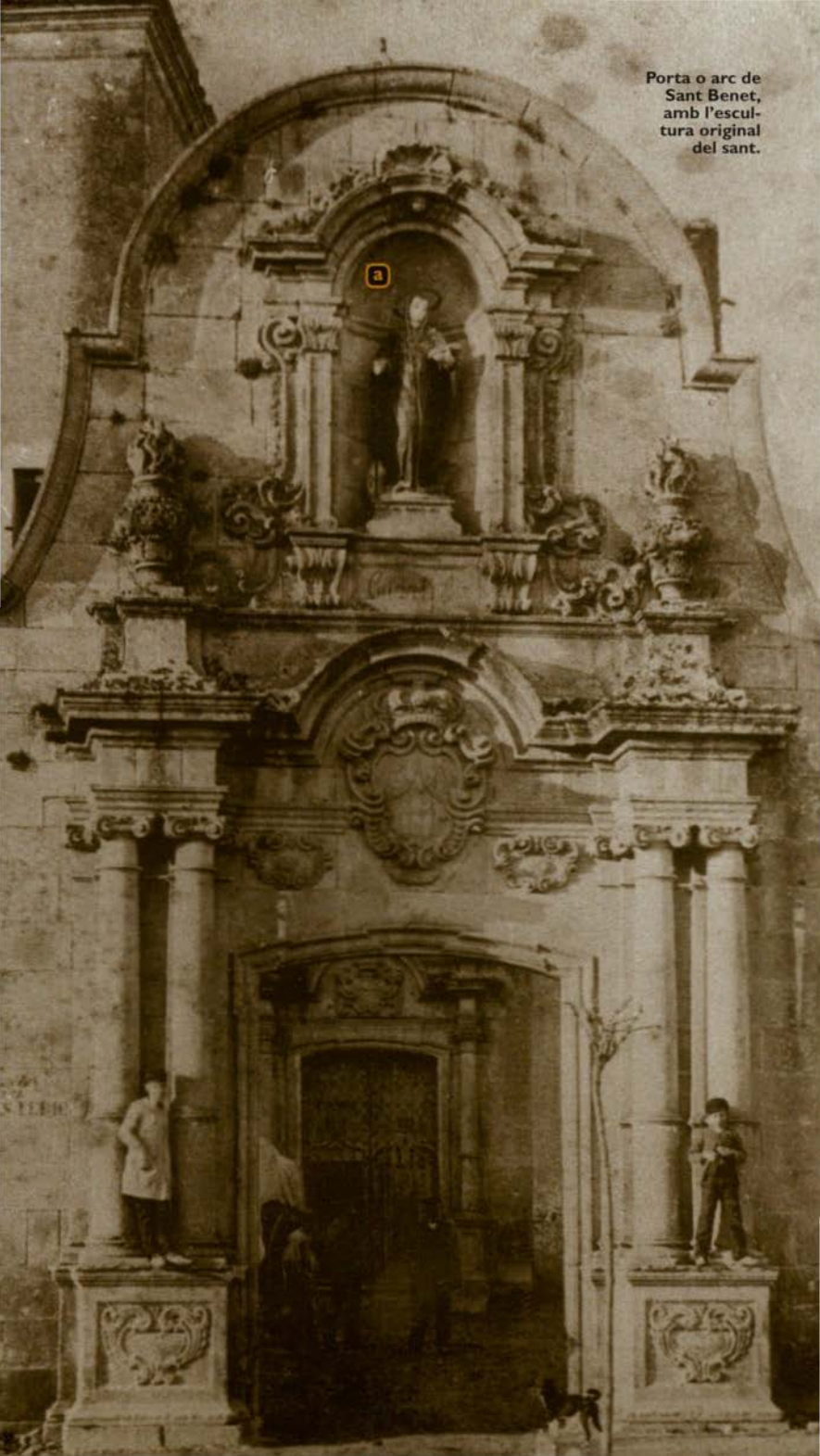
segle XVIII

Autor: desconegut

Portalada de muralla d'estil barroc.

A mitjans del segle XVIII el Monestir es proveeix de nous murs defensius, dels quals perdura alguna resta de la darrera fase, com és el cas de l'arc de Sant Benet (1747), que n'era la portalada principal.
Si observem l'escultura de Sant Benet (a) que apareix a la fotografia històrica, veurem que no és la mateixa que hi ha actualment: la figura va desaparèixer durant la Guerra Civil de 1936-39 i se'n va fer una reposició el 1999, amb una obra de Domènec Fita. En definitiva, el conjunt del Monestir i l'església reflecteixen l'evolució

23. Més informació sobre el barri del Monestir del segle XVIII al punt 4 de l'itinerari d'evolució urbana.

Porta o arc de Sant Benet, amb l'escultura original del sant.

estilística de l'arquitectura que ha fet Sant Feliu fins el segle XVIII: des dels fonaments romans fins al gran desplegament barroc.

18 Fàbrica Andreu, després Rourich

(p. del Monestir 26-28 -davant de l'arc de St. Benet-) 1885

Autor: Pere Pascual i Baguer (1848-1926)

Edifici industrial i habitatge d'estil neoclàssic.

Aquest edifici, de poques concessions ornamentals, representa un dels exemples d'indústria urbana. Aquesta mena de construcció era hereva de models anteriors en què es combinaven l'ús residencial i l'industrial (o artesanal), de manera que cadascun d'ells utilitzava una de les dues entrades a l'edifici. La parcel·la es distribueix mitjançant un conjunt de naus organitzades al voltant d'un pati rectangular. Des d'aquesta eixida, la llum penetra als espais interiors a través de gelosies de fusta.

L'edifici es va aixecar en una zona dels afores, entre el camí d'anar al cementiri -actual tram inicial del carrer Callao- i la riera del Monestir[24], en una època de progressiva construcció d'habitatges als carrers propers de Capmany, de la Mercè i de la Concepció.

La gran porta central de la fàbrica de suro.

24. Més informació sobre la riera del Monestir al punt 5 de l'itinerari d'evolució urbana.

L'Arc de Sant Benet (1747), amb la nova imatge -obra de l'escultor gironí Domènec Fita- instal·lada el setembre de 1999.

19 Casa Albertí o "casa alta"

(c. Hospital, 3) **1903**

Autor: Pere Pascual i Baguer (1848-1926)

Habitatge burgès d'estil neoclàssic.

Conegut popularment com la "casa alta", va destacar en el moment de la seva edificació precisament per la seva alçada i nombre de pisos: medeix 17'7 metres i s'estructura mitjançant planta semisoterrada, primera planta elevada i tres plantes pis.

La casa Albertí era un dels gegants urbans de la seva època; alta però estreta.

Amb tot, no era l'edifici més alt de l'època: anteriorment ja s'havien construït el casino La Unión (1889) amb 19,5 m., l'observatori Patxot (1895), amb 21 m. fins a la cúpula, l'edifici del casino dels Nois (1899), amb 20 m, i l'edifici més elevat del període, el teatre cinema Vidal o Novedades, que, acabat de reestructurar el 1901, media 28 m. No obstant això, la poca amplada de la casa Albertí feia que aparentés més alçada de la que realment tenia. Aquesta "casa alta" després fou coneguda com la "casa que tremola", ja que experimentava moviments vibratoris a causa del funcionament de la instal·lació mecanicoelèctrica situada al carrer de la Mercè des de 1907.

20 Casa en cantonada

(c. Hospital, 12-14) **segle XVIII**

Autor: desconegut

Habitatge d'elit d'estil semirural evolucionat.

La tipologia d'aquest edifici respon a una tradició constructiva encara molt simple, però demostra ja una

Casa de grans dimensions, poc comunes en segles anteriors al XVIII.

evolució respecte del model d'habitacle del segle XVII, i hom pot observar-hi un augment de les dimensions en general[25]. Un dels trets que conserva del tipus de cases semirural del segle XVII és l'ús de cornisa i tortugada al capdamunt de la façana.

La casa s'aixeca en una illa situada entre els carrers Hospital i Notaria, que fou edificada a partir de l'apropiació per part de l'abat de l'espai que havia quedat lliure quan desaparegueren les muralles el 1696[26].

21 Hospital Municipal

(c. Hospital, 25-35 i c. Mall, 9)

1920 (reforma)

Autor: Joan Bordàs i Salellas (1888-1961)

Edifici hospitalari d'estil noucentista.

Amb la seva reforma, l'arquitecte Bordàs va modificar substancialment l'edifici anterior bastit el 1595. Utilitzà el llenguatge neoclàssic a la façana principal, representat, per exemple, per les columnes estriades que també hem pogut veure a la casa Arxer, del mateix arquitecte[27]. El cos central de l'edifici es retira de l'alineació del carrer, amb la qual cosa genera un pati útil i guanya perspectiva i il·luminació. La llum també arriba a la façana posterior de l'edifici a través del pati interior o zona de repòs. A l'interior de l'ala dreta de l'edifici hi ha la capella de la Misericòrdia (1858), que conserva importants baixos relleus renaixentistes (a) del segle XVII.

25. Podeu comparar aquest edifici amb la casa de la Marquesa, vista al punt 12 d'aquest itinerari.
26. Més informació sobre l'enderrocament de la muralla al punt 12 de l'itinerari d'evolució urbana; i sobre la construcció en aquesta zona, al punt 14 del mateix itinerari.
27. Punt 4 d'aquest recorregut.

L'hospital es va bastir el 1595, però al seu entorn no s'hi va construir fins a mitjans del segle XVIII, tot i ser una zona urbanísticament interessant per la seva topografia amable[28]. Això responia al fet que la urbanització es concentrà al voltant dels camins d'anar a Girona i a Palamós, més importants que no pas el camí del Mall -proper a l'hospital-, que anava a Tossa[29].

El centre de l'edifici de l'Hospital és buit per tal de garantir la il·luminació i ventilació.

22 Casa mitgera
(c. de Sant Pere, 47)

finals del segle XVIII

Autor: desconegut

Habitatge d'elit d'estil semirural evolucionat.

Un dels primers edificis que va tenir balcons de grans dimensions.

Tipus d'habitatge que evolucionà a partir dels models de principis de segle en el sentit que ja podia incorporar grans balcons (a) gràcies a l'ús de pedra de Girona, molt més resistent que el granit local i que, per tant, permetia fer cossos volats a les façanes, com els balcons[30]. L'acabament superior de la façana és, però, l'habitual dels segles anteriors.

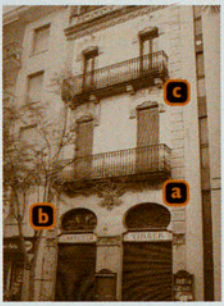
La casa es troba al sector nord-est de la zona antigament emmurallada, molt a prop de vials de comunicació com el camí de la Rutlla i el del Mall[31].

28. Més informació sobre la construcció en la zona de l'Hospital als punts 12, 13 i 14 de l'itinerari d'evolució urbana.
29. Més informació sobre aquests vials als punts 16 i 17 de l'itinerari d'evolució urbana.
30. Podeu comparar aquest edifici amb el del punt 20 d'aquest itinerari, per veure'n l'evolució tipològica.
31. Més informació sobre aquests vials al punt 16 de l'itinerari d'evolució urbana.

23 Casa Viader
(rambla Vidal, 43) 1902

Autor: Pere Pascual i Baguer (1848-1926)

Taller i habitatge burgès d'estil modernista.

La gran mènsula floral de la casa Viader és un element arquitectònic singular de la ciutat.

El modernisme es manifesta de manera exuberant en l'ornamentació de la façana: hi ha una certa preferència per les formes vegetals florals i per les línies sinuoses aplicades a la mènsula (a) gegant sota el balcó, al traçat dels portals (b), als trencaaigües de les finestres (c), i al treball artesanal de la fusta, que podem veure a la passera perimetral de l'interior -al vestíbul- i al seu sostre. Tanmateix, les obertures exteriors segueixen una disposició tradicional. Igual que la impremta Comas i la fàbrica Andreu, va ser un edifici que originàriament es va destinar alhora a habitatge i a activitat industrial i comercial, concretament impremta i botiga llibreria.

L'entrada a l'edifici s'efectua a partir del vial urbà més important de l'època: la rambla Vidal.

24 Casa Vilaret -actual museu de la Joguina-
(rambla Vidal, 48-50) 1868

Autor: Pere Pascual i Baguer (1848-1926)

Habitatge burgès d'estil neoclàssic.

L'actual edifici, de 1868, se situa damunt una finca en què el 1838 hi havia hagut un sol habitatge: la casa Assols. Després, aquest immoble es dividí en dos. El projecte de Pere Pascual respectava la divisió de la propietat en dues cases, però preveia l'aixecament d'un nou edifici a cada propietat, estructurat en base a planta baixa amb jardí i dues plantes superiors. Alhora, l'arqui-

tecte va fer bastir una nova façana quan es va reformar el carrer. Poc temps després, però, l'edifici tornava a ser un sol habitatge. Cal destacar-ne l'absència d'excés ornamental en favor d'una façana de composició clara i de l'ús de materials nobles, la qual cosa confereix un caràcter digne a l'edifici. Amb la reconversió d'aquest edifici per a ús museístic, l'any 2000, es van afegir unes noves canals d'aigua a la façana rematades amb la figura d'un cap de drac, que reennobleixen, en temps actuals, el conjunt.

La casa Vilaret. Ha estat restaurada per ubicar-hi un museu.

En aquest solar s'hi ha estat edificant des del segle XIV, època en la qual ja existia el primer barri de Tueda[32] fora de la vila emmurallada. D'aquesta primera època, en queden poques restes: les més antigues es troben precisament a l'interior de l'actual museu de la Joguina: el pou (segle XIV) i els murs del soterrani (segles XVI i XVII).

A Edifici del Salvament

(passeig del Fortim) **1889**

Autor: desconegut

Estació de salvament de nàufrags d'estil neoclàssic.

Edifici aixecat per la Sociedad Española de Salvamento de Náufragos. Deu el seu regust neoclàssic a l'existència de pilastres amb basament i entaulament (a). Per damunt del cos de l'edifici sobresurt una torre (b) de planta quadrada que ressalta la presència de l'edifici en el perfil de la badia.

32. Més informació sobre el naixement del barri de Tueda al punt 11 de l'itinerari d'evolució urbana.

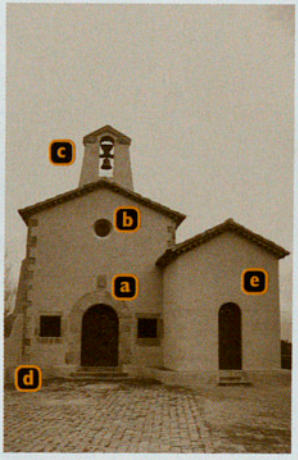
L'avistament dels naufragis es feia des d'aquesta caseta, coneguda com Salvament.

El promontori dels Guíxols[33] -que divideix la badia en dues i que alberga aquesta caseta-, ha estat, en altres èpoques, coses tan diverses com: lloc de pobladors ibèrics, moll d'època moderna, espai de confinament d'apestats, fortí per a la defensa marítima de la ciutat (el XVIII), i punt de defensa durant la Guerra Civil Espanyola. Per la situació geogràfica privilegiada de l'espigó natural, també s'hi instal·là aquesta caseta de salvament a finals del segle XIX.

B Ermita de Sant Elm

(avinguda de Sant Elm) **1723**

Autor: desconegut

L'ermita de Sant Elm, un exemple del barroc modest i popular.

Ermita d'estil barroc.

Representa un dels pocs exemples d'arquitectura religiosa del barroc popular que es conserven a Sant Feliu, juntament amb l'anterior capella de Sant Amanç, del segle XVII. És una petita edificació de planta regular amb coberta a dues aigües i de la qual destaca la senzillesa de la composició simètrica de la façana principal a partir de l'eix format per la porta dovellada, l'escut de pedra (a) de la ciutat, la rosassa (b) i el campanar (c) d'un sol arc. A cada paret lateral hi podem veure dos contraforts (d). L'edifici annex (e), de menor alçada i adossat a la façana lateral dreta, és posterior i desvirtua la senzillesa de la construcció original.

| **33.** Més informació als punts 19 i 20 de l'itinerari d'evolució urbana.

L'edifici barroc fou construït al damunt de l'antiga ermita fortalesa de 1452, que els francesos destruïren el 1695. S'emplaçava al capdamunt de la muntanya del Castellar, lloc des d'on, segons la tradició popular, Ferran Agulló va batejar el perfil dels penya-segats que divisava ran de mar amb el nom de Costa Brava.

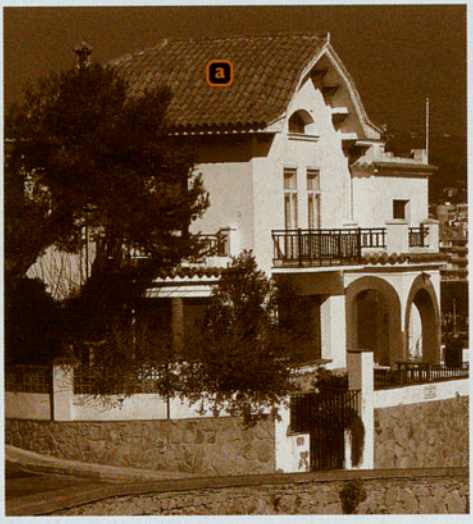
C Xalet Rosselló
(passeig President Irla, 27) **1927**

Autor: Josep Maria Rodríguez i Lloveras (1902-1984)

Xalet d'estil noucentista.

Tot i que una ampliació de l'ala est de l'edifici ha desvirtuat una mica la seva imatge original, encara es pot distingir la influència de l'arquitectura centreuropea de principis del segle XX, sobretot en la coberta (a) típicament noucentista.

El xalet Rosselló fou un dels que formaven part de la primera urbanització, realitzada entre 1915 i 1930, de la muntanya de Sant Elm. Tots ells estaven alineats a la banda interior del passeig President Irla. Aquesta urbanització responia a un projecte de ciutat jardí que havia d'ocupar aquest espai, finançat per l'hisendat barceloní Pere Rius i Calvet. El mateix Rius es féu construir un del primers xalets de la muntanya, la casa Malionis (1919), que podeu visitar a la travessia del Raig, núm. 1-5. L'actuació a Sant Elm s'inspiraria en un referent proper com fou el que Josep Ensesa potencià el 1924 a S'Agaró de la mà de l'arquitecte Rafael Masó.

La coberta inclinada del xalet Rosselló recorda l'estil centreuropeu.

D Pany de cases
(carrer Sta. Magdalena, 34 a 54) **1889**

Autor: Manuel Almeda (1848-1938)

Habitatge popular plurifamiliar d'estil neoclàssic.

Les cases estan constituïdes per planta baixa i pis, i a la majoria d'elles s'hi van encabir dos habitatges independents de dimensions reduïdes que compartien una mateixa porta d'accés a l'edifici. Tant les portes com les finestres estan decorades en la seva part superior per un senzill trencaaigües (a). Els balcons van ser fets amb pedra de Girona i la vista dels teulats era tapada i embellida amb balustrades (b).

Nombroses famílies d'obrers i obreres vivien en cases d'aquest tipus des de finals del segle XIX.

El grup de deu cases fou bastit en els terrenys de l'horta d'en Surós, és a dir, als afores de la població. La fesomia del carrer era molt homogènia, feta a imatge d'aquest grup de deu cases, ja que tots els habitatges anaven destinats a residència de treballadors. A això cal afegir-hi el fet que el carrer es va urbanitzar gairebé en la seva totalitat durant un període força curt del segle XIX, per l'incentiu que suposava la proximitat dels edificis industrials de la perifèria, lloc on treballaven els inquilins d'aquests estatges. Per això va mantenir una unitat tipològica molt elevada. El mateix arquitecte d'aquestes cases va signar també projectes tan diferents i, alhora, tan interessants com el desaparegut edifici del casino La Unión i la capella del cementiri Municipal.

AMPLIACIÓ
DE L'ITINERARI ARQUITECTÒNIC

Història de l'arquitectura a Sant Feliu de Guíxols

Romànic i gòtic (X - XV)

Durant el romànic (X-XIII), s'aixequen mostres d'arquitectura monumental com l'església, el Monestir, i els murs i torres per a llur protecció. Es tractava d'una fortalesa religiosa que servia d'habitacle als monjos benedictins, i de refugi als habitants de les contrades, que vivien en cases d'una tipologia extremadament simple. La construcció d'aquests segles es basava en l'ús de la pedra local procedent de Sant Feliu i la vall d'Aro[34]. No és fins el segle XVIII quan l'ús de pedres foranes es generalitza, i permet -com veurem- noves tècniques constructives.

Amb el gòtic (XIV-XV), es transforma l'església, per dotar-la d'un espai interior més ampli. Els habitatges -amb característiques de masia rural- disposen de finestres geminades, a més de pou i celler. D'aquests anys data la construcció de la primera ermita de Sant Elm, de la qual actualment no queda cap mostra.

El renaixement i l'habitatge semirural (XVI - XVII)

Amb el renaixement s'aixeca un nou hospital fora muralles, en el qual actualment hi ha localitzat l'únic patrimoni estrictament renaixentista de què disposa Sant Feliu: un conjunt de baixos relleus[35]. Alhora, l'església s'amplia amb la construcció de la sagristia acabada a inicis del segle XVII, que es la meteixa que podem contemplar encara.

Aquests anys s'aixeca també la casa de Sant Bernardí -més o menys al mateix lloc que l'actual Ajuntament-, que passa a ser la seu de l'ajuntament de l'època. Les tipologies dels habitacles evolucionen en funció de les necessitats de cada època, per això les residències anteriors, d'aspecte rural, es transformen en cases entre mitgeres -l'una al costat de l'altra-

34. PALLÍ i ROQUÉ, 1996.
35. Punt 21 de l'itinerari arquitectònic.

bo i conservant molts dels seus trets: la portalada dovellada o solar, les petites finestres, la coronació amb cornisa i tortugada ceràmiques, la seva alçada moderada, els sostres baixos, les façanes arrebossades i amb les obertures organitzades al voltant de quatre eixos verticals, i l'ús de la pedra local, el granit. L'ús d'aquest tipus de pedra no permetria fer estructures volades de gran envergadura, per això l'habitatge de l'època encara estava mancat de balcons. Un bon exemple del que s'exposa i que ens ha arribat sense massa modificacions és la casa de la Marquesa[36].

El barroc i l'habitatge semirural evolucionat (XVII - XVIII)

Les primeres construccions d'aquesta època són l'ermita de Sant Amanç* i la torre del Molí de Vent de Baix*, a l'actual parc de les Eres. Però el barroc -de tipus popular- es manifesta clarament en l'aixecament d'una nova ermita a Sant Elm, que és la que s'ha conservat fins els nostres dies[37].

Per altra banda, l'habitatge esdevé encara més urbà el XVIII: els sostres s'eleven, la segona planta es converteix en freqüent i apareixen els balcons, primer només com a relleu de la façana protegit per una barana i llavors de forma completament decidida. A cada planta pis s'hi solen concentrar diversos estatges plurifamiliars que tenen d'una a tres cambres en total.

Malgrat produir-se una diversificació positiva de l'economia de la vila amb la incipient indústria surera i el comerç amb Amèrica, encara no hi ha massa diferències entre les cases de famílies humils i les de les poderoses, perquè el model dels edificis està basat encara en la simple expressió dels procediments constructius.

A mitjans del XVIII apareixen més freqüentment els edificis amb finalitats productives, com els perols -edificis destinats a bullir xarxes, situats prop de la platja-. La comunitat del Monestir i els vilatans, en aquesta època, aixequen un nou edifici -que s'annexarà a les construccions anteriors- i el proveeixen de nous murs defensius, així com d'una nova porta principal d'entrada al recinte emmurallat; es tracta d'un arc decorat a l'estil barroc: l'arc de Sant Benet.

L'habitatge particular neoclàssic (finals del XVIII - mitjans del XIX)

Un canvi essencial que es produeix aleshores en el mecenatge arquitectònic és el fet que "a partir del segle XIX, la millor arquitectura moderna, en conjunt, s'ha desenvolupat independentment de l'Estat, sota el patro-

36. Punt 12 de l'itinerari arquitectònic.
37. Punt B de l'itinerari arquitectònic.

* *Podeu trobar aquests elements marcats en el plànol de la pàgina 57.*

nat d'individus particulars i d'empreses"[38]. Per a tal fet va caldre que en la societat hi hagués aquests promotors particulars que estaven disposats a sufragar el cost de la construcció d'edificis singulars i que, per primer cop, volien distingir llurs residències de la resta per la seva qualitat.

Podem dir que aquesta és una tendència que s'inicià ja a finals del XVIII i, a Sant Feliu, donà lloc a un grup d'estatges particulars amb una fesomia constructiva determinada -però encara sense massa ornamentació-. Es tractava, en el cas de les famílies de millor posició social, d'habitatges unifamiliars de planta baixa i pis, amb un total de 75 m^2 de superfície útil.

L'arquitectura industrial es dedicava a la construcció de botigues i tallers d'elaboració de barrils i estris de pesca, situats normalment als baixos de les cases -que en aquests casos tenien portes més grosses-, i fàbriques de taps de suro. El 1833 es construí un nou cementiri* fora de la ciutat.

Fins a mitjans del XIX, però, no "es produeix el divorci definitiu entre l'arquitectura quotidiana i la monumental"[39] o de famílies acomodades.

Aquesta última persegueix unes finalitats ornamentals, aleshores encara incipients, que es manifesten a la cara externa de l'edifici -de tipus neoclàssic-, i s'efectuen amb pedra forana -com la més manejable i resistent de Girona-. També es coronen les façanes amb elements elaborats industrialment a partir de motlles -com balustrades, gerros, terracotes i figures-. Finalment, les obertures de la façana segueixen les lleis de composició tradicionals.

L'habitatge popular imitarà a petita escala l'esclat ornamental que es produeix en les cases de famílies acomodades, en les quals, "per sobre de tot, interessava fer ostentació del potencial econòmic assolit"[40].

Setanta anys d'esplendor arquitectònic (1860 - 1930)

Primera etapa: el neoclassicisme (1860 - 1890)

Denominem època d'esplendor aquests setanta anys -a cavall entre els segles XIX i XX- referint-nos bàsicament als habitatges burgesos, però també als edificis no residencials que excel·liren per llurs característiques: els casinos i cafès -el casino dels Nois o el desaparegut La Unión-, els industrials -l'estació de tren*, el nou escorxador o la fàbrica Andreu-, els assistencials -asil Surís*, caseta del Salvament de Nàufrags- i també els funeraris -la capella del Cementiri-[41]*. En trobem de diferents estils arquitectònics: neoclàssics, historicistes, modernistes i noucentistes.

38. ELSEN, 1978.
39. REVERENDO i GINESTA, 2000.
40. REVERENDO i GINESTA, 2000.
41. El casino dels Nois, la fàbrica Andreu i el Salvament els trobareu detallats a l'itinerari arquitectònic, als punts 1, 18 i A, respectivament.

La nova arquitectura neoclàssica suposà una continuació de l'antiga i alhora una renovació. S'hi conservà la realització de portes i finestres de manera tradicional i proporcionada, seguint els eixos compositius verticals de la façana, i s'hi continuaren fent els balcons amb pedra de Girona.

Al mateix temps, s'hi afirmaren característiques apuntades abans:

- La decoració -a partir de motius clàssics-, que reflectia el potencial econòmic del propietari. Es materialitzava a partir d'estucs a la façana i elements industrials -fets a partir de motlles-, mènsules i cornises.
- El balcó continu, que unia diferents finestres.
- La signatura dels projectes d'edificació per part de mestres d'obres de renom a nivell local o provincial.

El 1901 es basteix l'edifici més alt fins aleshores: el teatre cinema Vidal o Novedades, de 28 metres.

En destacà, però, la novetat de la superació de les mesures edificables, més enllà de la planta baixa i les dues plantes pis: es començaren a construir edificis d'alçades fins llavors insospitades, i s'arribà als 28 metres del teatre cinema Vidal o Novedades (1901). D'altres voltaven els 20 metres: la casa Patxot amb l'observatori (1895), el casino dels Nois (1888), el casino La Unión (1889) i la casa Albertí (1903). Tot això es produïa gràcies als avenços en la tècnica constructiva[42]. La tipologia arquitectònica que aquí exposem s'iniciaria amb els habitatges del passeig del Mar de finals dels anys cinquanta i seixanta del segle XIX i amb els posteriors del carrer Capmany -casals familiars-. Llavors esdevindria el model de casa burgesa per excel·lència.

42. Avui encara podem veure la casa Albertí, el Casino dels Nois i la Casa Patxot (sense l'observatori) als punts 19, 1 i 2, respectivament, de l'itinerari arquitectònic.

El jardí de la casa Maruny, al carrer Capmany, recreava un entorn natural a dins de l'urbs.

La particularitat d'algunes cases burgeses del carrer Capmany* i d'algun sector del barri de Tueda* era que disposaven d'una eixida que recreava espais naturals gens propis del centre urbà. A Tueda, però, les cases seguien essent de dimensions menors, com les de principis de segle, i alguna d'elles prenia un cert to de casal rural, proper als habitatges burgesos dels afores, de planta baixa porxada, com els de Sant Amanç*.

Els responsables principals de tot aquest desvetllament arquitectònic, derivat d'un desenvolupament també en els camps de l'economia i la cultura, foren els mestres d'obres i els arquitectes ja reputats o bé els que gaudirien d'un cert prestigi a partir de les seves intervencions aquests anys. Un d'ells, Pere Pascual i Bagué, fou nomenat mestre d'obres de l'Ajuntament el 1868, càrrec des del qual va establir el requeriment que, per a les sol·licituds de nova edificació, fos necessari adjuntar un plànol del nou edifici, la qual cosa no es feia anteriorment. Això es traduí en millores estètiques en els nous edificis, ja que calia que el responsable del projecte fos també un professional capaç d'elaborar el plànol -un dibuix tècnic- de l'obra. Per tant, s'eliminava la possibilitat que efectués aquesta feina un constructor qualsevol i s'obrien les portes als mestres d'obres. Amb tot, bona part de la construcció de l'època fou dissenyada pel mateix Pascual i es caracteritza, doncs, pel seu estil sobri i bell[43].

Un dels primers arquitectes destacats del període fou Manuel Almeda i Esteva, que projectà, l'últim terç de segle, diverses edificacions per a particulars: per exemple, una de les cases Patxot, situada al passeig del Mar (núm. 39) -però també habitatges per a obrers-, a més de la capella del cementiri Municipal i el casino La Unión[44].

43. A l'itinerari arquitectònic heu pogut veure edificis seus en els punts 9, 18, 19, 23 i 24.
44. Un conjunt d'edificis seus el veiem al punt D de l'itinerari arquitectònic.

El desaparegut casino La Unión (1889), de Manuel Almeda.

Altres arquitectes i mestres d'obres de l'últim quart de segle foren Esteve Muixach i Vinyes -que intervingué en els sectors de Tueda i l'antiga carretera d'anar a Palamós*-; Fèlix de Azúa i Gasque -arquitecte provincial que projectà la urbanització de zones properes a la carretera de Girona-; Josep Llach i Tomàs; Francesc Salvat i Juncosa i Francesc de Paula del Villar i Carmona[45].

Un altre arquitecte, General Guitart, mereix una menció apart, tant per haver actuat més tard -entre 1888 i 1912- com per la qualitat dels seus projectes: el casino dels Nois o l'asil Surís, per exemple[46]. A més d'aquests projectes puntuals, destacà per haver elaborat el Pla de Reformes i Millores per a la ciutat (1897), el qual donà "realment coherència a tot un desordre en les planificacions aprovades anteriorment"[47]. Fou arquitecte assessor de l'Ajuntament entre 1891 i 1912, amb interrupcions.

Més enllà de les construccions de la burgesia, a l'altre extrem del paisatge social de la ciutat, es trobaven els edificis que servien d'habitatge als obrers en general.

Als carrers de Santa Magdalena* i de Bailén*, cadascun d'aquests edificis solia ser plurifamiliar, és a dir, dins d'una mateixa casa s'hi encabien dos estatges: un d'ells ocupava la planta baixa i l'altre, la planta pis. Eren cases entre mitgeres, formant panys de cases d'aspecte idèntic.

Una altra tipologia popular -també plurifamiliar- era la dels sectors del nucli antic* o del Mall*: les cases eren de planta baixa i dues plantes pis, a cadascuna de les quals hi havia dos habitatges diferents.
L'habitatge obrer unifamiliar, de planta baixa i pis, es localitzava en alguns trams dels carrers de la Creu*, Sant Domènec*, Penitència*, Algavira*, Gorgoll* i Campaneria*. Al sector de la plaça del Nord*, l'immoble era també unifamiliar, però d'una sola planta.

45. N'hem vist la casa Isern al punt 6 de l'itinerari arquitectònic.
46. Heu pogut veure edificis seus als punts 1, 5 i 7 de l'itinerari arquitectònic.
47. BUSSOT, 2000

Alguna d'aquestes cases va voler imitar l'ornamentació de les burgeses, però, en general, seguien una línia senzilla, encara que elegant. L'embelliment d'aquestes edificis es farà majoritàriament sota l'influx del modernisme poc abans de la fi del segle XIX, "quan ja existeix una burgesia consolidada que acull i promou l'elit artística del país"[48]

A dalt, el primer xalet de la zona de Sant Pol, davant la platja. A sota, el xalet de l'hisendat Pere Rius, a Sant Elm, que fou el resultat de la reforma d'un antic mas.

Un tipus d'habitatge que es va començar a construir a partir dels anys noranta del segle XIX, fora de l'estricte nucli urbà, fou l'anomenat xalet. Es tractava de cases aïllades, envoltades d'un espai amb vegetació. Partien del nou concepte urbanístic de ciutat jardí, els artífexs del qual van saber entendre el valor paisatgístic de l'entorn. Tanmateix, algunes d'aquestes noves residències eren antics masos i casetes de pescadors reformats.

Anomenem xalets els edificis que comparteixen un mateix concepte d'habitatge, però ni de bon tros pertanyen tots a una mateixa zona geogràfica, ni a un mateix estil i època. Les zones on es van desenvolupar prioritàriament foren Sant Pol*, Mascanada* i Sant Elm*. L'ornamentació d'aquest tipus de cases va començar essent neoclàssica, però fou modernista o d'influències centreuropees (importades pel noucentisme) quan va caldre. La dècada dels anys vint esquitxa de bells xalets -mesurats i distingits alhora- la muntanya de Sant Elm, que s'urbanitza aquesta mateixa època a partir d'un projecte de l'arquitecte Josep Maria Rodríguez i Lloveras, que, no obstant això, s'havia especialitzat en el disseny de teatres i cinemes[49].

Segona etapa: l'historicisme i el modernisme (1890 - 1915)

Amb la introducció d'aquest nou corrent estètic modernista s'inaugura

48. REVERENDO i GINESTA, 2000.
49. Un dels seus edificis el veiem al punt C de l'itinerari arquitectònic.

a Catalunya, pels volts de 1890, una nova arquitectura nacional -que entroncava amb l'esperit romàntic del centre d'Europa- allunyada de la simple recreació de temes clàssics dels edificis residencials anteriors. Cal dir que, a Sant Feliu, aquesta temàtica no es va abandonar mai del tot, sinó que es van barrejar els trets d'un estil amb els de l'altre, de manera que es va encavalcar una etapa amb l'altra. És el modernisme, però, el que contribueix més decididament a formar la segona meitat de l'etapa d'esplendor arquitectònic. Alhora, a finals del segle XIX, sota els preceptes d'un estil historicista, es basteixen alguns edificis molt interessants a Sant Feliu, com el casino dels Nois.

Les novetats es basen en l'ornamentació de tipus floral i vegetal, la incrustació de medallons en relleu a la façana, les formes sinuoses en els marcs i dentells de portals i finestres, l'ús del totxo com a material a la vista -utilitzat en marcs i cornises- i, ocasionalment, l'alteració de la forma tradicional de les obertures. La nova arquitectura també donarà molta importància a l'elaboració artesanal de parts dels edificis, com les baranes o la ceràmica decorativa de les façanes.

No només hi ha un canvi estètic en els edificis residencials. Cafès, botigues i tallers també s'impregnen dels nous cànons, per bé que amb lògiques variacions: les dimensions de l'edifici solen ser majors, tant en amplada com en l'alçada de la planta baixa, feta així per poder obrar-hi amb comoditat.

Dos dels noms clau de l'arquitectura d'aquests moments a la ciutat foren Ildefons Casamor i Calm i Fèlix de Azúa de Pastors. El primer fou el substitut de General Guitart, primer com a arquitecte assessor de l'Ajuntament -des de 1899- i llavors com a arquitecte municipal -1903-1904-. Com a tal projectà una torre de conducció d'aigua: la font de la plaça de l'Empordà* -de rajol vist-. El 1904 seria substituït per General Guitart, que altra vegada seria l'arquitecte municipal. Casamor continuaria treballant per a particulars: dissenyaria, per exemple, el primer xalet de la ciutat, a Mascanada, el 1906 -ca l'Heller*-.

De Azúa fou arquitecte auxiliar de Guitart a l'Ajuntament i, doncs, ajudant i representant seu. A més d'assessorar el municipi en qüestions urbanístiques, projectà també edificis per a particulars en la primera dècada del segle.

Tercera etapa: el noucentisme (1915 - 1930)

El modernisme és desacreditat, a finals de la primera dècada del nou segle, en funció de criteris més valorats, com la llum, la higiene i la funcionalitat. Aquesta renovació es dóna a Europa de la mà de les avantguardes i l'arquitectura moderna.

Catalunya, en canvi, encara viuria una etapa de característiques pròpies,

que seria el noucentisme. Aquest moviment desterraria el modernisme, imprimint un to modern i tradicional alhora: renovaria l'art constructiu assumint alhora els trets característics de l'arquitectura tradicional catalana -porxo, columnes i arcs de punt rodó-, per damunt de la modernitat centreuropea d'aquell temps. El noucentisme va rebuscar en els orígens de la tradició pròpia i en la mediterraneïtat de Catalunya. Per això, en ocasions, es recuperà la decoració de tipus clàssic.

A Sant Feliu s'edificaren, des de 1915, tot tipus d'edificis que seguien en bona mesura els dictats del noucentisme: habitatges, locals de serveis, xalets, mercats, hospitals i fàbriques.

Des de 1913 -i fins a 1955-, Joan Bordàs i Sallellas seria l'arquitecte assessor del municipi, i l'artífex tant de l'etapa noucentista com de la moderna. En aquests primers anys fou el responsable dels projectes per a reformar xalets i hospitals o construir fàbriques, mercats i casinos[50]. Un altre arquitecte noucentista, molt conegut arreu de Catalunya, que projectà alguna edificació a Sant Feliu aquests anys fou Rafael Masó i Valentí[51].

Etapa moderna (anys trenta - 1990)

El pragmatisme esdevé la màxima de la nova arquitectura dels anys trenta, alliberada ja de les imposicions i els límits de les tècniques constructives antigues. És per això que la façana dels edificis es deslliura de tota ornamentació que trenqui l'aspecte lliis -es toleren motius heretats del noucentisme- i les seves obertures es fan molt més lliures -sovint les finestres són més apaïsades que verticals-, fins i tot asimètriques. La cantonada, alhora, esdevé un punt clau de l'edifici i, amb les seves formes arrodonides, rebaixa la tensió de l'angle format per la intersecció de dues façanes diferents. Algun habitatge incorporarà, els anys quaranta, l'espai de garatge com a innovació que reflecteix el canvi d'hàbits en el transport personal.

La Guerra Civil estronca aquest esperit modernitzador a tot l'Estat. Amb el primer franquisme, el lema "a nova política, nova arquitectura"[52] es tradueix en "una arquitectura que no s'acontenta només amb satisfer unes determinades necessitats funcionals, ja que actua també com un mitjà de propaganda"[53] del nou règim, "encara que a les escoles s'havia format un desig d'allò modern"[54]. Al marge de la política, doncs, també es desenvoluparà un nou classicisme, concentrat sobretot a Barcelona.

50. De l'etapa noucentista de Bordàs n'heu pogut veure els edificis dels punts 10 i 21 de l'itinerari arquitectònic.
51. N'hem vist un edifici seu al punt 8 de l'itinerari arquitectònic.
52. Víctor D'ORS, "Confesión de un arquitecto", a *Revista de Falange Española*, citat per SUST, 1978.
53. SUST, 1978.
54. RUIZ, 2001.

A Sant Feliu hem de desvincular l'obra de Bordàs -el principal arquitecte de l'època- de l'edificació propagandística feixista, que es produïa a ciutats més grans, i emparentar-la més aviat amb aquest classicisme modern. Podem citar, com a exemples, els habitatges que va projectar els anys quaranta dins la tònica de l'arquitectura racional i funcional[55]. Bordàs, com a tècnic municipal, fou també el responsable de la reconstrucció dels dos passejos* i de la construcció del mur de defensa de la platja*, amb els característics i singulars balcons i baranes, per la qual cosa és actualment també recordat com a tècnic urbanista. En definitiva, fou "l'arquitecte i urbanista que, amb General Guitart, més marcà -i amb tant d'encert- el paisatge urbà de la ciutat"[56].

La introducció del turisme com a activitat econòmica de primer ordre a Sant Feliu va fer que nombroses edificacions emblemàtiques i d'una gran qualitat de la zona dels passejos marítims fossin enderrocades i substituïdes per conjunts d'apartaments i hotels impersonals. A mitjans dels cinquanta i principis dels setanta van desaparèixer edificis d'arquitectes i mestres d'obres com Almeda, Guitart, Pascual i Vega.

L'etapa moderna, en definitiva -i salvant-ne comptades excepcions-, és d'un bagatge pobre, a causa del fet que els potencials consumidors d'arquitectura de qualitat -la burgesia autòctona- havien anat perdent pes social des d'abans dels anys trenta per raó de la crisi que travessà un dels sectors productius més importants de la ciutat: la indústria del suro. A més, entre els anys cinquanta i setanta d'aquest segle, hauríem d'afegir al fet que en l'edificació particular s'havia perdut el gust per l'obra bella la desaparició de bona part del millor patrimoni aixecat en anys anteriors, suplantat per edificis impersonals i econòmics destinats a segones residències per al turisme.

Amb la consolidació de la democràcia i l'estat de les autonomies, l'arquitectura té una nova oportunitat per al desenvolupament creatiu en els encàrrecs -sempre limitats per un pressupost- que li arriben de les noves administracions públiques, sobretot autonòmiques i locals. A Sant Feliu, per exemple, es construeix sota aquests auspicis el Teatre Auditori Municipal (1990)*. "Són aquests edificis classificats com a dotacionals els que han obert el camp de l'experimentació i de la relativa llibertat de projecció"[57].

ITINERARI ARQUITECTÒNIC

55. N'hem vist un exemple al punt 4 de l'itinerari arquitectònic.
56. JIMÉNEZ, 2001b.
57. FRANCO, 2001.

Conclusió

L'edificació anterior a l'existència de planejament urbanístic, o sigui, d'abans de mitjans del segle XX, havia donat com a resultat espontani una homogeneïtat i integració entre els diferents edificis de qualsevol carrer o àmbit major que la que es dóna actualment, malgrat que avui tenim eines i normatives d'ordenament del territori. La diversificació arquitectònica contemporània té el seu origen en l'existència de factors abans desconeguts, com les noves tecnologies en la construcció, l'increment del preu del sòl, i la pressió de la demanda sobre el mercat immobiliari -a Sant Feliu calia construir habitatges de baix cost per a la immigració i de segona residència per al turisme-. Temps enrera, en canvi, amb el seu bon fer, els mestres d'obres i arquitectes, que van integrar les seves obres en el caràcter de l'entorn urbà i natural, llegaren a les generacions presents edificis d'una gran qualitat.

Tot i que l'arquitectura guixolenca dels últims cent anys ha rebut l'aportació d'arquitectes tan importants com Rafael Masó, Nicolau Maria Rubió i Tudurí, General Guitart, Francesc de Paula del Villar, Joan Bordàs, Josep Goday i Francesc Folguera -tots en actiu a finals del XIX o primera meitat del XX-, "el patrimoni arquitectònic de Sant Feliu no conté edificis ni conjunts de valor excepcional, però ha conservat mostres de totes les tipologies constructives a partir del segle XVII"[58]. Per bé que bona part del patrimoni que aquests i altres arquitectes i mestres d'obres ens van llegar és intacte, s'ha de lamentar la pèrdua de valuosos edificis a causa de les necessitats econòmiques del moment turístic inicial. "El que crida l'atenció d'aquesta destrucció del patrimoni arquitectònic recent és que es produeix en temps de pau"[59].

Així doncs, hem de saber valorar i protegir aquesta arquitectura -de qualitat i vinculada al seu entorn- que encara forma part del nostre paisatge visual quotidià, tal i com van fer els anteriors habitants de Sant Feliu, atès el "sentit de patrimoni que tenia la ciutadania [mitjançant] les denúncies valentes i les aportacions econòmiques"[60], que van permetre salvar molts elements identitaris i comuns de la privatització i/o l'eliminació. Reivindiquem, doncs, aquest caràcter, que faríem bé de preservar entre nosaltres.

58. REVERENDO i GINESTA, 2000.
59. CASARIEGO, 2001.
60. JIMÉNEZ, 2001b.

Elements urbans (per ordre alfabètic)

Asil Surís (05)
Antiga carretera d'anar a Palamós (09)
Barri de Tueda (07)
C. Algavira (19)
C. Bailen (11)
C. Campaneria (17)
C. Capmany (06)
C. de la Creu (18)
C. Gorgoll (16)
C. Mall (13)
C. Penitència (14)
C. Sant Domènec (15)
C. Santa Magdalena (10)
Ca l'Heller (25)
Capella del Cementiri (03)
Cementiri (03)
Ermita de Sant Amanç (01)
Estació de tren (04)
Font de la plaça Empordà (24)
Mascanada (21)
Molí de Vent de Baix (02)
Mur de defensa de la platja (28)
Nucli antic (12)
Passeig del Mar (26)
Passeig dels Guíxols (27)
Plaça del nord (20)
Sant Amanç (08)
Sant Elm (22)
Sant Pol (23)
Teatre Auditori Municipal (29)

VOCABULARI
DE L'ITINERARI ARQUITECTÒNIC

a

absis
Construcció adossada a la nau o a les naus d'una església, on s'instal·la l'altar.

arc de ferradura
Arc característic de l'arquitectura del món musulmà.

arc de mig punt
Arc semicircular. Utilitzat des de les antigues civilitzacions mesopotàmiques.

arc el·líptic
Arc en forma de mitja el·lipse -corba closa i plana-.

arc escalonat
Arc la volta del qual està formada per escalons en angle recte.

arquitecte assessor de l'Ajuntament
El qui assessorava en matèria urbanística i projectava i dirigia obres de manera ocasional per a la corporació municipal -quan se'l requeria-. Alhora seguia essent un professional lliure que treballava per compte propi.

arquitecte municipal
El qui projectava i dirigia obres al servei d'un ajuntament com a tècnic propi d'aquest. A mitjans del XIX ocupaven el càrrec els mestres d'obres.

b

baix relleu
Relleu que sobresurt del fons menys de la meitat del seu gruix.

balustrada
Sèrie de columnes petites que formen una barana d'obra.

barroc
Estil propi de l'arquitectura monumental i de les grans obres dels segles XVII i XVIII a Catalunya, majoritàriament concentrades a les capitals i seus polítiques, religioses i administratives.

basament
Part inferior contínua d'una construcció.

c

casa pairal
Estrictament, masia o casa adscrita a una finca rústica, seu d'un llinatge organitzat com a unitat d'explotació rural amb un patrimoni important acumulat al llarg de diverses generacions i conservat gràcies a la institució de l'hereu. Per extensió, casa d'un llinatge.

coberta
És l'element exterior o interior -teulada o sostre- que cobreix un edifici.

coberta de canó
Sostre en forma de semicercle continu.

contractista
Persona que, per contracta, executa una obra; constructor.

contrafort
Construcció semblant a una columna quadrangular adossada al mur per reforçar-lo.

cor
Tribuna situada en un pis on la comunitat religiosa resava o cantava l'ofici diví.

cornisa
Cos volat, generalment horitzontal, que serveix de coronament a un altre, per ornamentar-lo o servir-li de protecció.

d

dues aigües
Dues vessants d'una coberta o teulada.

e

entaulament
Element horitzontal sostingut per columnes.

esmalt
Pasta brillant i dura, que s'obté de la fusió de pols de vidre acolorit amb òxids metàl·lics, i que s'aplica damunt altres materials -ceràmica, rajola-, per embellir-los.

escopidor
Element fet de rajola, fusta o altres materials, i posat a la part baixa d'una porta o finestra perquè escupi l'aigua de la pluja cap a l'exterior.

esgrafiat
Decoració que resulta de treure part de l'arrebossat d'un mur seguint un dibuix realitzat prèviament, de manera que s'obtinguin dos colors: el de la capa exterior de l'arrebossat, i el de capa interior, rascada.

estrígil
Estria en forma d'essa emprada en art per a decoració. S'utilitzà originàriament en sarcòfags romans i paleocristians.

estucat
Tècnica d'imitació de materials arquitectònics que utilitza l'estuc, una mescla de calç, guix i sorra o pols de marbre o d'alabastre que en assecar-se s'endureix i adopta un aspecte llis i suau.

f

fals sostre
Coberta que sembla tancar un edifici però que, tanmateix, en té una altra de superior.

g

gelosia
Tancament de fusta o altres materials, com metall i pedra, que es posa a les obertures i que permet mirar sense ser vist des de l'altre costat.

gòtic
Estil que a Catalunya es desenvolupà entre els segles XIV i XV. Com a trets principals, cal destacar-ne l'engrandiment dels volums interiors de les esglésies, que es fan més esveltes; la funcionalitat estructural, mitjançant ogives, nervadures i contraforts; i, per últim, la simplicitat ornamental.

granit
Roca composta per quars, feldspat i mica, que es fragmenta amb molta facilitat.

h

historicisme
Estil arquitectònic de finals del segle XIX que, alhora, es pot dividir en els corrents neoàrab -o neomudèjar-, neoromànic i neogòtic, inspirats tots ells en estils arquitectònics anteriors. L'historicisme va imposar un *revival* diferent segons la funció de l'edifici: la tradició neoàrab s'utilitzava per a espais de lleure, places de toros i balnearis; la neoturca, per a cafès i restaurants; la neorenaixentista, per a caixes i bancs; i la neoromànica i neogòtica, per a les esglésies.

l

llec
Laic o persona que no pertany al clericat. En els ordes i en les congregacions religioses és la persona que es dedica, preferentment, als treballs manuals i als serveis necessaris per a la comunitat.

llibret de fusta
Finestra feta amb llistons de fusta no massa amples, i col·locats en paral·lel i una mica inclinats.

llinda
Cos horitzontal que tanca un portal o finestra per la seva part superior.

lluernari
Finestra o obertura que sobresurt del pendent d'una teulada i que s'utilitza perquè entri la llum dins l'edifici.

m

mènsula
Element arquitectònic instal·lat generalment sota un balcó i que sobresurt del mur.

mestre d'obres (o mestre de cases)
Títol oficial que facultava un professional per a dirigir els paletes i els manobres, sense necessitat d'estar sota la direcció d'un arquitecte. Al Sant Feliu del segle XIX, eren freqüents els que, pel seu compte, projectaven i dirigien aixecaments d'edificis, alguns d'ells de gran qualitat. També van poder ser tècnics municipals fins el 1870, any en què una Reial Ordre ho prohibí explícitament.

modern
Estil arquitectònic que apareix a Catalunya els anys trenta del segle XX i que prioritza la utilitat de l'edifici per damunt de la decoració, que és considerada supèrflua. Supera les limitacions a què estava sotmesa l'arquitectura anterior gràcies als avenços en les tècniques constructives.

modernisme
Estil arquitectònic i decoratiu que va assolir el seu màxim apogeu cap a 1900 i va entrar en decadència a l'inici de la segona dècada del segle XX. Els seus trets més característics són: façanes asimètriques i amb corbes suaus, descobriment del formigó i el ferro, i ornamentació artesanal i colorista.

n

neoclassicisme
Estil que neix a finals del segle XVIII com a reacció contra el barroc i el rococó, i es caracteritza per inspirar-se en les formes de l'art clàssic grecoromà.

nervadura
Motllura sortint en forma de nervi.

noucentisme
Moviment cultural iniciat a Catalunya la segona dècada del segle XX. Desterra el modernisme imprimint un to modern i tradicional alhora.

O

obra vista
Efecte que es produeix en deixar el rajol utilitzat per a la construcció a la vista, sense cobrir-lo. De vegades s'imita amb altres materials per aconseguir el mateix efecte.

ogiva
Arc acabat en punta en què els costats són dos arcs còncaus i simètrics.

P

passera perimetral
Passadís elevat que ressegueix les parets d'una sala.

pilastra
Element semblant a la columna, però quadrat o rectangular, i adossat a un mur.

planta noble
Planta pis, reservada per a les estances dels senyors de la casa (la planta baixa es destinava al servei i als animals).

planta pis
La que és edificada damunt la planta baixa.

planta regular
Secció en dues dimensions d'un edifici que no ofereix entrants ni sortints.

porta dovellada o solar
Obertura en forma d'arc compost per unes peces de pedra en forma de falca.

pòrtic
Espai cobert i limitat per columnes o arcs a l'entrada d'un temple.

R

renaixement
Estil mesurat d'inspiració clàssica que a Catalunya i la península ibèrica fou poc important. Va fer de transició entre el gòtic -que havia arribat tard respecte de França- i el barroc.

romànic
Art desenvolupat per les nacionalitats que van sorgir de la descomposició de l'imperi carolingi. Arquitectura severa, funcional i poc ornamentada que utilitzava de forma generalitzada la volta de canó, els arcs de mig punt i els volums fets amb pedra.

romàntic
Propi del moviment cultural (ideològic i artístic) que va tenir lloc a Europa i Amèrica durant la primera meitat del segle XIX. Alguns dels seus trets característics són l'individualisme, l'ànsia de llibertat, la fugida cap al passat, l'interès per l'època medieval, pel futur o la utopia, la recerca d'expressivitat en la natura i el nacionalisme.

rosassa
Obertura o finestreta, decorada, de forma circular.

S

semirural
Estil d'algunes cases que, malgrat estar ubicades en pobles i ciutats, conserven part dels elements característics de les masies medievals.

skyline
Línia que ressegueix el contorn dels edificis en el cel.

t

tortugada
Canal feta de teules curtes, corbes i fondes, és a dir, feta de tortugues.

tribuna
Balconada elevada. La correguda és la que s'estructura tota seguida, sense fragmentacions.

BIBLIOGRAFIA
DE L'ITINERARI ARQUITECTÒNIC

Bibliografia consultada

- AADD, 1990 (1973), *Gran Enciclopèdia Catalana*, diversos volums, Barcelona.
- Marc AULADELL, Quim DÍAZ i Jordi GAITX, 2002, "Cent anys de la casa Viader. Factors emblemàtics d'un edifici" a *L'Arjau*, núm. 42, Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols.
- Gerard BUSSOT, 2000, *Carrers, cases i arquitectes. Sant Feliu de Guíxols, dels inicis fins el 1931*, Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols.
- Núria CAMPS, 2000, "Anàlisi i creació d'itineraris turístics a Sant Feliu de Guíxols", a *Àncora*, núm. 2709, 19 d'abril, Associació Cultural Bitàcola, Sant Feliu de Guíxols.
- Martín CASARIEGO, 2001, "Arquitecturas perdidas", a *ABC Cultural*, www.abc.es/cultural.
- José I. CASTAÑO i Josep VICENTE, 1979, "90 anys del Casino dels Nois o la pervivència d'una imatge", edició especial plegada.
- Aurelio CEBRIÁN i Manuel PÉREZ, 1999, Geografía e Historia, vol IV: *Historia del Arte y Mundo Actual*, Ed. MAD, Alcalá de Guadaira.
- Josep CULLELL-RAMIS, 2000, *Sant Feliu de Guíxols per a forasters*, Cavall Bernat 38, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona.
- Albert E. ELSEN (i altres) 1978 (1975), *La arquitectura como símbolo de poder*, Cuadernos Ínfimos, 64, Tusquets.
- Lluis ESTEVA, 1979, "Guixolencs il·lustres: Rafael Patxot i Jubert", a *Quaderns d'Informació Municipal*, núm. 2, Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols.
- Lluis ESTEVA, 1979, "Guixolencs il·lustres: Ferran Patxot i Ferrer (Ortiz de la Vega)", a *Quaderns d'Informació Municipal*, núm. 5, Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols.
- Arturo FRANCO, 2001, "El arquitecto en el vientre de la ballena" a *ABC Cultural*, www.abc.es/cultural
- Miquel FULLANA, 1974 (1984), *Diccionari de l'Art i dels oficis de la construcció*, Moll, Palma de Mallorca.
- Jordi GAITX, Andreu LEON, Albert MAURICI i Josep SOLÀ, 2001, "La depuració de la biblioteca del Casino dels Nois. Un cas de violència ideològica franquista (febrer de 1939)" a *Premis literaris Àncora, any 2000*, Biblioteca Serra d'Or, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona.
- Jordi GAITX, 2001, "El paisatge contemporani de Sant Feliu de Guíxols segons Josep Amat", a *Arjau*, núm. 41, Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols.
- Àngel JIMÉNEZ, 1990, "El Casino dels Nois: cent anys de vida guixolenca", a *Revista de Girona*, núm. 138, Diputació de Girona.
- Àngel JIMÉNEZ, 1997, *Sant Feliu de Guíxols. Una lectura històrica*, Col·lecció Estudis Guixolencs, Ajunt. de Sant Feliu de Guíxols i Diputació de Girona.
- Àngel JIMÉNEZ, 2001, *L'església parroquial del Monestir de Sant Feliu de Guíxols*, Col·lecció Sant Feliu, Parròquia de la Mare de Déu dels Àngels -Monestir- i Estudis Guixolencs de l'Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols.
- Àngel JIMÉNEZ, 2001b, "L'arquitecte municipal Joan Bordàs i Salellas. In memoriam!" i "De l'arquitecte municipal Joan Bordàs i Salellas (1888-1961)", a *Arjau*, núm. 41, novembre, Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols.
- Rosina LAJO, 1993, *Lèxic d'art*, Madrid, Akal.
- Francesc de B. MOLL, 1985, *Diccionari Valencià-Català-Balear*, Editorial Moll, Palma de Malorca.
- Lluís PALLÍ i Carles ROQUÉ, 1996, "Tipologia de les roques emprades en la construcció de la Porta Ferrada (Sant Feliu de Guíxols)", *a Patrimoni i història local. Jornades d'homenatge a Lluís Esteva i Cruañas*, Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols.
- Narcís REVERENDO i Joaquim GINESTA, 2000, *Text refós del Pla Especial de Protecció del patrimoni arquitectònic i elements d'interès artístic i històric*, aprovat pel Ple de l'Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols en sessió ordinària amb data 27-04-2000.
- Gabriel RUIZ, 2001, *El moderno en España. Arquitectura 1948-2000*, Tanais.

- Xavier SUST, 1978 (1975), "Prólogo", a Albert E. ELSEN (i altres), *La arquitectura como símbolo de poder*, Cuadernos Infimos, 64, Tusquets.

Bibliografia complementària

Sant Feliu de Guíxols

- Gerard BUSSOT, 1995, "Antologia de l'arquitectura a Sant Feliu de Guíxols (1880-1910). Arquitectes, mestres d'obres i constructors" a *Àncora*, agost, Sant Feliu de Guíxols.
- Lluís ESTEVA, 1968, "La Porta Ferrada", a *Àncora*, núm. 1048-1049, Sant Feliu de Guíxols.
- Lluís ESTEVA, 1980, "La capella de Sant Amanç", a *Àncora*, Nadal, Sant Feliu de Guíxols.
- Lluís ESTEVA, 1980, "L'actuació de l'arquitecte Guitart a Sant Feliu de Guíxols", a *Estudis sobre temes guixolencs*, núm. 2, Sant Feliu de Guíxols.
- Lluís ESTEVA, 1982, "Edificació cristiana del segle V en el monestir guixolenc", a *Àncora*, març, Sant Feliu de Guíxols.
- Llambert FONT, 1929, *L'ermita de Sant Elm, notes històriques*, Oliva de Vilanova Imp.
- Josep M. MARQUÈS, 1981, "Església del Baix Empordà", a *Estudis del Baix Empordà*, núm. 1.
- Josep M. MARQUÈS, 1986, "Dades sobre el temple monàstic i parroquial de Sant Feliu de Guíxols (S. XV-XVII)", a *Estudis del Baix Empordà*, núm. 5.
- Jeroni MARTORELL, 1935, "El porxo de la Porta Ferrada" a *Anuari dels Amics de l'Art Vell*, Barcelona.
- Ernest ZARAGOZA, 1986, "Una hipótesis verosímil respecto de la Puerta Ferrada", a *Àncora*, octubre, Sant Feliu de Guíxols.
- Ernest ZARAGOZA, 1988, "Plànol de l'hospital de Sant Feliu tal com era al 1602", a *Àncora*, 10 de setembre, Sant Feliu de Guíxols.

General

- AA.DD., 1980, *Guia d'arquitectura de Girona, Col·legi d'Arquitectes de Girona*, La Gaia Ciència, Barcelona.
- AA.DD., 1992, *Arquitectura i ceràmica*, Col·legi d'Arquitectes de Girona.
- AA.DD., 1994, *Noucentisme i ciutat*, Centre de Cultura Contemporània de Barcelona - Ed. Electa España, Madrid.
- AA.DD., 1995, *La tradició moderna (30', 40', 50'): Catàleg d'arquitectura de l'any 1930 al 1960 a la demarcació de Girona*, Demarcació de Girona del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, 1995.
- Maria Assumpció ALONSO i Benet CERVERA, 1977, *Guia de l'arquitectura popular de les comarques gironines*, La Gaia Ciència, Barcelona.
- Joan BADIA, 1977, *L'arquitectura medieval de l'Empordà, vol. I (Baix Empordà)*, Diputació de Girona.
- Joan BADIA, 1989, *Catalunya romànica, vol VIII (L'Empordà)*, Enciclopèdia Catalana i Generalitat de Catalunya, Barcelona.
- Oriol BOHIGAS, 1983, *Reseña y catálogo de la arquitectura modernista*, vols. I i II., Lumen.
- Alexandre CIRICI, 1955, *L'arquitectura catalana*, Moll, Palma de Mallorca.
- Àngel FONT, 1999, *Arquitectes de Catalunya*, Personatges de Catalunya, Barcelona.
- Xavier GÜELL, 1987, *Casas mediterráneas: Costa Brava*, Barcelona, Gili.
- Raquel LACUESTA i Antoni GONZÁLEZ, 1995, *Arquitectura modernista en Cataluña*, Gustavo Gili.
- Josep F. RÀFOLS, 1993 (1949), *Modernisme i modernistes*, Destino, Barcelona.
- Gabriel RUIZ, 2001, *El moderno en España. Arquitectura 1948-2000*, Tanais.
- Joan TARRÚS i Narcís COMADIRA, 1996, *Rafael Masó, arquitecte noucentista*, Demarcació de Girona del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, Lunwerg Editors.
- Joan TARRÚS i Narcís COMADIRA, 1997, *Guia de l'arquitectura dels segles XIX i XX a la província de Girona*, Publicacions del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, La Gaia Ciència, Barcelona.
- Ángel URRUTIA, 1997, *Arquitectura española. Siglo XX*, Cátedra, Madrid.

II

ITINERARI

D'EVOLUCIÓ URBANA

ITINERARI
D'EVOLUCIÓ
URBANA
11
Plànol realitzat a partir del document informàtic cedit per SR ASSOCIATS
PLATJA SANT FELIU
BADIA DE SANT FELIU
MAR MEDITERRÀNIA
PLAÇA DEL MONESTIR
PLACETA DE SANT JOAN
PLAÇA DEL MERCAT
PLAÇA DE SANT PERE
PLAÇA FERRAN AGULLÓ
PLACETA DE LLUÍS ESTEVA I CRUANAS
JARDINS JULI GARRETA
CLUB TENNIS GUÍXOLS
CLUB NÀUTIC
EL FORTIM
LLOTJA
PASSEIG DELS GUIXOLS
C/ DE LA RUTLLA
C/ JOAN MARAGALL
C/ DE SANT RAMON
C/ NOU ALGAVIRA
C/ DE CAPMANY
C/ DE LA MERCÈ
C/ DEL CALI
C/ DE L'HORTA
C/ MONESTIR
C/ CASTELLAR
C/ CONSOLAT
C/ MONTJOI
C/ DEL RAIG
C/ DE ST. ELM
C/ JECSALIS
AV. DE JULI GARRETA
PASSEIG
RAMBLA ANTONI VIDAL
RAMBLA PORTAL ET
C/ DE SANT JOAN
C/ DE L'HOSPITAL
C/ DE LA VOLTA
C/ DE LES VOLTES
C/ DE LA PENITÈNCIA
C/ DE ST. LLORENÇ
C/ DE SANT DOMÈNEC
C/ DE SANT ANTONI
C/ A. CLAVÉ
C/ DE ESTRET
C/ DE SANT PERE
C/ DE GOULA
C/ DE ESPECIERS
C/ DE MAR
C/ MAJOR
C/ DE SANT ISIDRE
C/ DE SANT ROC
C/ DR. ZAMENHOF
C/ STA. MARGARIDA
C/ BARCELONETA
TRAV. BARCELONETA
C/ DE PALAMÓS
C/ DEL COMERÇ
C/ D'ÀNGEL GUIMERÀ
C/ D'ALVAREZ
C/ CALASSANÇ
CTRA DE GIRONA
CTRA
C/ M. ROBERT
C/ DE F. ROMAGUERA
C/ ST. FÈLIX MÁRTIR
BDA. METGES
BDA. DE LES
TRAV. D'ALGAVIRA
TRAV. SANT ISIDRE
C/ DE GIRONA
DOMÈNEC
MALL
DEL
SURIS
LLIBERTAT
C/ DE LA CONCEPCIÓ
C/ DE SANT JOAN DELS
C/ DE SANT PERE DE
C/ DE SANT JOAN
C/ DE SANT PERE
C/ DE SANT JOAN
C/ DE SANT PERE
C/ DE SANT JOAN
C/ DE SANT PER

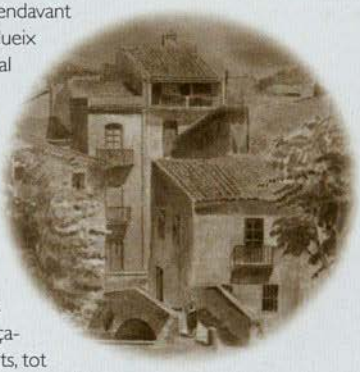
INTRODUCCIÓ
A L'ITINERARI D'EVOLUCIÓ URBANA

Aquest itinerari té per objectiu mostrar quina ha estat l'evolució urbana, bàsicament des del segle V aC fins al segle XVIII; per tant, des del moment de la fundació del poblat ibèric damunt el promontori dels Guíxols fins a l'existència d'una vila de més de cinc mil habitants, amb tres barris ben diferenciats, constituïts per unes quaranta illes de cases arrenglerades davant la façana marítima.

El recorregut té com a propòsit fer-nos viatjar a través de l'evolució urbanística de la ciutat. Té un caràcter, doncs, de visita històrica i urbana de Sant Feliu de Guíxols, per la qual cosa hi trobareu ressenyats tots aquells fets que van condicionar l'aspecte de la vila en el passat: els seus barris, els vials de comunicació, els grans espais públics, els usos del sòl, etc. En definitiva, s'ha pretès traduir a un format d'itinerari bona part del llibre *Carrers, cases i arquitectes* de Gerard Bussot.

Els exemples arquitectònics concrets són utilitzats per fer més palpable i entenedeor el creixement urbà que s'hi explica. Tanmateix, no trobareu descripcions en profunditat davant d'edificis, donat que vindrien a diversificar en excés l'objectiu inicial de mostrar l'evolució urbana i, d'altra banda, les esmentades descripcions ja s'han fet a l'itinerari arquitectònic. No hi busqueu tampoc el desenvolupament de la ciutat des de finals del segle XVIII en endavant -entenem que en aquesta època es produeix un punt d'inflexió entre la vila conventual i emmurallada i la futura vila industrial-, ja que l'evolució urbana d'època contemporània l'hem reservada per a una altra ocasió.

Hem combinat la visita de llocs propers entre ells amb la lectura cronològica. Per a tal fi, l'itinerari canvia de direcció i dóna algunes voltes quan és necessari. Ara bé, no hem pretès unir forçadament dos punts geogràficament distants, tot i pertànyer a una mateixa època. Estructurem el recorregut en vint-i-un punts, calculant que la seva durada total és de dues hores aproximadament.

El pont de Pedra, vist des de l'església, en un dibuix de Joan Bordàs.

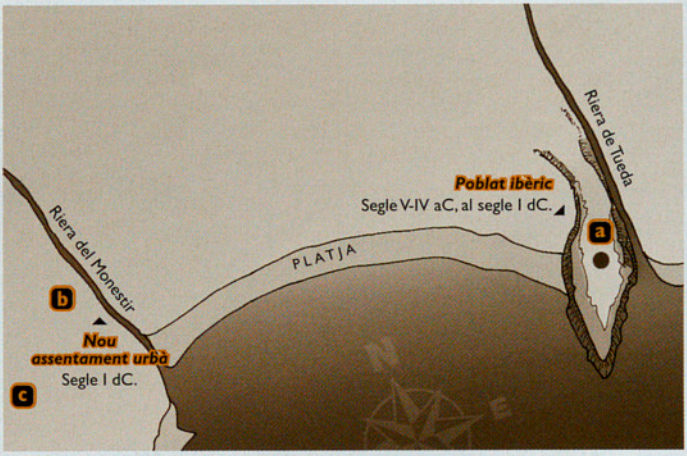
PUNTS
DE L'ITINERARI D'EVOLUCIÓ URBANA

01 Plaça del Monestir

segle I

Element d'interès: vista general

Després d'uns segles d'ocupació humana amb petits poblats, fins llavors ibèrics, disseminats per la geografia guixolenca, el nucli poblat més important d'aquesta contrada es traslladà del promontori dels Guíxols (a) -lloc elevat-, al costat oest de la riera del Monestir (b) -a la plana-, per gaudir de les terres fèrtils de la vora de la riera i de l'empar de la muntanya del Castellar (c). Això es produeix coincidint amb el canvi d'era, "en un context de més pau i tranquil·litat social"[61].

Al promontori dels Guíxols, s'hi va situar el poblat ibèric més important de la zona, entre els segles V-IV aC i I dC.

| **61.** JIMÉNEZ, 2001.

02 Torre del Fum

segles I a X

Element d'interès: torre del Fum i vista general

Sota l'actual torre del Fum (a), s'hi troben les restes d'un edifici de planta octogonal cobert amb cúpula: una mena de mausoleu al mig d'un cementiri dels segles V i VI dC, si no anterior. A més d'aquestes restes arqueològiques, un altre indici de l'existència de culte cristià en època romana és la troballa -molt a prop de l'absis de l'església- de dos esquelets humans que dins de la boca hi tenien col·locades monedes romanes de l'època baiximperial. L'àrea funerària trobada sota el conjunt del Monestir sembla ser la prova de la continuïtat existent entre un establiment romà i una església medieval.

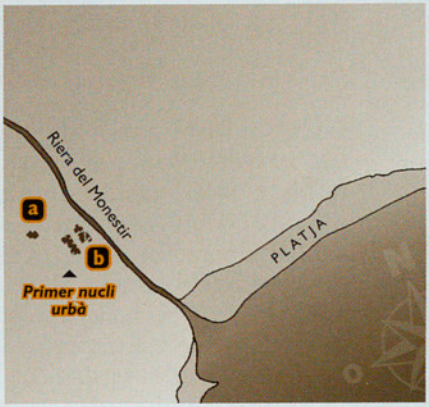

Al centre de la fotografia hi podem veure la torre semicircular del Fum, del segle X.

Molt probablement al voltant del mausoleu llatí hi hagués també un nucli poblat (b) ordenat al seu voltant, respectant l'estructura urbana jerarquitzada d'aquests tipus de pobles romanitzats. "En aquest panorama general de cristianització, els propietaris rurals, les vil·les, els petits cementiris i les seves esglesioles prefiguraven i constituïen, ben segur, les cèl·lules bàsiques de la futura xarxa o estructura "parroquial" d'aquestes terres"[62]. Hem de tenir en compte també la condició de port natural de què gaudia Guíxols, mercès a la seva badia arrecerada, la qual cosa afavoria l'intercanvi cultural i comercial per via marítima.

62. JIMÉNEZ, 2001.

La tria d'emplaçament per a l'hàbitat dels pobladors d'època antiga i baixmedieval estava motivada per la disponibilitat dels següents elements: aigua per a beure i regar, caça i pesca, zones de conreu, terres de pastura i boscos. En la recerca d'ubicació per al poblat, també hi ajudaven la proximitat de materials de construcció, la bonança del clima, les facilitats defensives, les bones comunicacions, i la possibilitat de desenvolupar-hi les necessitats espirituals dels habitants[63]. El paratge on ens trobem reunia bona part d'aquests requisits, i més si tenim en compte que aquest nucli s'aplegava al voltant d'un mausoleu. La prosperitat d'aquests assentaments va decaure amb les ràtzies musulmanes fins al nou impuls per al poblament de la vall a partir de l'establiment d'un monestir, el segle X. Des de principis del primer mil·lenni, doncs, i fins avui, aquest ha estat el lloc on s'ha originat la futura ciutat i des del qual aquesta ha crescut.

El raval del Monestir, arrecerat al voltant d'un mausoleu llatinocristià, representà el punt de partida de l'actual ciutat de Sant Feliu.

03 Porta Ferrada

segles X a XIII

Elements d'interès: Porta Ferrada, torre del Fum, torre del Corn i vista general

L'edifici central del raval del segle X (a) era el Monestir (b), fundat molt probablement durant la primera meitat del segle.

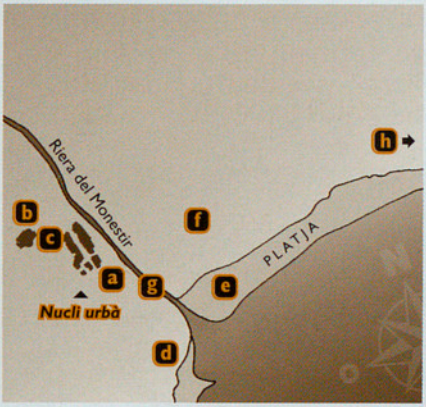
Comprenia l'església, les habitacions per als monjos i, a prop seu, la capella dedicada a Sant Nicolau (c). El Monestir presidia l'espai urbà i estava defensat amb murs fortificats. Com a institució, implantava una nova estructura social, econòmica i administrativa, basada en el control de l'explotació del seu territori. En contrapartida, proporcio-

| **63.** BOLÒS, 1995.

Edifici central del raval del Monestir.

nava protecció als seus habitants, els quals "esdevindrien defensors d'una fortalesa religiosa que alhora seria el seu refugi"[64]. Al seu voltant es desenvolupava un barri de cases. Al sud, l'espai es destinava a activitats agrícoles i de pesca (d); a l'est hi havia el sorral (e) i molts camps erms (f). Tota aquesta zona ocupava poc més de dues hectàrees. Aquest barri primigeni de Sant Feliu deixaria de ser l'únic a partir del segle XIII, quan l'urbs va travessar la riera del Monestir (g) i s'establiren noves cases a la seva riba est.

La construcció avança en paral·lel a la riera del Monestir i en direcció a la zona de pesca de la platja.

"No ens ha de sorprendre que bona part de les fundacions monàstiques dels comtats d'Empúries i de Girona es situessin, en aquests primers anys de colonització [any 1000], a la mateixa línia de costa o molt a prop"[65]. Això era així perquè en aquests llocs les ràtzies de pirates musulmans i víkings impossibilitaven l'establiment pròsper de la població. Sant Feliu de Guíxols i altres monestirs, doncs, "es crearen sens dubte per beneficiar zones erms despoblades" -o poc poblades, com sembla que era el cas de Sant Feliu-. Aquest monestir, alhora, s'instal·lava en una badia idònia per a ser un bon port natural, amb els racons de Calassanç (h) i, a l'altre extrem, el lloc on desguassa encara avui la riera del Monestir. D'aquella època, encara en podem veure, des d'aquí on som, la Porta Ferrada -davant nostre-, que era l'entrada a l'església, i les dues torres que l'en-

64. JIMÉNEZ, 2001.
65. HURTADO, 2000.

volten[66]. La defensa del lloc per part del monestir es garantia mitjançant les muralles, dins les quals es refugiaven els vilatans en cas d'atac. Aquests eren avisats des de la torre del Corn -quadrada; la veiem a la dreta- i la torre del Fum -semicircular; la veiem a l'esquerra-. Els seus noms vénen donats precisament per la seva funció defensiva: en cas d'atac -sovint, de pirates- un membre de la comunitat eclesiàstica pujava a la primera de les torres i feia sonar un corn, un instrument fet de banya, per avisar els vilatans que s'havien de refugiar dins les muralles del monestir. Al mateix temps, s'encenia un foc a dalt de la torre del Fum per avisar, amb aquest altre sistema, els vilatans que vivien lluny o treballaven al camp i no podien sentir el corn.

04 Arc de Sant Benet (1747)

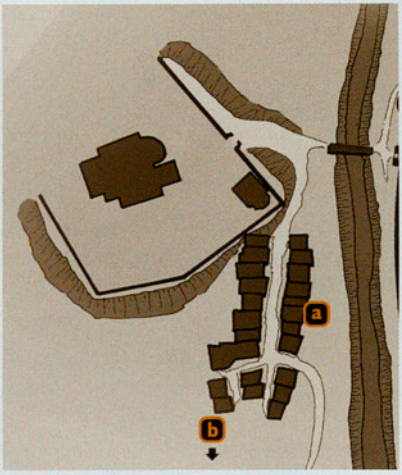
segles XIV a XVIII

Elements d'interès: vista general i arc de Sant Benet

El sector del raval del Monestir (a), així com la resta de la vila, va patir un estancament de població i d'edificació des de mitjans del XIV fins a mitjans del XVII.

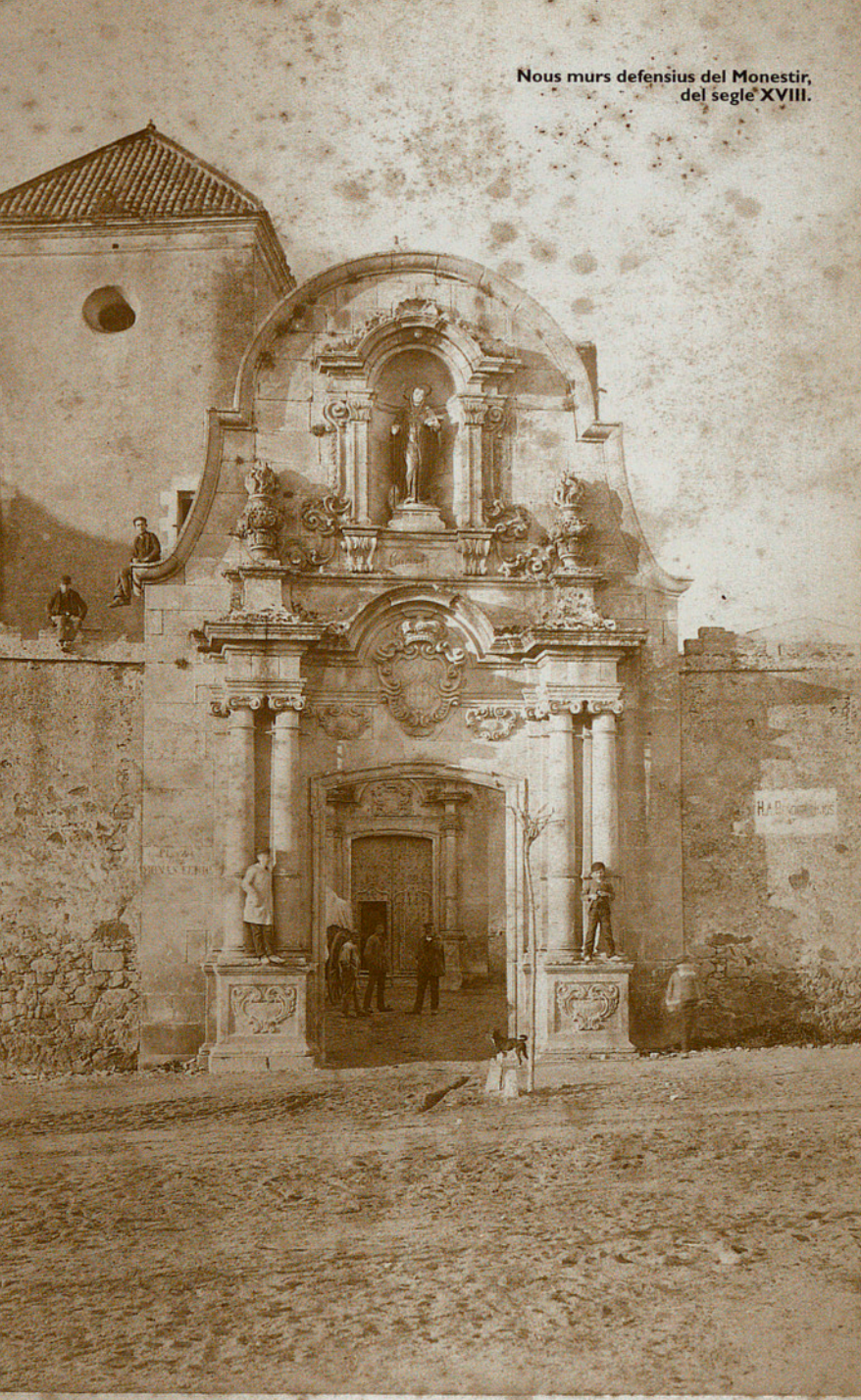
Les causes d'això van ser les pestes de 1344 i 1362 i les males collites. La situació d'estancament de població i, per tant, l'aturada en la construcció de noves edificacions, s'allargà fins més de dos-cents anys després.

Al XVIII, però, la construcció avançava en direcció a la platja (b), i l'edifici del Monestir prenia l'actual forma: s'hi aixecà un nou edifici en forma de L durant la primera meitat de segle i se'l proveí de nous murs

Riba oest de la riera del Monestir, a finals del segle XIV, amb l'església monestir i la capella de Sant Nicolau dins de muralles.

66. Més informació sobre aquestes construccions dels segles X a XII als punts 14 i 15 de l'itinerari arquitectònic.

Nous murs defensius del Monestir, del segle XVIII.

PORTICO DE Sn. BENITO.

defensius, dels quals es conserva alguna resta de la darrera fase, com l'arc de Sant Benet (1747), que n'era la portalada principal[67].

05 Avinguda Juli Garreta

segles XII a XVI

Element d'interès: avinguda Juli Garreta

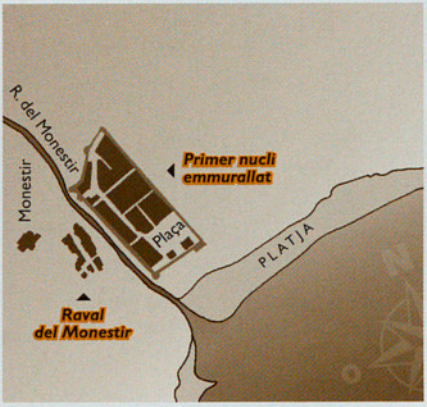

L'actual avinguda Juli Garreta abans del cobriment de la riera realitzat el 1934.

Des de finals de segle XII, la ciutat passa a l'altra banda de la riera del Monestir (a), avui coberta per aquesta avinguda.

A finals del segle XIV es construí el pont d'en Cruïlles (b), que creuava del raval del Monestir a la vila emmurallada per un punt situat a tocar l'actual passeig del Mar. Tanmateix, davant l'església molt possiblement hi hagués, alhora, una passera per a creuar a l'altra banda. Fins a finals del segle XVI -doscents anys després- el pont d'en Cruïlles fou l'únic pont fet de pedra que creuava la riera.

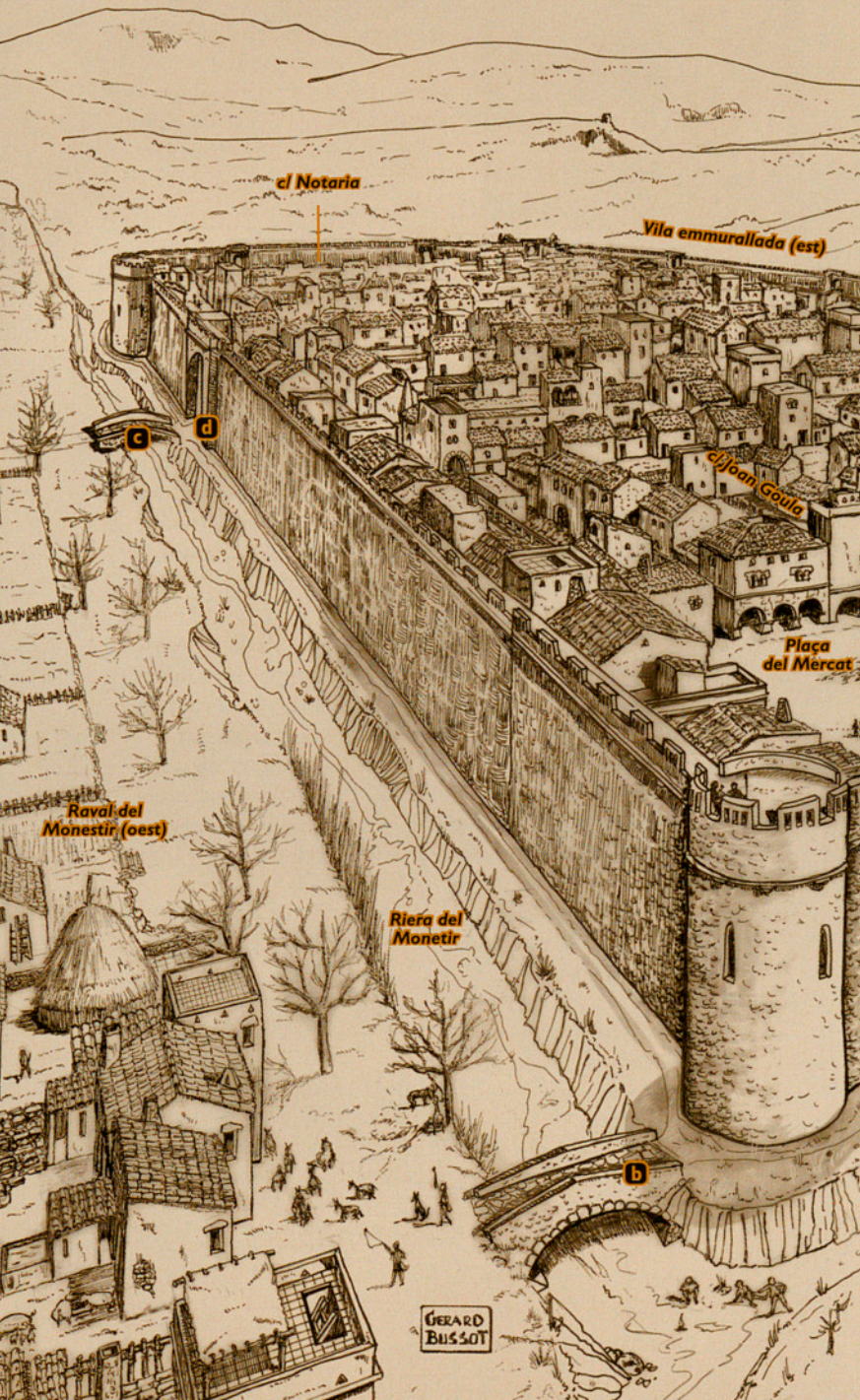
L'any 1586, en el lloc on ens trobem, es va aixecar el pont de Pedra (c), que partia de la baixada del Pont i travessava la muralla pel portal conegut amb els noms de "Denoré" -oficialment, de n'Horé-, "d'anar a l'església" o "d'Alambó" (d).

Els ponts de pedra i les passeres permetien la comunicació entre la vila emmurallada, a l'est de la riera, i el raval del Monestir, a l'oest.

67. Més informació sobre el nou edifici del Monestir i els seus murs defensius al punt 16 i 17 de l'itinerari arquitectònic.

En el dibuix de Gerard Bussot hi podem apreciar el pont de Pedra (1586) -a dalt- i el pont d'en Cruïlles (posterior a 1391) -a baix-.

En segon terme, el pont de Pedra.

El pont de Pedra va ser l'únic fet d'obra que va quedar en peu quan el d'en Cruïlles va desaparèixer a mitjans del XVIII, i fins el segle XIX no se'n van construir d'altres. Per això mateix aquest carrer va ser anomenat carrer de la Riera fins el 1931, any en què es va donar el permís per a cobrir el curs d'aigua. El 1934, amb l'acabament de les obres, finalment van desaparèixer els ponts.

06 C. de les Voltes i de la Notaria

segles XII a XIV

Elements d'interès: finestra del segle XIII-XIV (c. Voltes, 18) i part de la muralla (c. Notaria, 5)

A finals del segle XII, la urbanització es va anar alineant paral·lelament al curs de la riera, al seu cantó est, i, el segle XIII, arribà fins a l'actual carrer Joan Goula.

L'augment d'edificacions va fer que el nucli creixés d'oest a est i de nord a sud, o sigui, des de la riera fins a l'actual carrer Joan Goula, i dels actuals carrer Notaria a la plaça del Mercat. Aquesta va ser la primera expansió urbanística de la vila. Els principals vials d'aquesta zona anaven en direcció al mar. Els carrers transversals -d'oest a est- no serien importants fins segles després. Aquest conjunt urbà mesurava una hectàrea i ja en aquella època hi havia l'estructura de plaça -element públic i espaiós- i murs protectors.

Dels segles XIII o XIV ens resta un testimoni puntual, situat en el carrer de les Voltes (número 18), com el d'aquesta finestra geminada (a) que ha perdut la columna central i que possiblement no estigués originàriament ubicada en aquest edifici.

Finestra geminada, sense la columna central, dels segles XIII o XIV.

Restes de la muralla que envoltà la població fins el 1696, data en què va ser enderrocada per soldats francesos.

El carrer deu el seu nom a un conjunt d'arcs que formaven un corredor porxat, un conjunt de voltes que cobrien un tram del carrer on ens trobem.
Si ens desplacem una mica més enllà, al carrer de la Notaria (número 5), veurem, al fons del solar sense edificar -rere el mur d'obra actual-, un fragment de la muralla (b) que protegia aquesta zona urbana, la qual cosa ens permet veure la seva alçada. Fins els segles IX i X les fortificacions havien estat, generalment, bastides amb empalissades de fusta. A partir d'aquests moments es començaran a construir amb pedra. El carrer de la Notaria sorgiria a mitjans del segle XVIII (arran dels fets descrits en el punt 13 d'aquest itinerari) i és en aquesta mateixa època quan s'hi establiria una casa arxiu per a la notaria de Sant Feliu que, alhora, seria la residència del notari. D'aquesta manera fou com es va batejar popularment aquest carrer.

07 C. Joan Goula, cantonada c. Estret

segles XIII i XIV

Element d'interès: vista general

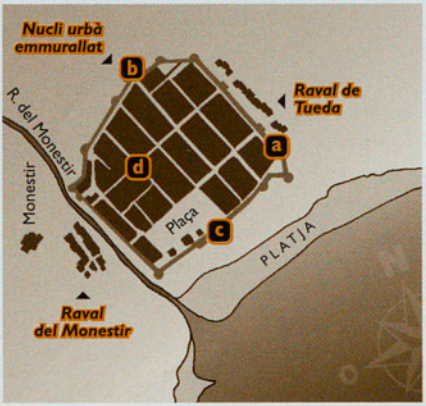

El carrer Joan Goula, lloc des d'on va créixer Sant Feliu a finals del segle XIII.

Sembla ser que Sant Feliu, durant el segle XIII, "cada día crecía más en moradores mientras más yban conociendo la bondad del sitio y comodidad del puerto"[68].

Però el 1285 les tropes franceses destrueixen part de la població, i és per això que el 1287 l'abat Gilabert atorga franquícies per a la repoblació.

68. Alonso CANO, 1606, *Discurso General de este antiquísimo Castillo o Monasterio de San Feliu de Guíxols*. Referència citada a BUSSOT, 2000

Recorregut perimetral de la muralla medieval, avui corresponent a l'avinguda Juli Garreta, carrer Hospital, rambla Vidal i passeig del Mar.

Aquestes franquícies, que no eren pas les primeres que es donaven, es van traduir en la segona gran expansió urbanística de la vila, que aniria d'oest a est, des de l'actual carrer Joan Goula fins al mur de llevant (a) (actual rambla Vidal), i de nord a sud, des de l'antic hospital de pobres (b) (actual placeta de Sant Joan) fins als murs de migdia (c) (avui passeig del Mar). Tot plegat mesurava més de dues hectàrees. El carrer on ens trobem (d) era lloc de residència de prohoms de la vila, a més de ser un vial actiu i dinàmic comercialment i pel que fa al lleure dels ciutadans. En aquest sentit, cal consignar que en el tram de carrer que va de la plaça fins a l'encreuament amb l'Estret -on ens trobem- s'hi jugava al joc de la pilota[69]. És per això que durant gairebé dos-cents anys -des de 1729 fins a 1917- el carrer Joan Goula s'anomenà carrer de la Pilota.

08 C. del Call, cantonada travessia del Call

segles XIII i XIV

Element d'interès: call jueu

En aquest conjunt de carrers estrets i cases de façanes altes s'hi emplaçava la comunitat jueva.

L'aspecte del barri va quedar molt desvirtuat a causa, en primer lloc, dels assalts i les guerres que va patir a finals del segle XIV i, en darrer terme, per la reforma de les alineacions del carrer dels segles XIX i XX. Tot i això, encara podem veure-hi la ziga-zaga que feia el carrer -a l'actual travessia del Call-, molt habitual als antics calls, ja que els protegia de la curiositat dels estranys i de la població cristiana que els envoltava.

69. En aquest mateix carrer s'hi conserva un habitatge del segle XVII, la casa de la Marquesa, que veureu detallat al punt 12 de l'itinerari arquitectònic.

També originalment, a la seva entrada, hi havia unes portes que es tancaven durant la celebració de cerimònies o festivitats religioses jueves. L'entrada al barri pel carrer de les Voltes tenia tan sols 2,40 metres d'amplada i la del carrer Joan Goula, 2,60.

No tots els jueus de Sant Feliu vivien en un primer moment dins aquest espai, però progressivament s'hi anaren apropant, per raons de devoció, seguretat i cohesió cultural.

09 Plaça del Mercat

segles XIII a XVIII

Elements d'interès: plaça, edifici del govern local i cases amb porxada (plaça del Mercat, núms. 19 i 20).

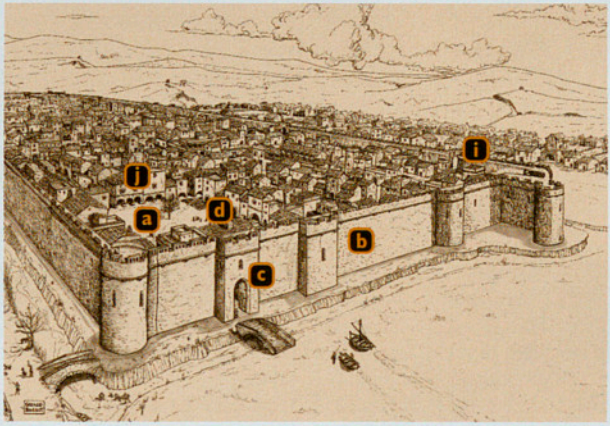
Des del segle XIII, la Plaça (a) era el punt de confluència tant dels carrers com de l'activitat social i comercial de la ciutat medieval, així com un espai a cel obert contraposat a l'ordenació estreta dels carrers i la muralla.

El 1323 el rei Jaume II atorgava a la vila la facultat de comptar amb un mercat setmanal i una fira anual, que es celebrarien en aquest espai. Aquesta zona en què ens trobem era la més poblada de Sant Feliu en aquesta època. Enmig del període de decadència demogràfica i urbana generalitzada, un dels factors que van agreujar la situació en aquest barri emmurallat va ser l'abundància dels aiguats, com el de 1363, que va malmetre part de les muralles i algunes cases properes a la muralla sud (b), tocant a l'actual passeig del Mar.

La plaça del Mercat en una fotografia anterior a 1908.

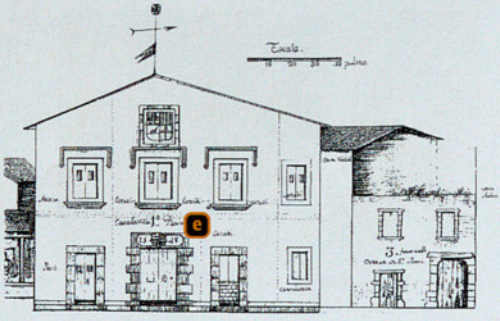
A principis del segle XV el consell municipal, format per jurats, consellers i prohoms, ja havia traslladat les seves assemblees a la sala de la torre de Sant Bernardí (c) -avui inexistent-, que llavors es diria torre del Consell i que llindava amb la Plaça. Aquestes reunions havien tingut lloc, fins aleshores, a la capella de Sant Nicolau,

La plaça era l'únic espai ampli dins de muralles.

al costat del Monestir. El govern local tornarà a canviar de lloc: a partir de mitjans del segle XVI es traslladà a l'edifici anomenat de Sant Bernardí (d), entre la Plaça i les muralles. Un segle més tard, era simplement l'edifici de l'Ajuntament. Aquest és el lloc que ocupa encara l'Ajuntament actual, després de moltes reformes i ampliacions. Totes aquestes modificacions no han pas eliminat del tot elements primigenis, per això encara avui veiem: l'escut de 1548 (e) sobre la porta d'entrada i l'escut de 1763 (f) -any d'una de les reformes- sobre la finestra central del primer pis (ambdós a la façana de la plaça). També hi ha detalls que només recorden els originals, però que molt possiblement foren fets de nou: els trencaaigües decoratius (g) de la part superior de les finestres del primer pis, i la coronació de la semitorre de l'esquerra (h) de l'edifici. Un altre element que segurament va pertànyer a algun dels primers edificis de l'Ajuntament és el mur que actualment es pot veure als lavabos de la planta baixa -entrant a mà dreta-.

L'espai de la plaça fou també utilitzat com a zona de càstigs públics. Un cas concret és el del judici dels miquelets de l'agost de 1696. El que va motivar

Dibuix del segle XVI de l'Ajuntament, on s'aprecia l'escut que encara es pot veure a l'edifici actual.

aquest judici i càstig públics fou la descoberta, per part dels vigilants del portal del Peix (i), de l'evidència que quatre miquelets s'havien fet amb un llagut amb intenció de robar una embarcació de Tossa de Mar que entrava a la badia. Els vigilants avisaren el jurat en cap de la vila i aquest ordenà detenir els miquelets, que van passar a la presó per ordre del batlle. L'endemà es va saber que aquests mateixos homes havien violentat una dona casada de Santa Cristina d'Aro. Per tot això hom va condemnar tres d'ells a mort, la qual cosa es va fer efectiva penjant-los d'una branca de l'om que hi havia en aquesta mateixa plaça, que es va omplir de curiosos. El miquelet restant va ser condemnat a galeres, però se'l va obligar a presenciar l'ajusticiament dels seus companys. Encara avui podem veure que les cases que donen a la plaça, a la seva banda oest (j), conserven la porxada característica d'aquesta zona dels segles XVIII i anteriors, malgrat la presència d'elements més moderns a llurs façanes[70].

El segle XVIII es reforma la façana de l'Ajuntament i el 1847 s'hi instal·la el rellotge.

L'Ajuntament actual ha reconstruït elements arquitectònics que anteriorment havien estat a prop seu, com la torre de l'esquerra de la façana.

70. Per a conèixer més detalls sobre l'arquitectura de la Plaça, remeteu-vos als punts 10 (edifici del mercat cobert Municipal de 1929) i 11 (font pública de 1859).

10 Passeig del Mar

segles XIII a XV

Element d'interès: badia de Sant Feliu.

Sant Feliu durant l'època medieval era una vila que depenia de la senyoria eclesiàstica del Monestir. Alhora, per alliberar-se'n, havia passat a dependre també del rei, de manera que es constituí en "carrer" de Girona, així doncs, en part d'una vila reial, el 1354.

Per això rebia també privilegis reials, com la concessió de consolat de mar propi (1443), que competia directament amb el de Barcelona, i, una mica més tard, la llotja i la condició de port reial, com a privilegis atorgats per Ferran II el Catòlic.

Cal destacar l'intens tràfic comercial del Sant Feliu de l'època, ja que hi entraven i en sortien embarcacions que mercadejaven amb Barcelona, Tarragona, Tortosa, València o Mallorca. Algunes d'aquestes embarcacions havien estat construïdes a Sant Feliu, al lloc del sorral de la platja, on el segle XIII s'hi emplaçaven les drassanes. L'activitat del comerç marítim es consumava a la platja de Sant Feliu, al racó de llevant (a), arrecerat del temporal pel promontori dels Guíxols i pel moll que s'hi construí el segle XV. Els productes d'aquest comerç eren el blat, el vi, les avellanes, les figues seques, els draps, la llana, els cuiros, les fustes per a ballesta, la cera, el sagí, el segó, etc. De Mallorca arribaven dàtils i sardines i d'Eivissa, sal. Per altra banda, molts mercaders -alguns d'ells de Sant Feliu- venien esclaus com una mercaderia més. Per exemple, el mestre d'aixa Antoni Torres, el 1433

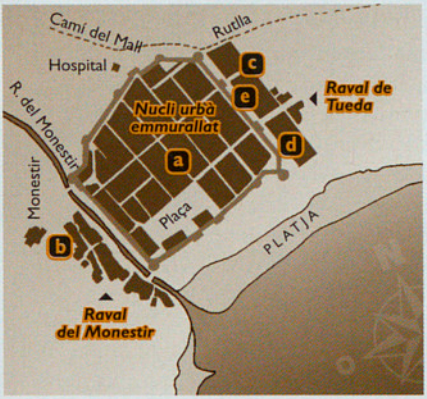
A principis del segle XX encara es descarregaven les mercaderies a la platja.

venia a Guillem Sala, ciutadà de Mallorca, una esclava de Circàssia de vint-i-dos anys anomenada Gingible, pel preu de cent tres lliures. També tenim constància que venia esclaus, el 1458, Lluís Torrella, cavaller de Mallorca i germà de l'abat del monestir de Sant Feliu, Bernat de Torrella.

11 Rambla Vidal

segles XIV i XV

Element d'interès: vista general

L'espai on s'emplaçava la façana est de la muralla medieval coincideix amb l'actual rambla Vidal.

Des d'aquest lloc ens podem imaginar molt bé quina era l'estructura de la població a mitjans del segle XIV: a la banda oest -a la nostra esquerra- la vila emmurallada (a), que era el nucli social i comercial; més a l'oest encara, el raval de la riera i el Monestir (b) al seu costat. A l'est -la nostra dreta-, el raval nou de Tueda (c) que resseguia les muralles per fora en tot el seu cantó est. Podríem dir que la façana de les antigues cases coincidiria aproximadament amb les actuals.

El barri de Tueda deu la seva denominació al fet d'estar situat prop de la riera del mateix nom. Però el nom de Tueda no s'ha referit sempre al mateix sector de cases. Si bé al principi es referia al barri de fora muralles, s'ha anat traslladant cap a l'est a mesura que l'evolució urbana ha anat en aquesta direcció. Un dels testimonis que ens queda del raval de Tueda del segle XIV és el pou que es troba dins l'actual museu de la Joguina o casa Vilaret, a la rambla Vidal (número 48-50)[71].

| **71.** De la casa Vilaret, en teniu més informació al punt 24 de l'itinerari arquitectònic.

D'esquerra a dreta, el raval del Monestir, la vila emmurallada i el raval de Tueda. Gravat del s. XVII.

Si ens situem d'esquena a la platja des d'aquesta rambla actual i mirem l'alineació de façana de les cases de la nostra esquerra, podrem figurar-nos quin era el traçat de la muralla (d). Els murs, en aquesta banda de llevant, havien estat bastits amb elements de pedra i fusta fins el segle XIV. Les muralles eren una protecció per als habitants però, per contra, dificultaven el normal desenvolupament urbà fora d'elles. Tanmateix, com hem vist, no van impedir que a la seva banda est -la nostra dreta- hi florís una barriada anomenada de Tueda, de petites dimensions, documentada des de mitjans del segle XIV però possiblement anterior, i que creixeria fins a convertir-se en la part més populosa de Sant Feliu. En aquests moments, la morfologia del nou barri era un calc de la del nucli emmurallat.

L'espai que ocupa actualment la Rambla (e) es trobava fora muralles. Era l'escorranc natural que limitava amb el fossar de la muralla, i que recollia les aigües pluvials que venien del Puig. També s'hi emplaçaven les drassanes de la vila del segle XIV, que abans eren a la platja, i van perdurar en aquest lloc fins el segle XVII, quan van ser traslladades a l'actual rambla del Portalet. En aquests tallers a l'aire lliure s'hi bastien diversos tipus d'embarcacions: vaixells, llaguts, coques, sageties, caravel·les, baleners, etc. Sant Feliu comptava en aquella època amb mestres d'aixa que més d'una vegada van ser requerits per les autoritats de Barcelona perquè els ajudessin en les seves construccions. La navegació de l'època no era una tasca fàcil: hom corria el risc de naufragar a causa de les tempestes o bé de caure en mans de corsaris, pirates o sarraïns, i haver de pagar un rescat per alliberar-se'n. El vial on ens trobem ha rebut diversos noms: carrer de la Rambla, carrer dels Arbres i portal del Peix. Aquesta última denominació fou motivada perquè la subhasta del peix es realitzava a l'encreuament entre l'actual rambla Vidal i el carrer Major.

12 Placeta Sant Joan

segles XVI i XVII

Element d'interès: vista general

En aquesta zona, i dins del nucli emmurallat, s'hi localitzava l'hospital medieval -on actual-

ment veiem un concessionari d'automòbils-. L'esmentat hospital, a finals del segle XVI, es reconvertiria en església -de Sant Joan- quan va deixar de tenir una funció assistencial[72]. Cent anys després d'aquest fet es van enderrocar les muralles i, com a conseqüència d'això, es generà un espai, actualment ocupat per la placeta de Sant Joan, en la qual ens trobem.

L'enderroc d'aquestes muralles, que encerclaven el barri medieval de Sant Feliu, es produí entre l'11 de setembre i el 4 d'octubre de 1696. Aquesta acció va tenir lloc en el context dels conflictes bèl·lics d'aquells anys: la guerra amb França de 1683-84 i la guerra de la Lliga dels Augsburg de 1689-97. L'armada francesa, ocupant Sant Feliu, va foradar les muralles durant vuit dies i amb tres-cents homes per col·locar-hi una càrrega explosiva que les enderroqués. Un testimoni de l'època deia: "Es increible lo moviment que feya la terra y feyen los edificis, y quan lluny, y ab quanta multitut y vehemencia volaren de tot genero de pedras, de unas parts y altres, no quedant casa que poch, o molt, o del tot, no fossen espatllades"[73]. A causa d'això, no només es van enderrocar les muralles, sinó també moltes cases, com a conseqüència de l'ona expansiva de les explosions.

L'enderroc va permetre, alhora, que qualitativament s'iniciés el pas d'una vila conventual amb pervivència d'estructures feudals a una ciutat oberta i moderna, és a dir, d'una vila sotmesa a les muralles a una altra que estaria sota les tensions del lliure mercat. L'enderroc, físicament, va unir la part més moderna, el raval de Tueda -darrere nostre, si ens posem d'esquena a la Rambla- amb la vila medieval. Alhora, deixà com a espais lliures a tota la vila els que abans havien estat ocupats per murs, la qual cosa suscità que hom volgués edificar-los -tal com volia l'abat- o bé destinar-los a zona que embellia el poble i facilitava el trànsit dels carruatges -com pretenia l'Ajuntament- per a l'espai on hi havia hagut la muralla nord. Les zones que van quedar sense edificar foren l'actual rambla Vidal i el seu apèndix, aquesta placeta de Sant Joan. A partir d'aquí i cap a l'oest -carrers Hospital i Notaria-, s'edificà a tot l'espai resultant.

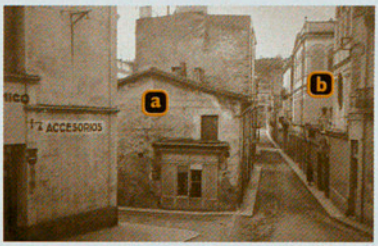
72. L'església de Sant Joan fou incendiada durant la Setmana Tràgica (1909).
73. Arxiu Parroquial de Sant Feliu, Crònica manuscrita dels fets, Esposoris 1576-1700, f. 199. Citat a BUSSOT, 2000.

13 C. Hospital

segles XVI a XVIII

Element d'interès: Hospital i vista general

L'abat va poder urbanitzar l'antic espai de muralles de la zona nord -entre els actuals carrers Hospital i Notaria (a)-, a canvi de cedir a l'Ajuntament l'antic sector de muralles de l'est -actual rambla Vidal-.

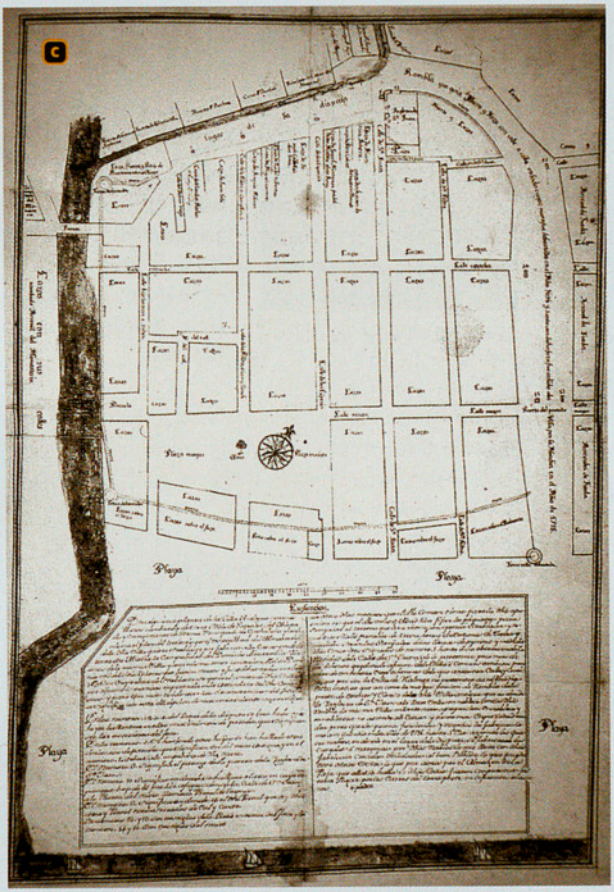
El carrer Hospital. A la seva esquerra, hi veiem les illes de cases que van ser edificades a l'espai guanyat després de l'enderroc de les muralles d'aquest sector.

Fins aleshores, en aquesta zona de l'Hospital no s'hi havia construït perquè la urbanització havia seguit els vials de sortida de la vila cap a Girona i cap a Palamós, i també per por del contagi d'epidèmies -tot i ser la zona de relleu menys accidentat- a causa del fet que allà s'hi havia instal·lat un nou hospital (b) el 1595. Avui n'hi ha un encara al mateix lloc, molt modificat al llarg del temps[74]. Durant cent anys, per tant, el fet que no s'edifiqués aquí va impossibilitar un creixement equitatiu de la vila.

La polèmica entre l'abat i l'Ajuntament per aquests terrenys va donar lloc a un plànol del centre de la vila (c) que les autoritats municipals havien demanat que es confeccionés. Aquest és el document gràfic més antic de Sant Feliu de Guíxols (1760)[75].

En altres llocs -com a l'actual Passeig- l'enderroc dels murs va fer que les cases, que fins llavors els donaven l'esquena, quedessin, ara, també d'esquenes a la platja. A poc a poc anirien canviant la direcció de les seves entrades, i s'anirien encarant cap aquest nou espai lliure, ocupat anteriorment per les muralles. De fet les noves cases ja es van anar construint damunt l'espai que havien ocupat els murs.

74. Més informació sobre aquest edifici al punt 21 de l'itinerari arquitectònic.
75. Arxiu Històric del Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya, amb seu a Barcelona, *Descripción planta de la Villa antigua de San Feliu de Guíxols. Lugar de la disputa*. Citat a BUSSOT, 2000.

El plànol del centre de la vila (1760) és el primer document cartogràfic sobre Sant Feliu de Guíxols.

14 C. Especiers

segle XVIII

Element d'interès: casa (número 39)

Després de la disputa entre l'abat i els ciutadans, al lloc ocupat abans per les muralles s'hi edificà, i d'aquesta manera van néixer els carrers Hospital i Notaria. Una casa que va ser construïda a partir d'aquests fets fou la que tenim al davant.

Casa edificada el segle XVIII a l'espai que ocupaven les muralles.

Presenta les característiques constructives, encara molt simples, del segle XVIII, però ja s'hi eleva el nivell dels sostres i, com a innovació, s'hi comença a experimentar amb el balcó com a relleu mínim de la façana[76].

El nom del carrer Especiers apareix a principis del segle XVII, i fa clara referència als comerciants d'espècies al detall que tenien majoritàriament el seu punt de venda en aquest vial. Comerciaven amb espècies aromàtiques com el pebre negre, el gingebre o la canyella, productes només a l'abast de les famílies benestants. La resta de ciutadans les substituïen per les espècies "de pobre" com el fonoll, la farigola, l'orenga i el romaní.

15 Rambla Vidal

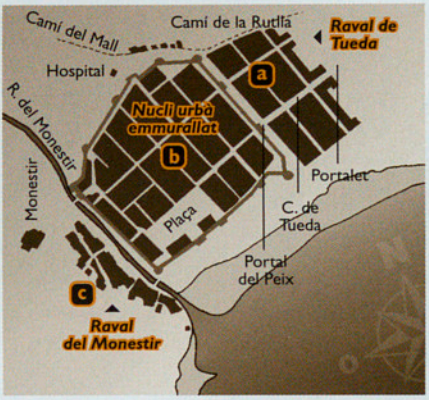
segles XVII i XVIII

Element d'interès: vista general

El barri de Tueda (a), a principis del XVII, va viure un increment demogràfic i constructiu gràcies a un parell de decennis de bonança en els sectors de l'agricultura i l'artesania.

En canvi, a l'oest, el nucli emmurallat (b) ja no podia créixer més perquè tenia una estructura consolidada que no li permetia incrementar el seu nombre d'edificacions. El sector de Tueda s'estenia cap a l'est malgrat que continuaven havent-hi sequeres, escassedats d'aliments i pestes. Només els esdeveniments de la Guerra dels Segadors de 1652 van aturar l'expansió d'aquest raval.

76. Per a veure un altre edifici del segle XVIII d'aquesta zona, cal que aneu al punt 20 de l'itinerari arquitectònic.

El segle XVII, el desenvolupament constructiu es produïa al raval de Tueda.

Les tropes comandades per Joan Josep d'Àustria van atacar la vila com a correctiu per l'ajuda que Sant Feliu havia ofert a Barcelona -ciutat a la qual prestà el port com a base d'operacions marítimes- durant el setge imposat per Felip IV a la capital del Principat. La vila va aguantar l'atac, però el raval de Tueda va ser arrasat i cremat. Tot i això, va ser reconstruït en pocs anys i pràcticament es van doblar el nombre d'habitatges, amb els nous que es van construir. A principis del segle XVIII, el de Tueda ja superava en nombre de cases els altres barris -el del Monestir (c) i el centre emmurallat-.

L'espai que feia de lloc d'equilibri entre la zona del nucli antic i el nou eixample de Tueda, al segle XVIII, era el nou i espaiós carrer dels Arbres -actual rambla Vidal-, que va anar prenent importància fins a convertir-se en el vial més important de la població en aquella època[77].

16 C. de la Rutlla

segle XVII

Element d'interès: vista general

L'evolució urbanística de la ciutat, durant el segle XVII, es produïa entorn de dos vials bàsics de comunicació: el camí de la Rutlla -on som- i el carrer de Tueda -actual Major-.

Aquest camí de la Rutlla connectava amb el camí d'anar a Girona i Castell d'Aro, i amb el camí d'anar a Palamós. El nom del carrer de la Rutlla fa referència al lloc on antigament era permès jugar a rutlla, i així consta en unes ordenances municipals de mitjans del segle XV: "Item ordonem... que negú... no gos jugar

77. Més informació sobre els edificis que es van construir en aquest vial en els segles posteriors als punts 8, 23 i 24 de l'itinerari arquitectònic.

a rulla, si doncs fora la orta de la vila no jugaven, sots pena de sinch solidos"[78].

Punt d'enllaç entre el camí de la Rutlla -al fons a la dreta- i el camí d'anar a Girona.

El carrer de Tueda -o posteriorment carrer Major del raval de Tueda- anava del portal del Peix al Portalet. Un altre dels vials de sortida de la vila en aquesta època, el camí del Mall, menava cap a Sant Amanç, Salions, Sant Grau i la vila de Tossa.

17 C. Joan Maragall

segles XVII i XVIII

Elements d'interès: restes del traçat dels camins de Castell d'Aro-Girona (Maragall, 27-31) i de Palamós (Maragall, del 31 en endavant); casa semirural del s. XVII (Maragall, 50).

La urbanització a Sant Feliu durant el segle XVIII va tendir a alinear-se al voltant de les principals sortides de la vila: el camí d'anar a Castell d'Aro i Girona i el d'anar a Palamós. Aquests paratges es van començar a urbanitzar després que la zona entre les actuals rambles Vidal i del Portalet estigués plenament consolidada pel que fa a edificacions. A partir del número 27 de l'actual carrer Maragall, veiem l'inici del traçat antic del camí que anava a Castell d'Aro i Girona (a), que encara conserva la desviació que prenia el vial. Des d'aquí continuava, en direcció est, el camí d'anar a Palamós (b).

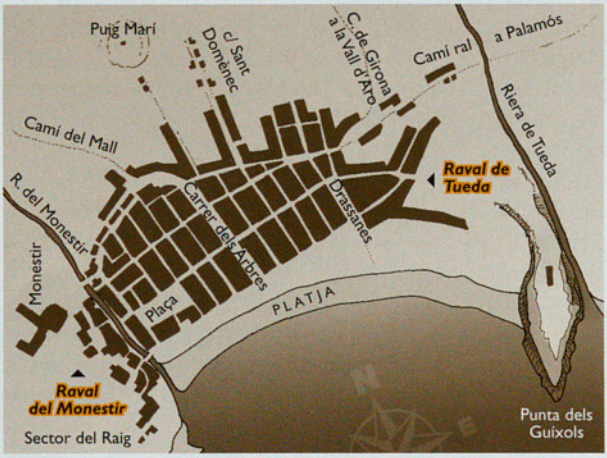
La conservació del traçat inicial del camí de Castell d'Aro l'hem d'atribuir al fet que l'Ajuntament no va

78. Arxiu Hist. de Sant Feliu, Llibre Vermell, 97 a 104. Citat a GONZÁLEZ Hurtebise, 1970.

Les cases entre els números 27 i 31 del carrer Joan Maragall segueixen l'antiga alineació del camí d'anar a Castell d'Aro i Girona.

poder aplicar totalment el Pla Gallart de 1858. Aquest pla preveia que les cases que estaven alineades al camí de Castell d'Aro avancessin llurs façanes fins al camí de Palamós -ara carrer Joan Maragall-. Això ho van fer només unes quantes -les que actualment van del número 31 en endavant-, mentre que les que estan numerades del 27 al 31 no van comprar a l'Ajuntament la part de terreny corresponent i per això

El desenvolupament urbà del segle XVIII segueix les direccions que marquen els vials més importants de la vila.

avui encara podem veure aquella anomalia urbanística. Seguint el carrer Maragall amunt, veiem que de la nostra esquerra en surt el carrer de les Eres, anomenat així perquè en aquest sector de la població s'hi agrupaven dues extenses eres per a batre cereals i separar el gra de la palla. El lloc era enlairat i airejat, condicions idònies per a la feina que s'hi realitzava.

Seguint amunt, al número 50 del carrer Maragall podem veure-hi una de les cases semirurals que ocupaven aquest espai, prop del casc urbà però ja als afores. Presenta les característiques de l'habitatge del segle XVII: sostres baixos, finestres petites, absència de balcons, ús de pedra local en portes i finestres, etc. Aquesta casa, com d'altres, s'alineava a la vora del camí d'anar a Palamós. Al voltant d'aquest camí, a mitjans del XVIII, es produí un ràpid establiment de cases, i passà de ser un paratge d'hortes a esdevenir una important barriada de la població, com ens indica l'escrit adreçat al governador de Girona per la corporació local, el 1759: "se va construyendo dicha población de algunos años a esta parte, y formando una nueva calle, en el camino que guia avui las Villas de Palamós, Calonge, Palafrugell y todo el Ampurdán"[79].

18 Rambla del Portalet

segle XVIII

Element d'interès: vista general

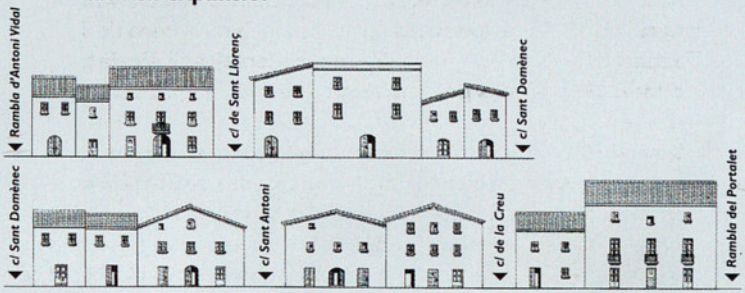
A l'inici del segle XVIII el desenvolupament de Sant Feliu es continuava produint cap a la banda de llevant, a tocar l'actual rambla del Portalet, on, des del segle XVII, ja s'hi havien traslladat les drassanes de la vila, procedents de l'actual rambla Vidal.

En aquestes drassanes, durant aquests anys, s'hi van bastir vaixells de guerra com el San Felipe, el Nuestra Señora de Montserrat i El Catalán -encarregats per l'Estat-, i també grans velers i barques de mitjana per a comerciar. A finals del segle XVIII hi havia cap a una dotzena d'embarcacions que anaven normalment a Amèrica, i eren prop d'un centenar les que feien el tràfic corrent de cabotatge, gairebé la totalitat d'elles ocupa-

ITINERARI D'EVOLUCIÓ URBANA 17 18

79. Citat a BUSSOT, 2000. Veureu un edifici construït en aquest carrer de més d'un segle després d'aquests fets al punt 6 de l'itinerari arquitectònic.

des pel transport del suro. A partir de 1730, gràcies a la bonança comercial, el raval de Tueda -aleshores entre la rambla Vidal i la del Portalet- estava plenament consolidat i en expansió.

Aspecte de les cases del passeig del Mar -entre la rambla d'Antoni Vidal i rambla del Portalet- a finals del segle XVIII.

Aquest elevat índex constructiu es regulava per mitjà de l'ordenança general de Montes y Plantíos y nueva adición a ellos (1748), que prevenia de la tala indiscriminada d'arbres per utilitzar-los en la construcció (bigues, portes, mobles, finestres, etc.). Tot aquell que volgués edificar calia que demanés una llicència per poder talar els arbres que li fossin necessaris. L'ordenança preveia que per cada om tallat se n'havien de plantar tres de petits, però, si s'utilitzava fusta de pi, s'exigia que es sembressin tres pinyons.

El 1750 l'evolució constructiva seguia en la mateixa direcció -s'acostava cada vegada més a la riera de Tueda- i traspassava ja l'actual rambla del Portalet. Aquesta última deu el seu nom a un petit portal que tancava l'actual carrer Major al començament d'aquesta rambla. Malgrat això, a inicis del segle XVIII el nom popular que se li donava era el de drassanal de Tueda, perquè era el lloc de construcció d'embarcacions, com ja s'ha dit.

Tot aquest ambient contribuïa al creixement urbanístic de la ciutat durant el segle XVIII, derivat d'un augment demogràfic important -de mil sis-cents habitants a principis de segle a més de cinc mil el 1787-. La vila havia triplicat la seva població en pocs anys. En conseqüència, l'Ajuntament no donava a l'abast a l'hora d'adoptar mesures higièniques, fet que provocava conflictes amb els veïns. Per exemple, l'escorxador municipal, situat a l'actual cantonada entre els carrers Girona i Joan Maragall -un xic més amunt de la rambla on ens trobem- comportava problemes de salubritat, ja que "el Corral, que antes había sido justamente construido fuera de la población, se halla hoy, por su extensión, dentro de ella y entre sus casas, influyendo en los depósitos de sus aguas"[80].

| **80.** Arxiu Històric de Sant Feliu, sec. XVII, ll. 35 i 36. Citat a BUSSOT, 2000.

La confecció de xarxes de pesca va ser una de les activitats productives més importants del segle XVIII.

La ciutat de Sant Feliu, a finals de segle, vivia una època d'esplendor econòmic i estava situada entre les més importants del litoral gironí. L'activitat comercial i productiva es basava en la construcció d'embarcacions, el comerç de peix, la confecció de barrils per a l'anxova, la indústria de taps de suro, la manufactura de xarxes de pesca, tela per a veles i corda per als ormeigs, i l'elaboració de mitges de cotó i fil.

L'actual passeig del Mar -que, si mirem en direcció a la platja, ens queda a la dreta- es destinava el segle XVIII a activitats productives relacionades amb el feineig del mar i a la bullida del suro, usos absolutament contraposats als residencials i d'oci actuals, que van implementar-se a partir de mitjans del segle XIX[81]. Precisament si avui conservem aquest espai com a zona d'esbarjo públic és a causa de les lluites que van sostenir mestres d'aixa, patrons, matriculats i altres veïns en contra de la voluntat de l'abat de construir cases en aquest lloc a mitjans del segle XVIII.

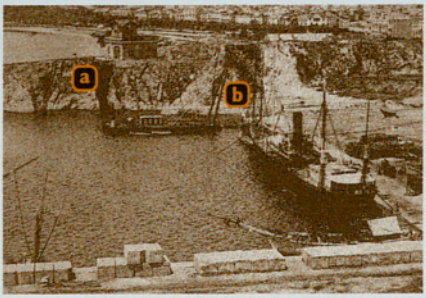
19 Pujada al promontori dels Guíxols

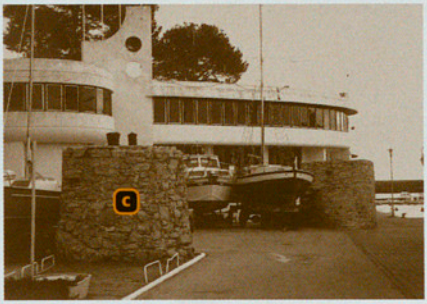
segles V i IV aC

Element d'interès: vista general i pilons de pedra.

En aquest promontori o turó que finalitza al mar (a), hi localitzem el primer assentament ibèric i el més important dels que hi hauria a Sant Feliu, dels segles V-IV aC.

81. Més informació sobre edificis residencials burgesos i seus d'entitats cíviques que van preferir aquesta zona privilegiada de Sant Feliu per a establir-s'hi durant els segles XIX i XX als punts 1, 2 i 9 de l'itinerari arquitectònic.

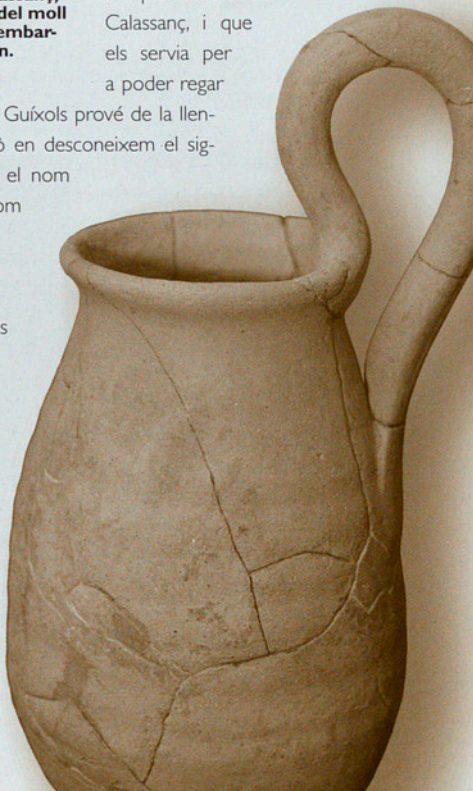

A dalt, lloc on desemboca la riera de Calassanç, al peu del promontori. A baix, els pilons del moll del segle XV, que servien per a amarrar embarcacions, enmig d'un paisatge més modern.

Sabem que els ibers habitaven aquest esperó natural que divideix la badia guixolenca en dues per les diverses restes de ceràmica i les sitges o forats excavats a terra que utilitzaven per emmagatzemar el gra.

El poblat es va situar en aquest indret per la seva idoneïtat en qüestions defensives, la seva fàcil sortida al mar per a poder comerciar i una riera -la de Tueda- (b), que desemboca al peu del promontori per la banda de Calassanç, i que els servia per a poder regar les collites. L'origen del topònim Guíxols prové de la llengua que parlaven els ibers, però en desconeixem el significat. Si bé Guíxols és, doncs, el nom del lloc, el significat que té el nom complet actual de la ciutat l'hem d'atribuir a l'existència d'un missioner, anomenat Feliu, que predicava l'evangeli en aquestes contrades entre els segles III i IV. Des d'on ens trobem podem mirar cap a la zona de l'actual Club Nàutic per veure els dos pilons de pedra (c) del segle XVI que encara es conserven, i que serviren de punts d'amarratge d'embarcacions, la qual cosa expliquem en el punt següent.

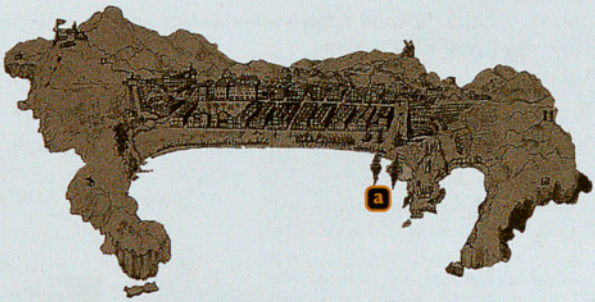

20 Promontori dels Guíxols

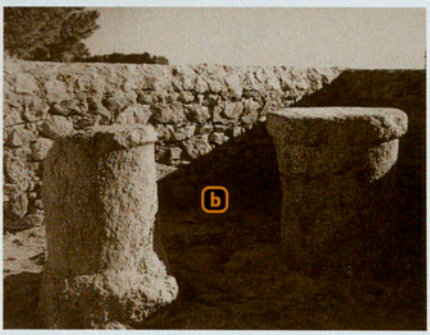
segles XV a XVIII

Elements d'interès: moll del segle XV amb norais, pilons del moll i vista general

En aquest promontori, desurbanitzat per complet i encara lluny de les primeres cases de llevant del segle XV, s'hi va construir un moll gràcies al permís de 1493 de Ferran II el Catòlic, que concedia a la vila de Sant Feliu la condició de port reial.

Dibuix de 1787 en què podem observar dos vaixells amarrats al costat del promontori dels Guíxols que fan ús de la infrastructura del moll del segle XV.

Norais ubicats a la punta del moll d'època moderna.

La funció d'aquest espigó artificial era la de protegir del temporal el comerç portuari que s'efectuava al racó de llevant de la platja (a). Les embarcacions s'amarraven als pilons de pedra -que hem vist al punt anterior-, antigament tocant a l'aigua, i avui dins l'actual recinte del Club Nàutic. Al moll hi veiem dos norais (b), que servien també com a punts d'amarratge de grans embarcacions. Així doncs, l'època moderna s'ini-

Restes del que va ser el fortí, instal·lat a mitjans del segle XVIII en aquest turó.

ciava a Sant Feliu amb l'estrena d'una nova insfrastructura poc freqüent a les viles circumdants -a Palamós es construïa també un moll aquests mateixos anys-. D'aquesta manera, totes les embarcacions que el volien utilitzar havien de pagar els corresponents tributs, la qual cosa suposava un increment dels ingressos per a Sant Feliu.

Durant els segles XVI i XVII, el promontori dels Guíxols fou el lloc de quarantena per als afectats per la pesta. La raó és que continuava essent un turó allunyat del centre de la vila i que, per tant, reunia les característiques sanitàries d'aïllament adequades.

A causa de la guerra que es mantenia amb Anglaterra a mitjans del segle XVIII, i després del bombardeig que va sofrir Sant Feliu el juny de 1747, l'Ajuntament es va adreçar al capità general de la regió per deixar clar el perill que corria la vila i per demanar la instal·lació de quatre canons mentre durés la guerra. Després d'esperar quatre anys, la bateria -de només dos canons- (c) es va col·locar a l'esplanada d'aquest promontori, juntament amb una caseta on es guardava la pólvora i les bales per al consum immediat i l'utillatge per a servei de la bateria. Per això el lloc fou conegut també amb el nom de Fortí, vulgarment, "Fortim"[82].

21 Promontori dels Guíxols

segles V aC a XVIII

Element d'interès: vista general de la ciutat

Hi ha uns elements naturals, propis de la morfologia del territori, damunt dels quals s'assenta la ciutat i que han perdurat fins avui, per bé que amb modificacions causades per l'acció humana.

82. El lloc també fou utilitzat com a zona d'avistament de naufragis, per la qual cosa s'hi instal·là, el 1889, l'edifici per al salvament de nàufrags, que podeu veure al punt A de l'itinerari arquitectònic.

Aquests trets identificadors del paisatge natural de Sant Feliu de Guíxols durant els seus dos mil quatre-cents anys de poblament són tres:

- El seu relleu abrupte, atès que la ciutat queda enclotada en una petita badia envoltada de serres que perden alçada fins a enfonsar-se dins del mar.
- La façana marítima amb una badia dividida en dues pel promontori dels Guíxols.
- Les dues rieres pròpiament urbanes: la del Monestir i la de Tueda.

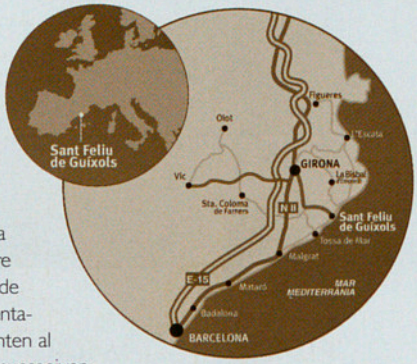
La trama urbana que es va anar confegint al llarg de la història s'amotllà a aquests identificadors naturals i s'anà arrenglerant una façana marítima de cases davant la badia, amb un passeig i una platja que completaven la transició entre l'habitacle i el mar.

Dibuix anònim (1852) de la badia i la vila de Sant Feliu de Guíxols.

AMPLIACIÓ
DE L'ITINERARI D'EVOLUCIÓ URBANA

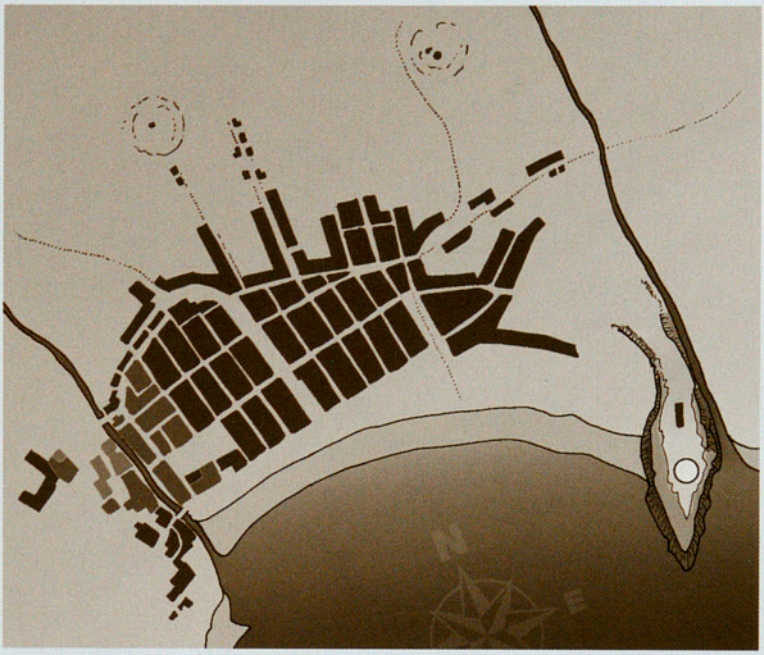
L'evolució urbana de Sant Feliu de Guíxols (segles V aC a XVIII dC)

L'actual ciutat de Sant Feliu de Guíxols és el resultat de la seva evolució històrica damunt el territori. Topogràficament es tracta d'una petita badia envoltada de serres que davallen cap al mar i encaren la ciutat cap al sud, de manera que el nucli urbà queda enclotat en forma d'amfiteatre davant el Mediterrani. Prop de l'actual nucli urbà, s'hi troben assentaments prehistòrics que es remunten al 80.000 aC (paleolític mitjà) i es succeeixen de manera intermitent. "Ara bé, el primer nucli de població pròpiament estable -diguem-ne urbà- el trobem emplaçat al promontori dels Guíxols, que podem datar d'abans probablement del segle IV aC"[83]. Precisament el topònim Guíxols, que forma part del nom actual de la ciutat, prové del llenguatge d'aquests pobladors ibèrics -si bé en desconeixem el significat-. En canvi la part "Sant Feliu" del nom es refereix al missioner Feliu, que predicava l'evangeli per aquestes contrades entre els segles III i IV i que ha estat considerat màrtir i, per tant, sant.

Així doncs, el poblat ibèric del segle V aC va inaugurar el poblament ininterromput fins avui, de manera que la història urbana continuada de Sant Feliu abarca vint-i-quatre segles. Si dividim aquest pany cronològic en tres períodes de vuit-cents anys, veurem que durant el primer i segon període el creixement és molt minso, i dóna lloc a la vila medieval. En l'últim terç, en canvi, des del segle XIII-, es produeixen els grans canvis que han donat lloc a l'urbs actual: bàsicament, enderroc de muralles, pas d'una vila conventual a una d'industrial i creixement immigratori i turístic.

| **83.** JIMÉNEZ, 1997.

Plànol d'evolució urbana (segles V aC a XVIII dC)

- Segle V-IV aC, al segle I dC.
- Segle II al segle VII
- Segle VIII al segle XIII
- Segle XIV al segle XVIII

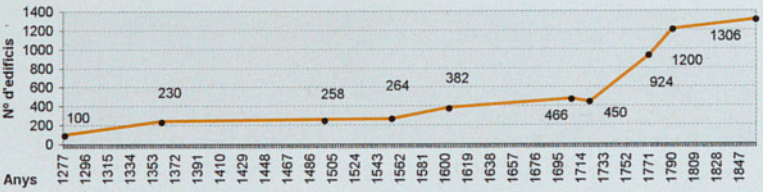
El poblat ibèric del segle V aC fou emplaçat a llevant de la badia, damunt la punta dels Guíxols. El canvi d'era, però, suposà també un canvi d'assentament, ja que aquest poblat es traslladà al costat oest de la riera del Monestir, a ponent, per tractar-se d'un indret emparat per la muntanya del Castellar. Des d'aquí la ciutat es desenvoluparà fins a assolir la forma que té actualment. Durant els cinc primers segles probablement existís una jerarquia urbana que hauria donat lloc a un barri aplegat al voltant d'un mausoleu llatinocristià. La segona part del primer mil·lenni comporta pocs canvis urbanístics i es manté al

mateix lloc l'assentament de la població, encara que molt perjudicat per les ràtzies de musulmans i víkings.

El segle X, però, ja existia un edifici fortificat -emplaçat damunt el mausoleu cristià d'època romana- que aplegava l'església i les dependències dels monjos benedictins instal·lats en aquestes contrades i que va potenciar la urbanització del seu entorn, de manera que es va consolidar un petit nucli de pobladors que vivien de la pesca i l'agricultura. La fundació monàstica de Sant Feliu de Guíxols se situà molt a prop de la mateixa línia de costa, i, així, protegia la població de les ràtzies que arribaven per mar, com havia succeït en segles anteriors amb les de musulmans i víkings, i li permetia créixer[84]. El segle XIII és el de l'expansió cap a l'est, ja que aleshores fou quan es travessà la riera del Monestir. Es forma un nou barri dotat de plaça -lloc públic-, de vials que es dirigien al mar, i protegit per muralles. A finals de segle es produeix la destrucció de part d'aquesta zona a causa dels enfrontaments amb tropes franceses. L'abat del Monestir, amb l'atorgament de franquícies per a la repoblació, aconseguirà que la ciutat es recuperi i, fins i tot, creixi més cap a l'est, fins a l'actual rambla Vidal. Durant la primera meitat del segle XIV, Sant Feliu ja disposa de mercat setmanal i fira anual i aconsegueix la condició de vila reial (1354). Un cop consolidada la zona de la plaça com a nucli social i comercial, la ciutat havia crescut -probablement vers la fi del segle XIII- cap a llevant, formant el raval de Tueda, que seria el segon sector quantitativament més important. En canvi, després de 1350 i fins a 1550, es succeeixen dos-cents anys de pèrdua de població -a causa de pestes, inundacions i males collites- i, per tant, de declivi en l'edificació. Hi ha un altre important fet urbanístic posterior que també va suposar un fre al creixement i va determinar la forma de la futura ciutat: la construcció el 1595 d'un hospital fora muralles va fer que al seu voltant no s'hi construís per por del contagi d'epidèmies, tot i constituir una zona de topografia amable. Per això la ciutat va evolucionar seguint els camins d'anar a Castell d'Aro i Girona i d'anar a Palamós que, alhora, eren punts atractius per a edificar-hi, donada la seva posició estratègica.

A l'inici del segle XVII, es produeix un cert augment en la construcció a la banda de llevant, fora muralles. L'expansió dels ravals -de Tueda i del Monestir- l'hem de situar en un parell de decennis de bonança econòmica que motivaren l'inici d'uns nuclis, primer no massa extensos, però amb moltes possibilitats de creixement, sobretot el de la banda de Tueda. Ni tan sols les sequeres, pestes i escassetats d'aliments que es van produir a Catalunya a partir de 1627 van aturar el seu creixement i urbanització. Només els esdeveniments de guerra de 1652 -al final de la revolta dels Segadors- van aturar l'expansió del raval: malgrat que la vila va aguantar l'atac, la zona va ser arrasada i

| **84.** HURTADO, 2000.

Nombre d'edificis de la vila de Sant Feliu durant els períodes medieval i modern.

cremada. Amb tot, es va reconstruir en pocs anys, i doblà el nombre d'habitatges. El desenvolupament de Sant Feliu es va continuar produint sobretot cap a la banda de llevant, en direcció a l'actual rambla del Portalet, on en aquesta època ja hi havia les drassanes de la vila. L'evolució urbanística es feia entorn dels vials bàsics de comunicació, com el camí de la Rutlla, que connectava amb els camins d'anar a Castell d'Aro i Girona, i d'anar a Palamós.

Les tropes franceses enderrocaren les muralles el 1696, cinc-cents anys després que s'emmurallés el nucli social i comercial de Sant Feliu. Els murs havien protegit la vila, però eren també un fre al creixement urbà cap a l'exterior.

Durant el segle XVII el raval del Monestir havia crescut en direcció a l'actual passeig del Mar i la muntanya del Castellar. Al llarg del segle XVIII, quedaria plenament consolidat. En aquesta zona, es construí un nou edifici per al Monestir, que prengué la forma que té actualment. Alhora, al sector nord de l'antiga vila emmurallada, es produí una disputa legal entre l'abat, que hi volia edificar, i l'Ajuntament, que ho considerava una zona d'esbarjo per als ciutadans, exempta de la possibilitat d'edificar-hi. Aquest enfrontament va donar lloc a l'elaboració del plànol més antic del nucli urbà de Sant Feliu de Guíxols, pels volts de 1760.

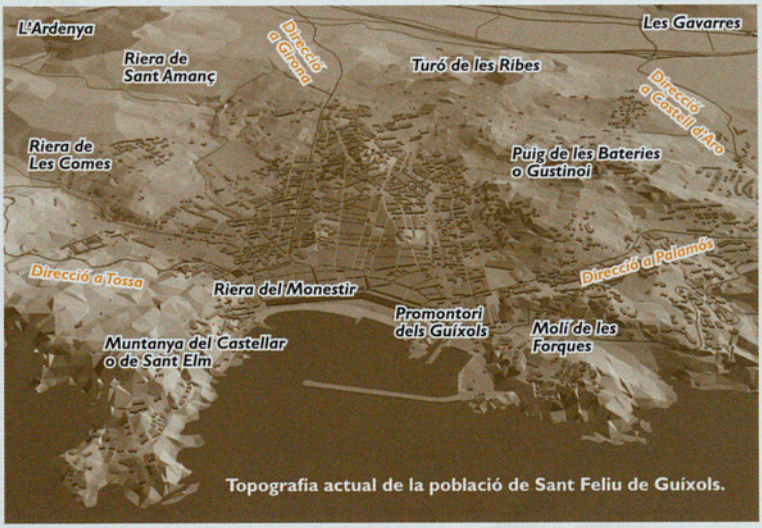
L'augment constructiu es produïa al mateix temps que el demogràfic, creixements que, alhora, responien a la bona marxa dels sectors productius guixolencs: la indústria del suro i el comerç portuari. La població augmentà en un 215% en tot el segle: de mil sis-cents a més de cinc mil habitants en cent anys. A causa d'això, l'Ajuntament no donava l'abast a l'hora d'adoptar mesures higièniques. A aquesta problemàtica s'hi afegia el fet que l'escorxador municipal -situat a l'encreuament entre els actuals carrers de Girona i Maragall- estava ja totalment envoltat de cases per raó de l'auge constructiu, la qual cosa comportava perills potencials de filtració d'aigües residuals cap als pous de les cases veïnes.

Malgrat tot, el segle XVIII fou una època d'esplendor econòmic, amb una vila abocada al comerç del peix i a la producció de taps de suro,

i durant la qual se situà entre les més importants del litoral gironí. Un fet puntual vindria a interrompre el dolç moment: la Guerra Gran o del Rosselló (1793-1795), que va afectar gran part de l'Empordà i va convertir Sant Feliu en un centre hospitalari, que donava acollida als soldats malalts, molts dels quals van acabar enterrats al seu cementiri.

L'enderroc de les muralles a finals del XVII havia iniciat la fi d'una època de constrenyiment i n'encetava una altra d'integració dels diferents barris de la ciutat, de desenvolupament econòmic i, finalment, d'industrialització i turisme. En el futur, Sant Feliu es sotmetria únicament a les tensions del lliure mercat. Aquest seria el gran salt qualitatiu que es començaria a produir el segle XVIII.

Posteriorment, amb l'arribada del segle XIX, la vila va créixer cap al nord, després d'haver estat ocupada tota la façana marítima. També es produiria la refortificació de la ciutat -amb murs defensius- a causa de les guerres carlines. Alhora, des de mitjans de segle es començaria a prendre consciència que el creixement urbà calia ordenar-lo de manera que fos en benefici del col·lectiu, mitjançant lleis, plànols geomètrics i plans urbanístics. En aquest sentit, l'eina més important per a l'ordenament de què va disposar l'Ajuntament fou el Pla de Reformes i Millores de l'arquitecte Guitart. La ciutat havia crescut cap al nord-est des de 1860 i, a finals de segle, l'activitat constructiva emprendria una nova embranzida, vinculada a la prosperitat econòmica que proporcionava l'activitat del suro. Tanmateix, també es van aixecar edificis d'enorme bellesa arquitectònica, que conferien a Sant Feliu uns aires de petita capitalitat mediterrània.

Topografia actual de la població de Sant Feliu de Guíxols.

Durant la primera meitat del segle XX, en canvi, ens trobem amb una greu crisi obrera i industrial que es contraposa a l'edificació d'un nou tipus d'habitatge d'elit: els xalets, primer edificats davant la platja de Sant Pol i després a la muntanya de Sant Elm. I durant la segona meitat del segle es produeix el gran salt quantitatiu de la construcció, relacionat primer amb la immigració que arribava del sud de la Península i més tard amb l'eclosió del turisme de masses. Així és com s'arriba a la fesomia actual de la ciutat, marcada per tots aquests esdeveniments.

VOCABULARI
DE L'ITINERARI D'EVOLUCIÓ URBANA

a

absis
Construcció adossada a la nau o a les naus d'una església, on s'instal·la l'altar.

amfiteatre
Edifici circular o ovalat amb grades superposades voltant un espai anomenat arena.

b

baiximperial
Propi de la segona etapa de l'Imperi Romà, encetada per Dioclecià el segle III, després d'anys de desgovern i emperadors de poca transcendència.

baixmedieval
Relatiu al període de l'edat mitjana que comença el segle XI.

balener
Vaixell medieval originari dels mars del nord, de forma allargada, semblant a una balena, que era usat com a vaixell mercant.

barca de mitjana
Barca de pesca de petites dimensions, encara que major que un llagut, molt utilitzada a les costes catalanes i destinada a les arts de pesca artesanals.

batlle
Administrador al servei d'un senyor territorial, en nom del qual exercia funcions de caràcter econòmic.

C

cabotatge
Navegació de port a port seguint la costa i orientant-s'hi.

call
Zona habitada per jueus a les ciutats i viles medievals.

caravel·la
Vaixell utilitzat del segle XIV al segle XVII, amb dos o tres pals i vela llatina, que tenia la particularitat de poder navegar a contra vent.

Circàssia
Regió de Rússia, entre la mar Negra i el Gran Caucas.

coca
Embarcació de l'època medieval, d'origen nòrdic. Tenia dos pals i l'eslora molt curta, però era molt alta de bordes, per la qual cosa era un vaixell molt marinер.

conseller
Membre del consell municipal d'època medieval i moderna a Catalunya.

consolat de mar
Jurisdicció especial que regia els afers marítims i les transaccions mercantils.

e

erm
Àrid o de vegetació escassa; improductiu.

empalissada
Pals clavats al terra i disposats paral·lelament l'un al costat de l'altre.

escorranc
Excavació produïda en un terreny per l'escorriment de les aigües de pluja.

f

finestra geminada
Finestra doble o dividida en dues parts iguals. També són geminades les columnes disposades de dues en dues.

franquícies per a la repoblació
Exempcions del pagament dels tributs derivats del poblament d'un indret, que es donaven en època medieval per afavorir que les persones s'instal·lessin en zones concretes.

h

hectàrea
Unitat mètrica de superfície equivalent a cent àrees, o sia, a un hectòmetre (100 metres) quadrat.

j

joc de la pilota
Segons Joan Amades "la forma més coneguda del joc de la pilota és la de rebatre-la contra una paret i anar-la copsant alternadament els diversos jugadors, per ordre establert, sense deixar-la caure a terra, i picant-la amb una pala de fusta o directament amb la mà"[85].

jugar a rutlla
Consisteix a llançar hàbilment un cèrcol o rotllana de fusta cap al davant, fins que perd impuls i cau per si mateix.

jurat
Membre del consell municipal d'època medieval i moderna a Catalunya.

jurat en cap
El primer dels cavallers escollits per a formar part de la institució per mitjà de la qual el poble participava en l'administració de justícia.

l

llagut
Petita embarcació per a la pesca, que pot ser moguda per rems o vela.

llotja
Edifici públic on es reunien els mercaders i els comerciants per a llurs tractes.

| **85.** AMADES, 1983 (1956).

m

mausoleu
Tomba monumental.

mestre d'aixa
Fuster especialitzat en la construcció i col·locació de peces de vaixells i de qualsevol embarcació.

miquelet
Membre d'una milícia de caràcter mercenari, o en alguna ocasió voluntari, reclutada per reforçar les tropes regulars.

o

ormeig
Nom genèric d'un conjunt d'estris de pescar, com arts, canyes, palangres, etc.

p

port reial
Condició atorgada pel rei en època medieval i moderna mitjançant la qual una vila no estava sotmesa al pagament de certs tributs que gravaven el tràfic comercial. En aquest cas, Sant Feliu deixava de pagar aquests impostos a la senyoria del lloc, el Monestir.

port natural
Lloc protegit dels temporals de mar format per raó de les característiques favorables pròpies de la costa.

prohom
Persona digna d'especial consideració que, alhora, podia ostentar un càrrec en l'administració municipal medieval o bé en algun gremi.

promontori
Altura considerable de terra que avança dins el mar.

r

ràtzia
Incursió en un territori enemic per robar o destruir.

raval
Barri exterior d'una població emmurallada o situat als afores

s

sagetia
Embarcació de vela llatina, de dos pals, amb rems i menor que una galera.

sagí
Greix d'animal.

segó
Pell de blat mòlta que se separa de la farina i es dóna com a aliment als porcs, gallines i altres animals.

sorral
Lloc de sorra, areny.

BIBLIOGRAFIA
DE L'ITINERARI D'EVOLUCIÓ URBANA

Bibliografia consultada

- AADD, 1990 (1973), *Gran Enciclopèdia Catalana*, diversos volums, Barcelona.
- Joan ALEMANY i Àngels CASANOVAS, 1987, *La navegació a Catalunya*, Diputació de Barcelona.
- Joan AMADES, 1983 (1956), *Costumari Català*, Salvat Editores i Edicions 62, Barcelona.
- Jordi de BOLÒS, 1995, *El mas, el pagès i el senyor. Paisatge i societat en una parròquia de la Garrotxa a l'edat mitjana*, Biblioteca de Cultura Catalana, núm. 81, Curial, Barcelona.
- Gerard BUSSOT, 2000, *Carrers, cases i arquitectes. Sant Feliu de Guíxols, dels inicis fins el 1931*, Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols i Diputació de Girona.
- Núria CAMPS, 2000, "Anàlisi i creació d'itineraris turístics a Sant Feliu de Guíxols", a *Àncora*, núm. 2709, 19 d'abril, Associació Cultural Bitàcola, Sant Feliu de Guíxols.
- Ferran CANYAMERES, 1983, *Diccionari de Marina*, Editorial Pòrtic, Barcelona.
- Eduardo GONZÀLEZ Hurtebise, 1970, *Bosquejo histórico de la villa de San Feliu de Guixols*, Àncora, Sant Feliu de Guíxols.
- Víctor HURTADO, 2000, "Begur i el comtat de Girona abans de l'any 1000" a *El Pedrís Llarg*, Ajuntament de Begur.
- Àngel JIMÉNEZ, 1997, *Sant Feliu de Guíxols. Una lectura històrica*, Col·lecció Estudis Guixolencs, Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols i Diputació de Girona.
- Àngel JIMÉNEZ, 2000, pròleg a Gerard BUSSOT, *Carrers, cases i arquitectes. Sant Feliu de Guíxols, dels inicis fins el 1931*, Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols i Diputació de Girona.
- Àngel JIMÉNEZ, 2001, *L'església parroquial del Monestir de Sant Feliu de Guíxols*, Col·lecció Sant Feliu, Parròquia de la Mare de Déu dels Àngels -Monestir- i Estudis Guixolencs de l'Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols.
- Francesc de B. MOLL, 1985, *Diccionari Valencià-Català-Balear*, Editorial Moll, Palma de Mallorca
- Marina PICAZO, 2001, "La transición del mundo antiguo al medieval en el paisaje rural del Baix Empordà. Arqueología de los lugares de culto paleocristianos", a *Papers*, edició electrònica dins www.guixols.net, núm. 12/6/01
- Joan TORRENT, 1986, "El bombardeig de Sant Feliu (1747) i el Fortí", a *Estudis sobre temes del Baix Empordà*, núm. 5, Publicacions de l'Institut d'Estudis del Baix Empordà, Sant Feliu de Guíxols.

Bibliografia complementària

Sant Feliu de Guíxols

- Joan BLANCO, 1991, *El monestir de Sant Feliu de Guíxols*, Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols, Col·lecció Estudis Guixolencs.
- Gerard BUSSOT, 1996, "Evolució i emplaçament dels escorxadors guixolencs (1695-1993)" a *Àncora*, núm. 2482, Sant Feliu de Guíxols.
- Gerard BUSSOT, 1997, "Can Cúbias i plaça Empordà. Objectiu: rehabilitar i reactivar un espai d'interès per a la ciutat", a *Informatiu de l'Arxiu i Museu de la Ciutat*, núm. 26 - gener.
- Josep Mª CERVERA, 1984, *Història del Monestir de Sant Feliu de Guíxols*, Olot.
- Lluís ESTEVA, 1983, "Ceràmica hispano-romana recollida en el subsòl del mones-

tir de Sant Feliu de Guíxols", a *Estudis sobre temes del Baix Empordà*.
- Lluis ESTEVA i Joan VILARET, 1987, "Monedes anteriors al s.V d.C. trobades a Sant Feliu de Guíxols i a les seves rodalies", a *Estudis sobre temes del Baix Empordà*.
- Lluís ESTEVA, 1966, "El sistema defensivo de nuestro monasterio", a *Àncora*, agost.
- Lluís ESTEVA, 1974, "El carrer Travesser", a Àncora, 23 de maig.
- Lluís ESTEVA, 1974, "Referències del carrer del Forn", a Àncora, 23 de maig.
- Lluís ESTEVA, 1974, "Algunes referències i localitzacions de la vila emmurallada: la placeta d'Alambó", a Àncora, 23 de maig.
- Lluís ESTEVA, 1974, "Referències del carrer de l'Hospital", a Àncora, 20 de juny.
- Lluís ESTEVA, 1984, *El Passeig del Mar de Sant Feliu de Guíxols compleix 150 anys*, Publicacions del Museu Municipal de Sant Feliu de Guíxols.
- Lluís ESTEVA, J. ESCORTELL, J. MARULL, 1969, "El sistema defensiu guixolenc a la segona meitat del s. XVII", a *Àncora*, festa major.
- Lluís ESTEVA, Lluís PALAHÍ, 1977-78, "Els carrers de Sant Feliu", a Àncora, sis escrits publicats entre nadal de 1977 i el 18 de maig de 1978.
- Lluís ESTEVA i Lluís PALLÍ, 1995, *Els llocs de la Vall d'Aro, Gissalis i el Monestir Guixolenc 881-1199*.
- Llambert FONT, 1935, "La torre de Alabrich, primera edificació de la població guixolenca", a *La Costa Brava*, 4 de maig.
- Llambert FONT, 1933, "Les creus de terme de la nostra ciutat", a *La Costa Brava*, 1 d'agost.
- Àngel JIMÉNEZ, 1989, "De la ciutat medieval. La Plaça", a *Informatiu de l'Arxiu i Museu de Sant Feliu de Guíxols*, núm. 1, setembre.
- Àngel JIMÉNEZ, 1990, "De la ciutat medieval. Notaria i més notícies de la capella de Sant Nicolau", a *Informatiu de l'Arxiu i Museu de Sant Feliu de Guíxols*, núm. 5.
- Lluís PALLÍ, 1990, *El termenal de Sant Feliu de Guíxols, 1354-1980*, Amics del Museu de Sant Feliu de Guíxols.
- Josep M. MARQUÈS, 1981, "Estudi general: la vila de Sant Feliu i les seves fortificacions", a *Revista del Col·legi Universitari de Girona*.
- Ricard PIÉ (i altres), 1983, *Castell-Platja d'Aro, Sant Feliu de Guíxols, Santa Cristina d'Aro*, Barcelona, Generalitat de Catalunya.
- Blanca SALA, 2001, "Els perols de Sant Feliu de Guíxols" a *Arjau, Informatiu de l'Àrea de Patrimoni Cultural*, núm. 40, Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols.
- Pere SALA, 2001, *L'evolució del paisatge de Sant Feliu de Guíxols*, Col·lecció Estudis Guixolencs, Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols i Diputació de Girona.
- Joan TORRENT, 1976, "Bastiments enemics en el litoral guixolenc. Notícia històrica del Fortí, 1754-1808" a Àncora, 5 de febrer.
- Joan TORRENT, 1978, "Urbanisme guixolenc vuitcentista" a Àncora, festa major.
- Joan TORRENT, 1983, "Enderrocament de la muralla de la plaça del Monestir" a Àncora, festa major.
- Joan TORRENT, 1984, "El Passeig del Mar" a Àncora, maig.
- Ernest ZARAGOZA, 1989, "El carrer de la Penitència", a Àncora, 19 de gener.
- Ernest ZARAGOZA, 1995, "El Puig-Marí", a Àncora, 11 de maig

General

- Peter ATKINS, 1998, *People, land and time: an historical introduction to the relations between landscape, culture and environment*, Arnold, London.
- Yvette BARBAZA, 1988 (1966), *El paisatge humà de la Costa Brava*, Edicions 62, Barcelona.
- Alexandra CHAVARRÍA, 1996, "Transformaciones arquitectónicas de los establecimientos rurales en el Nordeste de la tarraconensis durante la Antigüedad Tardía", a *Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi*, Barcelona.
- Fernando CHUECA, 1981, *Breve historia del urbanismo*, Alianza, Madrid.
- Jaume FONT, 1993, "La formació històrica de la xarxa de carreteres a Catalunya (1761-1935)", a *Geografia històrica i història del paisatge. Revista Estudi General*, núm. 13, Universitat de Girona.
- Paolo GROSSI, 1992, *La propiedad y las propiedades: un análisis histórico*, Civitas, Madrid,.
- Josep IGLÉSIES, 1977, *Demografia històrica del Baix Empordà*, Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos, Sant Feliu de Guíxols.
- Geoffrey Allan i Susan JELLYCOE, 1995, *El paisaje del hombre: la conformación del*

entorno desde la prehistoria hasta nuestros días, Barcelona, Gustavo Gili.
- Fiona MACDONALD, 1995, *La vivienda: hábitats y vida doméstica*, Madrid, Anaya.
- Pere de PALOL, 1957, *Arqueología Cristiana de la España Romana (s.IV-VI)*, CSIC, Madrid.
- Marina PICAZO (i altres), 1991, "Continuidad y transformación del paisaje: mil años de ocupación humana en el Empordà" a *Revista d'Arqueologia de Ponent*, núm. 9, Universitat de Lleida.
- Modest REIXACH (coord.), 1979, *Catalunya: home i territori*, Barcelona, Blume.
- Thomas SHARP, 1968, *Town and townscape*, London, John Murray.
- Miquel TARRADELL (i altres), 1983, *Evolució urbana de Catalunya*, Barcelona, La Magrana i Institut Municipal d'Història de l'Ajuntament de Barcelona.
- Fernando de TERÁN, 1996, *Historia del urbanismo en España*, Madrid, Alianza.

AGRAÏMENTS

Gerard Bussot: pel pròleg, la cessió de dibuixos i plànols històrics, i les oportunes suggerències que ens ha fet.

Àngel Jiménez: per la confiança dipositada en nosaltres i la seva valuosa ajuda.

Víctor Pascual: pel gràfic d'aixecament topogràfic de la pàgina 105.

Yolanda Bayod, David Hernàndez, Patti Porcile, Gina Reyner, Néstor Sanchiz, Loli Segura i Josep Solà: pels consells en la confecció dels itineraris.

Sílvia Alemany, i mestres i professors/es dels Tallers d'Història: pels suggeriments en l'arrencada inicial del projecte.

Joan Vicente i Salvador Ventura: per donar un cop d'ull a l'ampliació de l'itinerari arquitectònic.

M. Àngels Suquet: per l'ajuda en la tria d'imatges.

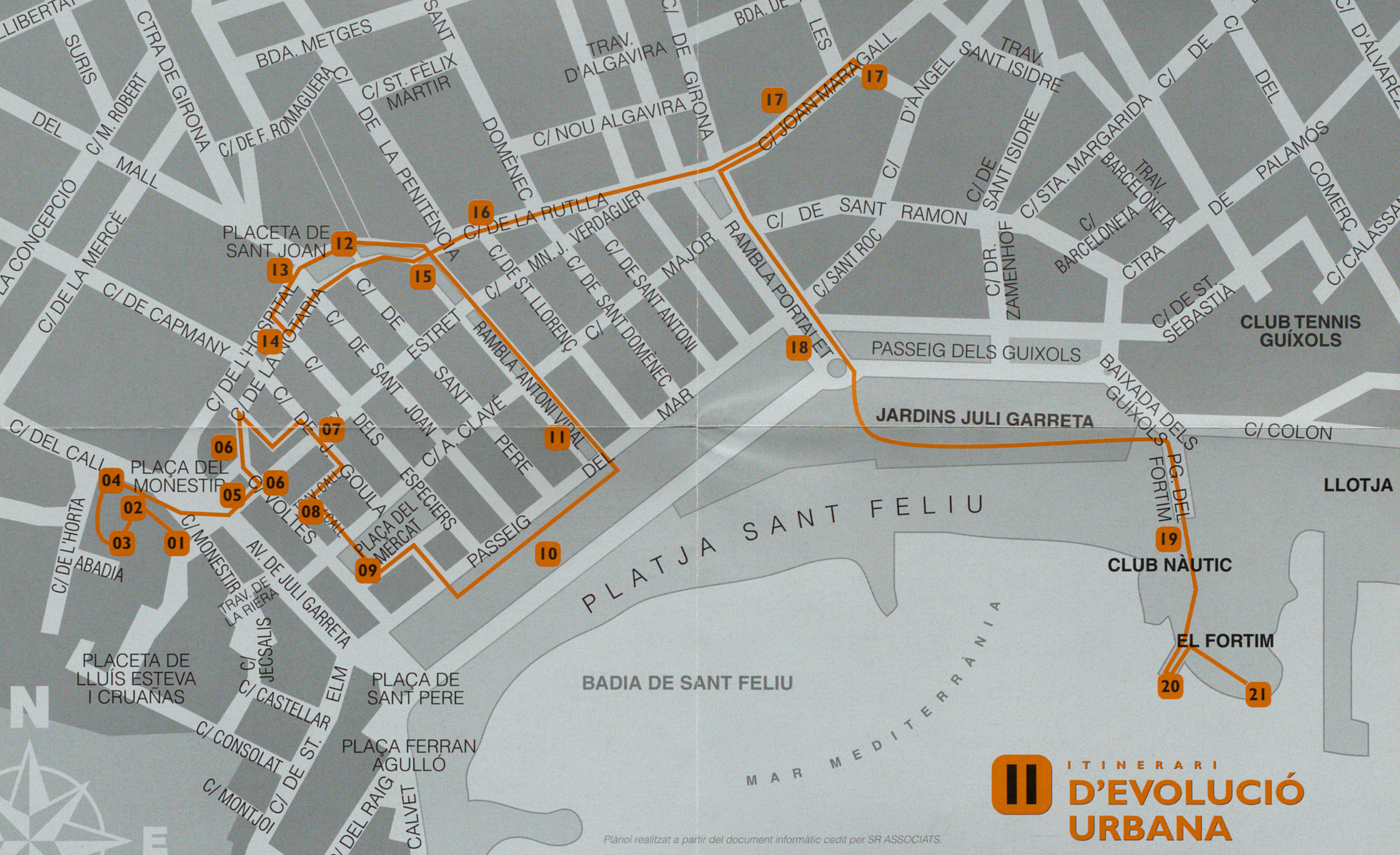

ACABAT D'IMPRIMIR A GIRONA EL 306È ANIVERSARI DE L'AJUSTICIAMENT DE TRES
MIQUELETS A LA PLAÇA DEL MERCAT DE SANT FELIU DE GUÍXOLS,
DE LA MAGNÍFICA DESCRIPCIÓ DEL MUNICIPI FETA PER
JOAN BLANCH I DE L'ENDERROC DE LES
MURALLES MEDIEVALS, SUCCESSOS
OCORREGUTS AL LLARG
DE DOTZE INTEN-
SOS DIES.

Plànol realitzat a partir del document informàtic cedit per SR ASSOCIATS.

ITINERARI
ARQUITECTÒNIC

PLAÇA DEL MONESTIR
PLAÇA DEL MERCAT
PLAÇA DE SANT PERE
PLAÇA FERRAN AGULLÓ
PLACETA DE SANT JOAN
PLACETA DE LLUÍS ESTEVA I CRUAÑAS
PLATJA SANT FELIU
BADIA DE SANT FELIU
MAR MEDITERRÀNIA
JARDINS JULI GARRETA
CLUB TENNIS GUÍXOLS
CLUB NÀUTIC
EL FORTIM
LLOTJA
PASSEIG DELS GUIXOLS
C/ DE LA RUTLLA
C/ JOAN MARAGALL
RAMBLA PORTAL ET
RAMBLA ANTONI VIDAL
PASSEIG
C/ DE CAPMANY
C/ DEL CALI
C/ DE L'HORTA
C/ DE LA MERCÈ
C/ DE L'HOSPITAL
C/ DE LA NOTÀRIA
C/ DE SANT JOAN
C/ DE L'ESTRET
C/ DE SANT DOMÈNEC
C/ DE SANT ANTONI
C/ DE ST. LLORENÇ
C/ MN. J. VERDAGUER
C/ NOU ALGAVIRA
C/ DE LA PENITÈNCIA
C/ ST. FÈLIX MÀRTIR
C/ DE F. ROMAGUERA
C/ M. ROBERT
CTRA DE GIRONA
BDA. METGES
TRAV. D'ALGAVIRA
C/ DE GIRONA
DOMÈNEC
SURIS
DEL MALL
C/ DE SANT RAMON
C/ SANT ROC
C/ DR. ZAMENHOF
C/ STA. MARGARIDA
C/ BARCELONETA
TRAV. BARCELONETA
C/ DE SANT ISIDRE
TRAV. SANT ISIDRE
C/ D'ANGEL
C/ DE PALAMÓS
C/ DEL COMERÇ
C/ D'ALVAREZ
C/ CALASSA
CTRA
C/ DE ST. SEBASTIÀ
BAIXADA DELS GUIXOLS
PG. DEL FORTIM
C/ COLON
C/ A. CLAVÉ
SANT PERE
MAJOR
MAR
DEL
ESPECIERS
C/ DE LA GOULA
C/ DE LES VOLTES
C/ DE J. DELS
C/ DE L'ESTRET
C/ DE SANT JOAN
C/ DE LA NOTÀRIA
C/ DE L'HOSPITAL
C/ MONESTIR
TRAV. DE LA RIERA
AV. DE JULI GARRETA
C/ JECSALIS
C/ CASTELLAR
C/ CONSOLAT
C/ MONTJOI
C/ DE ST. ELM
C/ DEL RAIG
CALVET
ABADIA
01
02
03
04
05
06
07
08
09
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
N
E
ITINERARI
D'EVOLUCIÓ URBANA
Plànol realitzat a partir del document informàtic cedit per SR ASSOCIATS.

PASSEJADES

PER SANT FELIU DE GUÍXOLS

La guia ***Passejades per Sant Feliu de Guíxols. Itineraris arquitectònic i d'evolució urbana*** pretén acostar a tothom una part del patrimoni de Sant Feliu de Guíxols, utilitzant com a eina dos recorreguts per diferents punts d'interès de la ciutat, que ens serveixen per a explicar l'evolució arquitectònica i urbana que ha experimentat la nostra ciutat al llarg del temps i l'espai.

El primer dels recorreguts -l'Itinerari arquitectònic- s'acosta al paisatge de Sant Feliu prenent un punt de vista ben proper als objectes urbans, mentre que el segon -l'Itinerari d'evolució urbana- se'n distancia una mica per copsar més aviat la morfologia general dels barris.

Posem a la vostra disposició aquests recorreguts perquè pugueu fer-los tal com us els proposem o adaptar-los segons quin sigui el vostre objectiu: en certa manera, volem que la guia sigui el més interactiva possible.

Ajuntament de
Sant Feliu de Guíxols

Diputació de Girona